

ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืช
ภายใต้กฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศ

**LEGAL PROBLEMS ON THE PROTECTION OF THE RIGHTS OF
THE PLANT BREEDERS' UNDER THAILAND AND
INTERNATIONAL SYSTEM**

จิตาภา เกื้อกิจ

JIDAPA KUEKIT

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต

กลุ่มวิชากฎหมายธุรกิจ

คณะนิติศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีปทุม

พ.ศ. 2566

ลิขสิทธิ์ของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม

**LEGAL PROBLEMS ON THE PROTECTION OF THE RIGHTS OF
THE PLANT BREEDERS' UNDER THAILAND AND
INTERNATIONAL SYSTEM**

JIDAPA KUEKIT

**A THEMATIC PAPER SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE REQUIREMENTS FOR THE DEGREE
OF MASTER OF LAWS
BUSINESS LAW
SCHOOL OF LAW
SRIPATUM UNIVERSITY**

2023

COPYRIGHT OF SCHOOL OF LAW SRIPATUM UNIVERSITY

สารนิพนธ์เรื่อง	ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืช ภายใต้กฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศ
คำสำคัญ	การคุ้มครองสิทธิ / นักปรับปรุงพันธุ์พืช
นักศึกษา	จิตภา เกือกิจ
อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ช้องนาง วิพพานุพงษ์
หลักสูตร	นิติศาสตรมหาบัณฑิต กลุ่มวิชากฎหมายธุรกิจ
คณะ	นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม
พ.ศ.	2566

บทคัดย่อ

จากสภาพปัญหาของการตราพระราชบัญญัติต่างๆ และการบังคับใช้พระราชบัญญัติที่เกิดขึ้นในปัจจุบันของประเทศไทย ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญของ พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ซึ่งได้กำหนดมาตรการการคุ้มครองพันธุ์พืชและสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืช เช่น ขอบเขตนักปรับปรุงพันธุ์พืช ระยะเวลาการคุ้มครองพันธุ์พืช เป็นต้น เนื่องจากพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 มีวัตถุประสงค์ เพื่อส่งเสริมให้มีการปรับปรุงและพัฒนาพันธุ์พืช เพื่อให้มีพันธุ์พืชใหม่เพิ่มเติมจากที่มีอยู่เดิม อันเป็นการส่งเสริมการพัฒนาทางด้านเกษตรกรรมและสร้างแรงจูงใจด้วยการให้ และความคุ้มครองตามกฎหมาย ตลอดจนเพื่อเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาการใช้ประโยชน์จากพันธุ์พืชอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของอนุสัญญาคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ 1978 ที่ผนวกเข้ากับหลักการสำคัญของอนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพมาเป็นหลักเกณฑ์ในการออกกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช

แต่เมื่อสภาพสังคมและเศรษฐกิจเกิดการเปลี่ยนแปลงเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบันบทบัญญัติของพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ดังกล่าวที่มีอยู่แต่เดิม อาจไม่สอดคล้องกับการแข่งขันด้านการปรับปรุงพันธุ์พืชที่เพิ่มมากขึ้น/ลดลงอย่างต่อเนื่อง อันนำไปสู่ปัญหาด้านการคุ้มครองพันธุ์พืชที่ต่ำกว่าประเทศอื่นๆ ซึ่งอาจก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางเทคโนโลยีชีวภาพที่น้อยลง การพัฒนาปรับปรุงพันธุ์พืชที่ใช้ระยะเวลายาวนาน เนื่องจากไม่มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล วิธีการหรือแนวคิดกับประเทศต่างๆ ที่มีความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีชีวภาพในการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์พืช และประสบความสำเร็จในระยะเวลาอันสั้น ทั้งระบบกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชของไทยยังขาดความชัดเจนในเรื่องเกี่ยวกับการคุ้มครองชั่วคราวระหว่างการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ว่ามีมาตรการอย่างไรต่อผู้กระทำความผิด ในขณะที่ผู้ทรง

สิทธิยื่นคำขอจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ตลอดจนได้รับสิทธินั้น เมื่อปรากฏว่าพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 มาตรา 61 กล่าวเพียงว่า หากมีการฝ่าฝืนสิทธิของผู้ทรงสิทธิในพันธุ์พืชใหม่ ให้ศาลมีอำนาจตั้งให้ผู้กระทำความผิดชดเชยค่าเสียหายแก่ผู้ทรงสิทธิตามจำนวนที่ศาลเห็นสมควรเท่านั้น ซึ่งไม่ได้มีการระบุมาตรการการคุ้มครองที่ชัดเจนลงไป ในพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542

ดังนั้น จากการศึกษาของผู้วิจัย จึงทำให้ผู้วิจัยเห็นว่า ควรนำหลักการของอนุสัญญาคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ 1991 มาเป็นหลักการในการแก้ไขกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชของไทย จึงเป็นหลักการที่เหมาะสมที่จะสามารถนำมาปรับใช้ในพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 และหากมีการนำมาใช้กับประเทศไทย ก็น่าจะเกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาระบบคุ้มครองพันธุ์พืชของประเทศไทยในอนาคต และย่อมส่งผลให้กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชมีประสิทธิภาพมากขึ้น ในการให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชและนักปรับปรุงพันธุ์พืช อันเป็นปัญหาที่ควรได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วนและทันต่อสถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาทางเทคโนโลยีชีวภาพและทำให้การคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่มีความชัดเจนมากขึ้น เพื่อเป็นแรงจูงใจให้นักปรับปรุงพันธุ์พืชในการพัฒนาพันธุ์พืชใหม่ให้เหมาะสมต่อการเปลี่ยนแปลง ทั้งยังก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและเศรษฐกิจของประเทศชาติ และเป็นการบังคับใช้กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

THEMATIC TITLE	LEGAL PROBLEMS ON THE PROTECTION OF THE RIGHTS OF THE PLANT BREEDERS' UNDER THAILAND AND INTERNATIONAL SYSTEM
KEYWORDS	PROTECTION OF RIGHTS/ PLANT BERRDERS
STUDENT	JIDAPA KUEKIT
THEMATIC ADVISOR	ASSISTANT PROFESSOR DR. CHONGNANG WIPUTHANUPONG
LEVEL OF STUDY	MASTER OF LAWS BUSINESS LAW
FACULTY	SCHOOL OF LAW SRIPATUM UNIVERSITY
YEAR	2023

ABSTRACT

From the problems of the enactment of various laws and the enforcement of the current Acts in Thailand, the researcher realized the importance of The Plant Variety Protection Act B.E. 2542 (1999), which prescribes measures for the protection of plant varieties and the rights of plant breeders, such as, the scope of plant breeders, period of time for plant varieties protection, etc. The purpose of the Plant Varieties Protection Act, B.E. 2542 is to encourage the improvement and development of plant varieties in order to create new plant species which promotes the development of agriculture and increase motivation by offering legal protection as well as preserving and developing sustainable usage of plant varieties. It is also in line with the principles of the New Plant Variety Protection Convention 1978, which combines the principles of the Biological Diversity Convention as criteria for legislating the protection of plant varieties.

Nevertheless, when the social and economic conditions have dramatically changed recently, the existing provisions of the Plant Varieties Protection Act B.E. 2542 (1999) remains intact and not be in line with the ever-increasing/decreasing competition in plant breeding. This leads to the problems of plant protection that lags behind other countries. Eventually, it has led to decrease in biotechnological exchange and long-term development of plant breeding due to lack of exchanging information, method, or concept with other countries in advances biotechnology of plant breeding within a short period of time. Moreover, the Thai plant variety protection law system still lacks of clarity regarding temporary measure protection against

offenders during period of registering a new plant variety. While the right holder submits an application for registration of a new plant variety until obtaining such right, Section 61 of the Plant Variety Protection Act, B.E. 2542 only states that if the right of plant breeder is violated, the court shall have the power to order the offender to pay damages to the right-holder only in the amount that the court deems appropriate without specifying a clear protection measure under the Plant Variety Protection Act B.E. 2542.

Therefore, according to the study, the principles of the New Plant Variety Protection Convention 1991 should be applied as principles for amending the Thai plant variety protection law which is appropriate to be adapted into the Plant Variety Protection Act B.E. 2542. If applied to Thailand, it would be utmost beneficial for the development of Thailand's plant protection system in the future and will inevitably result in more efficient plant protection laws in providing protection for plant varieties and breeders. This is a problem that should be resolved urgently and in time for the current situation to develop biotechnology by stipulating a clear and vibrant protection of new plant species and providing suitable incentives for plant breeders to develop new plant varieties. It also contributes to the social and economic benefits of the nation and enhancing enforcement of the law to protect plant varieties more efficiently.

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จขึ้นได้ด้วยความเมตตากรุณาของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ช้องนาง วิฑูรานุพงษ์ ที่ได้กรุณาได้รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์และกรรมการสอบ และดร.เอกพงษ์ สารน้อย ที่ได้กรุณาเป็นกรรมการสอบ โดยท่านได้ช่วยสละเวลาอันมีค่าของท่านมาช่วยดูแล ชี้นำ และให้คำปรึกษาต่างๆ ทำให้เกิดแนวคิดในการเขียนสารนิพนธ์นี้ขึ้น ตลอดจนเป็นผู้ตรวจและแก้ไข สารนิพนธ์ฉบับนี้ ทำให้ผู้วิจัยสามารถเขียนได้จนสำเร็จเป็นสารนิพนธ์

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย มงคลเกียรติศรี ที่เป็นประธานสอบ โดยได้ช่วยให้คำแนะนำเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขสารนิพนธ์ฉบับนี้ให้มีความถูกต้องและสมบูรณ์ มากยิ่งขึ้น และขอขอบพระคุณบุคคลสำคัญที่สุด คือ คุณพ่อและคุณแม่ที่คอยเป็นห่วงและเป็น กำลังใจให้ผู้วิจัย ตลอดเวลาในการทำสารนิพนธ์นี้ และขอกราบขอบพระคุณบุคคลอีกหลาย ๆ ท่านที่ มิได้กล่าวถึง ณ ที่นี้ ที่เป็นผู้ให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา หรือช่วยจัดหาข้อมูลในการเขียนงาน สารนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณมา ณ ที่นี้ด้วย

ทั้งนี้ หากสารนิพนธ์ฉบับนี้ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาด้านนิติศาสตร์ ผู้วิจัยขอยก ความดีงามนั้นให้แก่ คณะอาจารย์ทุกท่านที่เป็นผู้ประสาทวิชาความรู้ให้ แต่หากสารนิพนธ์ฉบับนี้มี ข้อบกพร่องประการใด ผู้วิจัยขอน้อมรับผิดเพียงผู้เดียว

จิตภา เกื้อกิจ
มหาวิทยาลัยศรีปทุม

2566

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	I
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	III
กิตติกรรมประกาศ.....	V
สารบัญ	VI

บทที่

1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	3
1.3 สมมติฐานของการศึกษา	4
1.4 ขอบเขตของการศึกษา.....	4
1.5 วิธีดำเนินการศึกษา.....	4
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
2 หลักการ แนวคิดเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืช	5
2.1 ลักษณะทั่วไปของพันธุ์พืช.....	5
2.1.1 ความหมายของพันธุ์พืช.....	6
2.1.2 ความเป็นมาของการคุ้มครองพันธุ์พืช	6
2.1.3 แนวความคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองพันธุ์พืช.....	9
2.2 ลักษณะทั่วไปของสิทธิบัตรการประดิษฐ์.....	10
2.2.1 ความหมายของสิทธิบัตรการประดิษฐ์	11
2.2.2 ความเป็นมาของการคุ้มครองสิทธิบัตรการประดิษฐ์	12
2.2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิบัตรการประดิษฐ์	13
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชระหว่างประเทศ.....	15
2.3.1 แนวคิดการคุ้มครองพันธุ์พืชตามระบบสิทธิบัตร	16
2.3.2 แนวคิดการคุ้มครองพันธุ์พืชตามระบบสิทธิของนักปรับปรุงพันธุ์	22

บทที่	หน้า
2.3.3 แนวคิดการคุ้มครองสิทธิเกษตรกร	28
2.4 หลักการเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองพันธุ์พืช	30
2.4.1 ความปลอดภัยทางชีวภาพ	31
2.4.2 ความมั่นคงทางอาหาร	33
2.4.3 การส่งเสริมและอนุรักษ์พันธุกรรมพืช	34
3 มาตรการทางกฎหมายในการให้สิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชตามกฎหมายต่างประเทศ และกฎหมายภายในประเทศ	36
3.1 หลักการเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชระหว่างประเทศ	36
3.1.1 ความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า (TRIPs Agreement)	36
3.1.2 สนธิสัญญาความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (PCT).....	40
3.1.3 อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (CBD).....	42
3.1.4 อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ (UPOV)	42
3.1.5 ข้อตกลงสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก (CPTPP)	46
3.2 การคุ้มครองพันธุ์พืชภายใต้กฎหมายภายในของแต่ละประเทศ.....	51
3.2.1 การคุ้มครองพันธุ์พืชภายใต้กฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา.....	51
3.2.2 การคุ้มครองพันธุ์พืชภายใต้กฎหมายของประเทศญี่ปุ่น	56
3.3 การคุ้มครองสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชภายใต้กฎหมายภายในประเทศ	61
3.3.1 การคุ้มครองสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชภายใต้กฎหมายสิทธิบัตร.....	61
3.3.2 การคุ้มครองสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชภายใต้พระราชบัญญัติคุ้มครอง พันธุ์พืช	70
4 วิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายในการให้สิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชตามพระราชบัญญัติ คุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542	75
4.1 ปัญหาเกี่ยวกับคำนิยามของนักปรับปรุงพันธุ์พืช	76
4.2 ปัญหาเกี่ยวกับระยะเวลาในการคุ้มครองพันธุ์พืช	77
4.3 ปัญหาเกี่ยวกับการคุ้มครองชั่วคราวระหว่างการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่	78

บทที่	หน้า
5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	81
5.1 บทสรุป	81
5.2 ข้อเสนอแนะ	82
5.2.1 ปัญหาเกี่ยวกับคำนิยามของนักปรับปรุงพันธุ์พืช.....	82
5.2.2 ปัญหาเกี่ยวกับระยะเวลาในการคุ้มครองพันธุ์พืช.....	83
5.2.3 ปัญหาเกี่ยวกับการคุ้มครองชั่วคราวระหว่างการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่	84
บรรณานุกรม	86
ประวัติผู้เขียน	91

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาปรับปรุงพันธุ์พืชเป็นกิจกรรมที่เคียงคู่กับมนุษย์มาตั้งแต่อดีตกาล อาจกล่าวได้ว่า เมื่อมนุษย์รู้จักการนำพืชมาใช้ประโยชน์ก็ได้เริ่มมีการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์พืชนับแต่นั้นเป็นต้นมา เดิมทีการปรับปรุงพันธุ์พืชเป็นไปด้วยวิธีการที่ไม่สลับซับซ้อนมากนัก เช่น การนำเอาพันธุ์พืชในสายพันธุ์ที่ใกล้เคียงกันมาผสมข้ามสายพันธุ์ (Cross Breeding) โดยมุ่งหมายว่าจะได้มาซึ่งสายพันธุ์ใหม่ที่มีคุณสมบัติที่ดีขึ้นกว่าเดิม ควบคุมคุณสมบัติของพันธุ์พืชให้เป็นไปตามที่ต้องการและช่วยลดต้นทุนในการผลิต แต่การปรับปรุงพันธุ์พืชด้วยวิธีการเช่นนี้ต้องใช้ระยะเวลาที่ยาวนาน ซึ่งนับเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์พืช¹

การพัฒนาปรับปรุงสายพันธุ์ของพืชไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการปรับปรุงพันธุ์แบบดั้งเดิม (Conventional breeding) เท่านั้น แต่นักปรับปรุงพันธุ์ได้นำความรู้ด้านพันธุศาสตร์สมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ในการปรับปรุงพันธุ์พืช ซึ่งทำให้การพัฒนาปรับปรุงพันธุ์พืชเป็นระบบมากยิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม การปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่ก็ยังคงใช้ระยะเวลาที่ยาวนานทั้งต้องอาศัยเงินลงทุนจำนวนมาก การปรับปรุงพันธุ์พืชให้มีคุณสมบัติดีขึ้นก่อให้เกิดประโยชน์แก่มนุษย์อย่างมาก เพราะเมื่อพืชมีคุณสมบัติดีขึ้นก็จะช่วยให้เกษตรกรสามารถเพิ่มจำนวนผลผลิตที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ได้ เนื่องจากพืชเป็นสิ่งมีชีวิตที่สามารถขยายพันธุ์ได้เป็นจำนวนมาก เมื่อมีการจำหน่ายส่วนขยายพันธุ์พืชไปแล้ว ผู้ซื้อสามารถนำเอาส่วนขยายพันธุ์นั้นไปขยายพันธุ์ต่อไปได้อีกโดยไม่จำกัด

ในปัจจุบันการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์พืชเป็นกิจกรรมที่ทำทั้งในส่วนของนักวิทยาศาสตร์ นักวิจัย และเกษตรกร จึงทำให้เกิดแนวความคิดในการให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชจากนักปรับปรุงพันธุ์พืชที่ได้พัฒนาปรับปรุงพันธุ์พืช ด้วยเหตุผลที่ว่า การปรับปรุงพันธุ์พืชต้องอาศัยระยะเวลาที่ยาวนานและเงินลงทุนจำนวนมาก แต่ค่าตอบแทนที่ได้รับจากการนำเอาส่วนขยายพันธุ์พืชมา

---

¹ นันทน อินทนนท์. (2547). *กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช แนวความคิดและบทวิเคราะห์ : ทรัพย์สินทางปัญญาในยุคโลกาภิวัตน์ เล่ม 2* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา. หน้า 758-760.

จำหน่ายในครั้งแรกนั้น ไม่เพียงพอเมื่อเทียบกับเงินลงทุนที่เสียไป นักปรับปรุงพันธุ์พืชจึงเรียกร้องให้มีการนำระบบทรัพย์สินทางปัญญามาใช้ในการคุ้มครองพันธุ์พืชในปี ค.ศ. 1961 ได้มีการร่วมกันก่อตั้งอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองการคิดค้นพันธุ์พืชใหม่² โดยอนุสัญญานี้กำหนดแนวบรรทัดฐานเดียวกันในการให้ความคุ้มครองการคิดค้นภายใต้กฎหมายเฉพาะ (Sui Generis System) เพื่อป้องกันมิให้มีการคุ้มครองซ้ำซ้อนที่เป็นระบบกฎหมายพิเศษแยกต่างหากจากกฎหมายสิทธิบัตร

อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองการคิดค้นพันธุ์พืชใหม่ (The International Union for the Protection of New Varieties of Plants) หรือเรียกว่า “อนุสัญญาอุโปฟ” (UPOV) ได้มีการแก้ไขปรับปรุงในปี ค.ศ. 1972 ค.ศ. 1978 และแก้ไขล่าสุดในปี ค.ศ. 1991 โดยมีหลักการพื้นฐานที่แตกต่างจากเดิม³ เช่น ขยายระยะเวลาคุ้มครองสิทธิเป็น 20 ปี สำหรับพืชทั่วไป และ 25 ปี สำหรับไม้ยืนต้นและองุ่น ขยายขอบเขตแห่งสิทธิให้กว้างขึ้น เป็นต้น

ส่วนประเทศไทยมีการออกกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช และประกาศใช้กฎหมายฉบับนี้ในปี พ.ศ. 2542⁴ โดยใช้ชื่อว่า “พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542” ซึ่งมีลักษณะเป็นระบบกฎหมายเฉพาะที่ให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชทั่วไป พันธุ์พืชใหม่และพันธุ์พื้นเมือง รวมถึงให้ความคุ้มครองสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืช เหมือนกับการให้ความคุ้มครองการสร้างสรรค์จากความคิดของมนุษย์ด้วยระบบสิทธิบัตร โดยการร่างกฎหมายดังกล่าวได้จัดขึ้นตามอนุสัญญาคุ้มครองพืชพันธุ์ใหม่ 1978 มาเป็นหลักในการคุ้มครองพันธุ์พืชที่ผสมผสานหลักการสำคัญของอนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพ

แต่เมื่อสภาพสังคมและเศรษฐกิจเกิดการเปลี่ยนแปลงเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบันบทบาทนิติบัญญัติของพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ดังกล่าวที่มีอยู่แต่เดิม อาจไม่สอดคล้องกับการแข่งขันด้านการปรับปรุงพันธุ์พืชที่เพิ่มมากขึ้น/ลดลงอย่างต่อเนื่อง อันนำไปสู่ปัญหาด้านการคุ้มครองพันธุ์พืชที่ล่าช้ากว่าประเทศอื่นๆ ซึ่งอาจก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางเทคโนโลยีชีวภาพที่น้อยลง การพัฒนาปรับปรุงพันธุ์พืชที่ใช้ระยะเวลายาวนาน เนื่องจากไม่มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล วิธีการหรือแนวคิดกับประเทศต่างๆ ที่มีความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีชีวภาพในการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์พืช และประสบความสำเร็จในระยะเวลาอันสั้น

² ไชยยศ เหมะรัชตะ. (2562). *ลักษณะของกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา* (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: นิติธรรม. หน้า 387-390.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 388.

⁴ มุลนิธิชีววิถี. (2556). *พ.ร.บ.คุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ.2542 ความเป็นมาและหลักการสำคัญ*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://biothai.net/policy/fairtrade/952> [2565, 16 กุมภาพันธ์]

ทั้งระบบกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชของไทยยังขาดความชัดเจนในเรื่องเกี่ยวกับการคุ้มครองชั่วคราวระหว่างการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ว่ามีมาตรการอย่างไรต่อผู้กระทำความผิด ในขณะที่ผู้ทรงสิทธิยื่นคำขอจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ตลอดจนได้รับสิทธินั้น เมื่อปรากฏว่าพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 มาตรา 61 กล่าวเพียงว่า หากมีการฝ่าฝืนสิทธิของผู้ทรงสิทธิในพันธุ์พืชใหม่ ให้ศาลมีอำนาจสั่งให้ผู้กระทำความผิดชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้ทรงสิทธิตามจำนวนที่ศาลเห็นสมควรเท่านั้น ซึ่งไม่ได้มีการระบุมาตรการการคุ้มครองที่ชัดเจนลงไปในพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542

ดังนั้น จากการศึกษาของผู้วิจัย จึงทำให้ผู้วิจัยเห็นว่า ควรนำหลักการของอนุสัญญาคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ 1991 มาเป็นหลักการในการแก้ไขกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชของไทย จึงเป็นหลักการที่เหมาะสมที่จะสามารถนำมาปรับใช้ในพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 และหากมีการนำมาใช้กับประเทศไทย ก็น่าจะเกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาระบบคุ้มครองพันธุ์พืชของประเทศไทยในอนาคต และย่อมส่งผลให้กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชมีประสิทธิภาพมากขึ้น ในการให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชและนักปรับปรุงพันธุ์พืช อันเป็นปัญหาที่ควรได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วนและทันต่อสถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาทางเทคโนโลยีชีวภาพและทำให้การคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่มีความชัดเจนมากขึ้น เพื่อเป็นแรงจูงใจให้แก่นักปรับปรุงพันธุ์พืชในการพัฒนาพันธุ์พืชใหม่ให้เหมาะสมต่อการเปลี่ยนแปลง ทั้งยังก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและเศรษฐกิจของประเทศชาติ และเป็นการบังคับใช้กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาหลักการ แนวคิดและกฎหมายการให้สิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชภายใต้กฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศ
2. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายในการแก้ไขปัญหาการให้สิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืช ตามมาตรา 3 มาตรา 31 และมาตรา 61 แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542
3. เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาการให้สิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชของประเทศไทย ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542

1.3 สมมติฐานของการศึกษา

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้ศึกษา ได้ศึกษาเฉพาะปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองพันธุ์พืช ลิขสิทธิ์นักปรับปรุงพันธุ์พืชในประเทศไทยในส่วนของคำยาม ระยะเวลาในการคุ้มครอง และการคุ้มครองชั่วคราวเท่านั้น ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า หากนำหลักเกณฑ์การคุ้มครองสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชของต่างประเทศและหลักเกณฑ์ระหว่างประเทศ (อนุสัญญาคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่) มาปรับใช้กับพระราชบัญญัติดังกล่าวแล้ว จะทำให้การบังคับใช้กฎหมายเหมาะสมต่อสถานการณ์ และเกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษานี้ มุ่งเน้นที่จะศึกษาหลักการ แนวคิดทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองพันธุ์พืชว่าด้วยเรื่องสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืช ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 โดยจะศึกษาเปรียบเทียบกับกฎหมายว่าด้วยเรื่องสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชของต่างประเทศ อาทิ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศญี่ปุ่น และกฎหมายระหว่างประเทศ เพื่อมาวิเคราะห์ปัญหาและหาแนวทางแก้ไขให้มีความเหมาะสมกับประเทศไทย

1.5 วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าของสารนิพนธ์ฉบับนี้ ใช้วิธีดำเนินการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการรวบรวมข้อมูล ค้นคว้า บทความ รายงานวิจัย เอกสารทางวิชาการ และสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่ปรากฏในรูปแบบของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช เพื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบให้ได้มาซึ่งข้อสรุป และเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขกฎหมายว่าด้วยสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชดังกล่าว

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อให้ทราบหลักการ แนวคิดและกฎหมายให้สิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชภายใต้กฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศ และกฎหมายระหว่างประเทศ
2. เพื่อให้ทราบมาตรการทางกฎหมายในปัญหาการให้สิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืช ตามมาตรา 3 มาตรา 31 และมาตรา 61 แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาการให้สิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชของประเทศไทย ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บทที่ 2

หลักการ แนวคิดเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืช

การคุ้มครองสิทธิอันเกี่ยวกับการคิดค้นสิ่งที่มีความซับซ้อนในรูปแบบของการเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นทางวิทยาการ และในหลักการของการให้ความคุ้มครองสิทธิในพันธุ์พืช ด้วยการที่พันธุ์พืชเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมากทั้งในด้านการบริโภคและด้านเศรษฐกิจ เมื่อความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีชีวภาพมีมากขึ้น การพัฒนาปรับปรุงพันธุ์พืชโดยนักวิทยาศาสตร์ นักวิจัย หรือเกษตรกรก็ย่อมมีมากขึ้นด้วยเช่นกัน เพื่อให้ได้พันธุ์พืชที่มีคุณสมบัติที่ดีขึ้น และสามารถเพิ่มผลผลิตที่จำเป็นต่อความต้องการของมนุษย์ จึงทำให้เกิดแนวความเห็นที่แตกแยกในการให้ความคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายพันธุ์พืชและกำหนดให้มีบทบัญญัติอันเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิในการคิดค้นปรับปรุงพันธุ์พืชเป็นการเฉพาะในบทนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงหลักการ แนวคิดโดยทั่วไปเกี่ยวกับการคุ้มครองพันธุ์พืชและการคุ้มครองสิทธิการประดิษฐ์ เพื่อให้เห็นความแตกต่างระหว่างพันธุ์พืชกับสิ่งประดิษฐ์เสียก่อน และผู้วิจัยจะกล่าวถึงมาตราทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองพันธุ์พืช โดยจะอธิบายเป็นลำดับต่อไป

2.1 ลักษณะทั่วไปของพันธุ์พืช

การที่พันธุ์พืชเป็นสิ่งมีชีวิตและเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ จึงทำให้เกิดแนวความเห็นที่แตกต่างกันในการให้ความคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายในพันธุ์พืช ไม่ว่าจะเป็นพันธุ์พืชที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติหรือเกิดจากการคิดค้นปรับปรุงจากภูมิปัญญาของมนุษย์ จะเห็นได้จากการกำหนดให้ไม่อาจขอรับสิทธิบัตรในสิ่งที่เป็นพืชได้ ตามกฎหมายสิทธิบัตรเมื่อปัญหาเกี่ยวกับการอ้างสิทธิในการคิดค้นปรับปรุงพันธุ์พืชอันเกิดจากความก้าวหน้าทางวิทยาการชีวภาพและความจำเป็นในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรเพิ่มมากขึ้น การกำหนดให้มีบทบัญญัติอันเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิพันธุ์พืช จึงเริ่มได้รับการพิจารณาทั้งในระดับภายในประเทศและในระดับระหว่างประเทศ เดิมทีประเทศไทยไม่มีบทบัญญัติใดที่เกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองสิทธิในพันธุ์พืชเลย ทั้งในพระราชบัญญัติสิทธิบัตรยังกำหนดข้อยกเว้นในการไม่อาจขอรับสิทธิบัตรสำหรับพืชไว้ โดยมีเจตนารมณ์ไม่ให้เกิดการผูกขาดในสิทธิการใช้ประโยชน์ในพันธุ์พืช แต่ด้วยผลของการพยายามป้องกันและรักษาผลประโยชน์ในสิทธิของการใช้พันธุ์พืชในเชิงพาณิชย์ของประเทศไทยที่เป็นประเทศเกษตรกรรมจากการแอบอ้างของต่างชาติ ประเทศไทย

จึงมีความจำเป็นต้องบัญญัติกฎหมายเพื่อบังคับใช้เกี่ยวกับการคุ้มครองพันธุ์พืช อันได้แก่ “พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542” ซึ่งกำหนดหลักเกณฑ์การให้สิทธิแก่การคิดค้น พัฒนาหรือปรับปรุงพันธุ์จนได้พันธุ์พืชใหม่ รวมทั้งขยายความคุ้มครองสิทธิไปยังพันธุ์พื้นเมือง เฉพาะถิ่น พันธุ์พื้นเมืองทั่วไป พันธุ์พืชป่า และการให้สิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชด้วย

2.1.1 ความหมายของพันธุ์พืช

พืช พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายว่า สิ่งมีชีวิตในอาณาจักรพืช และให้หมายความรวมถึงเห็ดและสาหร่าย แต่ไม่รวมจุลินทรีย์อื่น หากว่าเป็นพืชที่อยู่ในกลุ่มเดียวกัน ย่อมเรียกว่า “พันธุ์พืช” โดยพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช ได้ให้นิยามคำว่า พันธุ์พืช ไว้ว่า กลุ่มของพืชที่มีพันธุกรรมและลักษณะทางพฤกษศาสตร์เหมือนหรือคล้ายกัน มีคุณสมบัติเฉพาะตัวที่สม่ำเสมอ คงตัว และแตกต่างจากกลุ่มอื่นในพืชชนิดเดียวกัน และให้รวมถึงต้นพืชที่จะขยายพันธุ์ให้ได้กลุ่มของพืชที่มีคุณสมบัติดังกล่าวข้างต้น ฉะนั้น ความหมายของคุณสมบัติเฉพาะตัวที่สม่ำเสมอ คือ ลักษณะของพืชในกลุ่มนั้น เช่น ใบ ลำต้น และดอก เป็นอย่างเดียวกัน ไม่เปลี่ยนแปลง ส่วนคุณสมบัติเฉพาะตัวที่คงตัว คือ ลักษณะของพืชนั้นมีลักษณะอย่างเดียวกันที่ไม่มีลักษณะเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะมีการขยายพันธุ์กี่ครั้ง และใช้ระยะเวลาานเท่าใดก็ตาม และคุณสมบัติเฉพาะตัวที่แตกต่างจากพืชกลุ่มอื่น คือ พืชที่มีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีความแตกต่างจากพืชชนิดอื่นที่สามารถเห็นได้ชัดเจน เช่น สี รูปร่าง ความยาวของใบ และความต้านทานโรคพืช เป็นต้น¹

2.1.2 ความเป็นมาของการคุ้มครองพันธุ์พืช

เทคโนโลยีทางชีวภาพเกิดขึ้นมานานแล้วตั้งแต่ยุคโบราณ จนมาถึงช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 อันเป็นยุคของการใช้หลักวิทยาศาสตร์ในการตอบปัญหาต่าง ๆ หลุย ปาสเตอร์ เป็นบุคคลหนึ่งที่ได้ศึกษาค้นคว้าทางด้าน จุลชีววิทยาอย่างจริงจัง โดยค้นพบการใช้จุลินทรีย์ในการหมักเบียร์และค้นพบสาเหตุของโรคที่เกิดขึ้นแก่มนุษย์และสัตว์อันมีที่มาจากจุลินทรีย์ จนมาถึงยุควิทยาศาสตร์สมัยใหม่ที่เกิดการพัฒนาวิทยาการวิสวพันธุกรรมจากการศึกษาค้นคว้าอย่างต่อเนื่องการนำ

¹ ไซยศ เหมะรัชตะ. (2562). *ลักษณะของกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา* (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: นิติธรรม.

เทคโนโลยีทางด้านวิศวกรรม² (Genetic Engineering)³ มาใช้กับจุลชีพ เช่น พืช และสัตว์ โดยเฉพาะการนำวิธีการดังกล่าวมาใช้กับพันธุ์พืชได้รับการยอมรับในทางวิชาการและมีความสำคัญมากขึ้นเรื่อย ๆ ต่อทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

² ปรีชกมล กลั่นอุทธิ. (2553). การพัฒนาพันธุ์กุหลาบสีน้ำเงินและมะเขือเทศสีม่วงโดยใช้เทคนิคทางพันธุวิศวกรรม. *วารสารมหาวิทยาลัยนเรศวร*, 18(2). หน้า 98-99.

³ เทคโนโลยีทางด้านวิศวกรรม (Genetic Engineering) เป็นการคัดเลือกสายพันธุ์โดยเจาะจงเลือกหน่วยพันธุกรรม (Gene) ที่ต้องการ โดยตรงเพื่อพัฒนาสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมให้มีคุณลักษณะตามที่ต้องการได้ หากต้องการดัดแปลงพันธุกรรมพืชให้มีคุณลักษณะพิเศษบางอย่าง วิธีการทำและสิ่งที่จะต้องคำนึงถึง มีดังต่อไปนี้

1. คุณลักษณะที่ต้องการ (Desired trait) เบื้องต้นควรทราบก่อนว่าต้องการดัดแปลงพืชให้มีคุณลักษณะอย่างไร จากนั้นจึงศึกษาชนิดที่ควบคุมการแสดงออกของคุณลักษณะนั้นๆ เช่น ยีนที่ควบคุมการสร้างโปรตีนบีที (Bt toxin) ซึ่งช่วยฆ่าแมลงที่มาทำลายพืช ยีนที่ควบคุมการสร้างสารทุติยภูมิสำคัญชนิดต่างๆ (Secondary metabolites) ที่มีประโยชน์ทางการแพทย์ เป็นต้น

2. ชุดยีนเป้าหมาย (Gene cassette/construct) คือชุดยีนควบคุมลักษณะที่ต้องการซึ่งจะถูกส่งถ่ายเข้าสู่โครโมโซมของเซลล์พืช ในปัจจุบันสามารถเพิ่มปริมาณยีนเป้าหมายได้อย่างจำเพาะเจาะจงในหลอดทดลองด้วยเทคนิคทางชีววิทยาระดับโมเลกุล เช่น การทำปฏิกิริยาลูกโซ่พอลิเมอร์ (Polymerase chain reaction : PCR) เป็นต้น ยีนเป้าหมายที่ได้ซึ่งอาจมีมากกว่า 1 ยีน จะถูกตัดต่อเข้ากับพลาสมิดเพื่อสร้างโครงสร้างหลักสำคัญซึ่งประกอบด้วยส่วนควบคุมระดับและจังหวะการแสดงออกของยีน (Promoter) และส่วนควบคุมการสิ้นสุดของยีน (Terminator) นอกจากนี้ควรมียีนเครื่องหมาย (Selectable marker gene) เพื่อใช้ในการคัดเลือกภายหลังการส่งถ่ายยีนเข้าสู่เซลล์พืช ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นยีนต้านทานสารปฏิชีวนะ (Antibiotics) ชนิดต่างๆ

3. การส่งถ่ายยีนเข้าสู่พืช (Plant transformation) เมื่อสร้าง Gene cassette ที่มีโครงสร้างสมบูรณ์แล้วจะถูกนำเข้าสู่กระบวนการส่งถ่ายยีนเข้าสู่เซลล์พืช ซึ่งมีหลายวิธีแบ่งออกเป็น

3.1 วิธีทางกายภาพ (Physical transformation) หรือ Direct gene transfer methods เช่น การส่งถ่ายยีนโดยใช้สาร Polyethylene glycol (PEG) การส่งถ่ายยีนโดยใช้กระแสไฟฟ้า (Electroporation) การส่งถ่ายยีนโดยใช้เข็มฉีดยา (Microinjection) และการส่งถ่ายยีนโดยใช้เครื่องยิงอนุภาค (Particle gun/Particle bombardment/Biolistics) เป็นต้น ซึ่งวิธีหลังนี้จะเคลือบยีนด้วยอนุภาคทองคำหรือทังสเตน แล้วยิงอนุภาคเหล่านั้นเข้าสู่เซลล์พืช

3.2 วิธีทางชีวภาพ (Biological transformation) เน้นการใช้ Agrobacterium เป็นตัวช่วยเนื่องจากแบคทีเรียดังกล่าวมีกลุ่มยีนที่กำหนดการสร้างโปรตีนหลายชนิดซึ่งทำหน้าที่ในการส่งถ่ายยีนเข้าสู่เซลล์พืชได้อย่างมีประสิทธิภาพ วิธีนี้มีชื่อว่า Agrobacterium-mediated transformation เป็นวิธีที่นิยมใช้และประสบความสำเร็จเป็นอย่างมากในปัจจุบัน

4. การเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อพืช (Plant tissue culture) ควรเตรียมระบบการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อพืชที่เหมาะสมกับการส่งถ่ายยีนและการสร้างพืชต้นใหม่ หลังจากส่งถ่ายยีนแล้ว ต้องมีการคัดเลือกเนื้อเยื่อที่ได้รับชุดยีนเป้าหมายโดยใช้เทคนิคทางชีววิทยาระดับโมเลกุลพร้อมทั้งประเมินและวิเคราะห์ผลการทดลองจนกระทั่งได้พืช

การที่พันธุ์พืชเกิดจากการพัฒนาหรือปรับปรุงพันธุ์จากวิธีการทางเทคโนโลยีชีวภาพ ในสาขา วิศวกรรมกรรม งานในแขนงวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นการทดลองที่ต้องใช้ระยะเวลาและงบประมาณที่สูง ในการลงทุน ผลงานดังกล่าวนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ทางการพาณิชย์ จึงมีแนวความคิดในการให้ ความคุ้มครองการคิดค้นเกี่ยวกับพันธุ์พืช ในปีค.ศ. 1961 ได้มีการร่วมกันก่อตั้งอนุสัญญาระหว่าง ประเทศว่าด้วยการคุ้มครองการคิดค้นพันธุ์พืชใหม่ โดยอนุสัญญานี้เป็นระบบการคุ้มครอง ผู้เพาะพันธุ์พืชใหม่ๆ ระหว่างประเทศ และกำหนดแนวบรรทัดฐานให้เข้าไปในทิศทางเดียวกันใน การให้ความคุ้มครองการคิดค้นนั้น โดยการกำหนดให้มีการคุ้มครองภายใต้กฎหมายเฉพาะ หรือให้ มีการคุ้มครองภายใต้กฎหมายสิทธิบัตรอย่างหนึ่งอย่างใด เพื่อป้องกันการคุ้มครองซ้ำซ้อน (Double Protection) ระบบกฎหมายเฉพาะ (sui generis) หรือเรียกว่า “ระบบกฎหมายสิทธิบัตร ปรับปรุงพันธุ์พืช” เพื่อการคุ้มครองพันธุ์พืช เป็นระบบกฎหมายพิเศษที่แตกต่างหากจากกฎหมาย สิทธิบัตร ซึ่งมีเจตนารมณ์ในการจูงใจให้นักปรับปรุงพันธุ์พืชได้ทำการพัฒนาหรือปรับปรุงพันธุ์ พืชใหม่ๆ ขึ้น อันจะก่อให้เกิดความก้าวหน้าทางการเกษตรกรรมที่นำไปสู่พัฒนาการทางด้าน เศรษฐกิจด้วย⁴

อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองการคิดค้นพันธุ์พืชใหม่ (International Convention for the Protection of New Varieties of Plants) หรือที่เรียกว่า อนุสัญญายูโปฟ (UPOV Convention) ได้มีการแก้ไขปรับปรุงอีกสองครั้ง ณ กรุงเจนีวาในปี ค.ศ. 1972 และปี ค.ศ. 1978 จนถึงปี ค.ศ. 1991 ในปัจจุบันอนุสัญญานี้มีอยู่ 58 ประเทศเป็นภาคีสมาชิก ซึ่งส่วนใหญ่เป็น ประเทศที่มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและทำการคิดค้นเกี่ยวกับพันธุ์พืช เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ญี่ปุ่น และเยอรมนี เป็นต้น

เมื่อการพัฒนาหรือปรับปรุงพันธุ์พืช ได้ก่อให้เกิดผลประโยชน์อย่างมหาศาลแก่บริษัท ข้ามชาติซึ่งเกิดจากการคิดค้นนั้น ต่างพยายามผลักดันรัฐบาลของตนให้ทำการเสนอปรับปรุง หลักเกณฑ์เกี่ยวกับการคุ้มครองพันธุ์พืชภายใต้อนุสัญญายูโปฟให้เข้มงวดขึ้น เพื่อหวังให้มีการเพิ่ม และขยายอำนาจการผูกขาดในพันธุ์พืชใหม่ โดยอ้างถึงความจำเป็นในการส่งเสริมให้เกิดการคิดค้น อันจะเป็นประโยชน์แก่มนุษยชาติ ด้วยเหตุนี้อนุสัญญา ยูโปฟ จึงได้มีการแก้ไขปรับปรุงใหม่ ในปี ค.ศ. 1991 โดยมีหลักการพื้นฐานที่แตกต่างจากเดิม ซึ่งได้เป็นการขยายสิทธิบัตรปรับปรุงพันธุ์พืชให้ กว้างขวาง จนมีลักษณะคล้ายคลึงกับหลักการตามกฎหมายสิทธิบัตร เช่น คุ้มครองพันธุ์พืชทุกชนิด โดยไม่ต้องมีการประกาศชนิดพืชคุ้มครองก่อนเปิดโอกาสให้มีการคุ้มครองซ้ำซ้อน ขยายระยะเวลา

คัดแปลงพันธุกรรมระบบเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อจะเหมาะสมและประสบความสำเร็จหรือไม่ ขึ้นกับปัจจัยหลายประการ เช่น สูตรอาหาร ชนิดและความเข้มข้นของฮอร์โมนที่ใช้ในการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ เป็นต้น

⁴ ไชยศ เหมะรัชตะ. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 387.

คุ้มครองสิทธิเป็น 20 ปี สำหรับพืชทั่วไปและ 25 ปี สำหรับไม้ยืนต้นและองุ่น และขยายขอบเขตแห่งสิทธิให้กว้างขึ้น เป็นต้น อนุสัญญาฉบับนี้มีเพียงประเทศที่พัฒนาแล้วเข้าเป็นสมาชิก ส่วนประเทศไทยยังอยู่ในระหว่างการปรึกษาหารือ

ส่วนการคุ้มครองสิทธิในการพัฒนาหรือปรับปรุงพันธุ์พืชที่เกี่ยวกับการค้าในเวทีการเจรจาการค้าระหว่างประเทศนั้น ในความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้าหรือความตกลงทริปส์ จะไม่ได้กำหนดหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิในพันธุ์พืชไว้เป็นการเฉพาะก็ตาม แต่ในตอนที่ 5 ว่าด้วยสิทธิบัตร มาตรา 27 เกี่ยวกับสิ่งซึ่งมีสิทธิบัตรได้ กำหนดหลักการเกี่ยวกับการคุ้มครองพันธุ์พืชไว้ว่า “(3) สมาชิกอาจไม่ให้มีสิทธิบัตรได้เช่นกันในเรื่องดังต่อไปนี้...(b) พืช และสัตว์ นอกเหนือจากจุลชีพ และกรรมวิธีทางชีววิทยา ที่จำเป็นสำหรับการผลิตพืชหรือสัตว์ นอกเหนือจากกรรมวิธีซึ่งไม่ใช่ทางชีววิทยาและจุลชีววิทยา ใดๆก็ตาม สมาชิกจะกำหนดให้มีการคุ้มครองพันธุ์พืช ไม่ว่าโดยสิทธิบัตร หรือโดยระบบกฎหมายเฉพาะที่มีประสิทธิผล หรือโดยการรวมวิธีต่างๆ ดังกล่าว บทบัญญัติของอนุวรรคนี้ จะได้รับการพิจารณาทบทวนในเวลา 4 ปี หลังจากวันที่ความตกลงองค์การการค้าโลก มีผลใช้บังคับ” ฉะนั้นความตกลงทริปส์จึงเปิดโอกาสให้ประเทศภาคีสมาชิกรวมถึงไทยด้วย ซึ่งเป็นสมาชิกในความตกลงนี้ สามารถที่จะเลือกกำหนดหลักการคุ้มครองพันธุ์พืชไว้ภายใต้กฎหมายสิทธิบัตรหรือกฎหมายเฉพาะก็ได้ หากมีความประสงค์จะให้ความคุ้มครองดังกล่าวตามกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา⁵

2.1.3 แนวความคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองพันธุ์พืช

การคิดค้นพันธุ์พืชใหม่ (New Plant Varieties) เป็นการพัฒนาหรือปรับปรุงพันธุ์พืชโดยใช้วิธีการทางวิศวกรรมหรือใช้เทคโนโลยีชีวภาพที่ทำให้เกิดพืชพันธุ์ใหม่ๆ ขึ้นมาจากที่ไม่เคยมีตามธรรมชาติ และทำให้เกิดพืชที่มีลักษณะเป็นพันธุ์ใหม่⁶ อย่างไรก็ตาม มีแนวความเห็นที่แตกต่างกันว่าสมควรให้ความคุ้มครองการคิดค้นดังกล่าวหรือไม่ โดยเฉพาะกฎหมายสิทธิบัตรของหลายประเทศกำหนดให้ถือว่าการคิดค้นใดซึ่งเกี่ยวกับพืชเป็นการประดิษฐ์ อันไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายสิทธิบัตร ขณะที่บางประเทศได้ให้ความคุ้มครองสิทธิในการคิดค้นพันธุ์พืชใหม่ไว้ภายใต้กฎหมายสิทธิบัตรหรือกฎหมายเฉพาะ

ส่วนแนวความคิดในการให้ความคุ้มครองการพัฒนาหรือปรับปรุงพันธุ์พืช แม้ว่าจะเป็น การสนับสนุนให้มีการคิดค้นให้เกิดพันธุ์พืชใหม่ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทั้งด้านโภชนาการและด้าน

⁵ ไชยศ เหมะรัชตะ. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 389.

⁶ เช่น การนำปาล์มน้ำมันและมะพร้าวมาเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ โดยการนำเซลล์เทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้กับเทคโนโลยีชีวภาพในการขยายพันธุ์พืช ซึ่งจะเป็นการลดต้นทุนแรงงานและร่นระยะเวลาการผลิตและปรับปรุงสายพันธุ์

เศรษฐกิจ แต่การให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ก็ยังมีอุปสรรค เพราะแต่ละประเทศวิตกถึงผลกระทบที่จะตามมาต่อต้านเศรษฐกิจและสังคม หากยินยอมให้บุคคลใดสามารถมีสิทธิผูกขาดต่อพันธุ์พืชที่มีความสำคัญต่อการเกษตรกรรมของประเทศ จึงไม่มีประเทศใดให้มีการใช้กฎหมายใดๆ เพื่อให้สิทธิผูกขาดในกฎหมายพันธุ์พืช

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันด้วยความก้าวหน้าทางวิทยาการ อันเกี่ยวกับเทคโนโลยีชีวภาพ (Biotechnology) เริ่มมีความสำคัญต่อการพัฒนาและปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่ๆ ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์เป็นอย่างมากในผลผลิตทางการเกษตร ด้วยเหตุนี้ ประเทศที่มีพัฒนาการทางด้านเทคโนโลยีชีวภาพ เช่น สหรัฐอเมริกา และอังกฤษ เป็นต้น ได้นำผลงานพันธุ์พืชที่ได้คิดค้นมาใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ จนเป็นที่ยอมรับว่าการนำหลักการทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา มาใช้บังคับกับพืชที่เกิดตามธรรมชาติ หากเกิดขึ้นด้วยวิธีการที่มีใช้ทางธรรมชาติ เช่น การใช้ความรู้ด้านวิศวกรรม พืชที่ถูกสร้างขึ้นด้วยเทคโนโลยีต่างๆ นั้น ถือเป็นทรัพย์สินอย่างหนึ่งที่เกิดจากการสร้างสรรค์คิดค้น เช่นเดียวกับการสร้างสรรค์คิดค้นหรือการประดิษฐ์ ซึ่งได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาแต่ละเรื่อง

แต่เกิดปัญหาตามมาว่า กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาแขนงใดเหมาะสมแก่การคุ้มครองพันธุ์พืชมีแนวทางสองประการ คือ ประการแรก เป็นการนำหลักกฎหมายสิทธิบัตรมาใช้ และการกำหนดกฎหมายเฉพาะว่าด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืช ส่วนประการที่สอง คือ ไม่สมควรให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชภายใต้กฎหมายสิทธิบัตร มีสองประการ กล่าวคือ ประการแรก ระบบสิทธิบัตรมีหลักเกณฑ์ที่เป็นองค์ประกอบว่าด้วยลักษณะการขอรับสิทธิบัตร ได้แก่ เกณฑ์ความใหม่ขึ้นการประดิษฐ์สูงขึ้น และสามารถในการประยุกต์ในทางอุตสาหกรรม ซึ่งไม่เหมาะสมต่อการคุ้มครองพันธุ์พืช เนื่องจากมีความเข้มงวดเกินไปสำหรับการคิดค้นพันธุ์พืช ประการที่สอง การให้ความคุ้มครองพันธุ์พืช อาจก่อให้เกิดสิทธิผูกขาดตามกฎหมายสิทธิบัตรจากผู้ทรงสิทธิ ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อการเกษตรกรรมและการผลิตอาหารเพื่อประโยชน์ของมนุษยชาติ ทำให้เกิดการขาดแคลนพืชที่เป็นอาหารต่อการเลี้ยงดูประชากรบนโลก ดังนั้น รูปแบบของการให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชภายใต้กฎหมายเฉพาะที่กำหนดหลักเกณฑ์พิเศษที่เหมาะสมกับการคุ้มครองการคิดค้นนั้น จึงได้รับการยอมรับจากหลายประเทศมากขึ้น

2.2 ลักษณะทั่วไปของสิทธิบัตรการประดิษฐ์

สิทธิบัตรการประดิษฐ์ (Patent for Invention) เป็นการประดิษฐ์ที่ได้รับการคุ้มครองตามสิทธิบัตรมีลักษณะและที่มาแห่งการให้ความคุ้มครองแตกต่างไปจากทรัพย์สินทางปัญญาประเภทลิขสิทธิ์และสิทธิของนักแสดง อย่างไรก็ตาม ประเทศต่างๆ ส่วนใหญ่ได้กำหนดให้สิทธิบัตรเป็น

เอกสารแสดงสิทธิเพื่อให้ความคุ้มครองแก่การประดิษฐ์ (Invention) และรวมถึงการให้ความคุ้มครองแก่การออกแบบทางอุตสาหกรรมหรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ (Industrial Design or Product Design)⁷

2.2.1 ความหมายของสิทธิบัตรการประดิษฐ์

กฎหมายภายในของแต่ละประเทศส่วนใหญ่ให้ความคุ้มครองการประดิษฐ์ โดยการออกสิทธิบัตรหรือเรียกว่า “สิทธิบัตรการประดิษฐ์” (Patent for Invention) ให้แก่ผู้ประดิษฐ์ สารสำคัญของ การประดิษฐ์นั้น จะต้องเป็นความคิดที่ใหม่และสามารถนำไปใช้ในทางเทคโนโลยีได้ กฎหมายสิทธิบัตรของแต่ละประเทศต่างกำหนดนิยามของการประดิษฐ์ไว้ในทำนองเดียวกันดังเช่น พระราชบัญญัติสิทธิบัตร มาตรา 3 บัญญัติไว้ว่า “การประดิษฐ์ หมายความว่า การคิดค้นหรือคิดทำขึ้น อันเป็นผลให้ได้มาซึ่งผลิตภัณฑ์หรือกรรมวิธีใดอันใหม่ หรือการกระทำใดๆ ที่ทำให้ดีขึ้น ซึ่งผลิตภัณฑ์หรือกรรมวิธี” การประดิษฐ์จึงแตกต่างจากงานสร้างสรรค์อันเกี่ยวกับวรรณกรรม นาฏกรรม ดนตรีกรรม และศิลปกรรม ซึ่งได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์อย่างชัดเจน เนื่องจากการประดิษฐ์ก่อให้เกิดการผลิตด้วยการประยุกต์ในทางอุตสาหกรรม ขณะที่งานสร้างสรรค์อันมีลิขสิทธิ์ก่อให้เกิดความงดงาม หรือไพเราะตามความรู้สึกรักของมนุษย์

ความหมายของสิทธิบัตรอันเกี่ยวกับการประดิษฐ์ โดยทั่วไปเป็นที่เข้าใจมีความหมายเป็นสองนัย กล่าวคือ⁸

1) สิทธิบัตร หมายถึง เอกสารหรือหนังสือรับรอง ซึ่งหน่วยงานของรัฐออกให้แก่ผู้ที่ยื่นขอจดทะเบียนการประดิษฐ์ และหลังจากได้ทำการตรวจสอบแล้วว่าการประดิษฐ์ที่นำมาขออนุญาตนั้นเข้าหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ หน่วยงานที่มีอำนาจในการออกเอกสารก็จะมอบหนังสือรับรองสิทธิในความเป็นเจ้าของการประดิษฐ์ อาจเรียกว่า “สิทธิบัตร” หรือ “สิทธิบัตรการประดิษฐ์”

2) สิทธิบัตร หมายถึง สารสำคัญแห่งการคุ้มครองจากการที่มีเอกสารสิทธิบัตรให้การรับรองสิทธิไว้ ได้แก่ สิทธิแต่ผู้เดียวในการหาประโยชน์ ตามที่กฎหมายสิทธิบัตรของแต่ละประเทศกำหนดไว้ เช่น สิทธิบัตรการประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ เป็นสิทธิในการผลิต ใช้ จำหน่าย และนำเข้าผลิตภัณฑ์, สิทธิบัตรกรรมวิธี เป็นสิทธิในการใช้กรรมวิธี รวมถึงสิทธิในการผลิต ใช้ จำหน่าย และนำเข้าผลิตภัณฑ์ซึ่งได้ผลิตขึ้นมาโดยกรรมวิธีนั้นผู้ที่ได้รับสิทธิบัตรย่อมมีฐานะเป็นเจ้าของสิทธิบัตรตามกฎหมาย หรือเรียกว่า “ผู้ทรงสิทธิบัตร”

⁷ ไซยศ เหมะรัชตะ. อ่างแล้วเชิงอรธที่ 1. หน้า 154.

⁸ ไซยศ เหมะรัชตะ. อ่างแล้วเชิงอรธที่ 1. หน้า 156.

ดังนั้น หากบุคคลใดกระทำการหาประโยชน์จากการประดิษฐ์ที่ได้รับสิทธิบัตร โดยมิได้รับอนุญาตจากผู้ทรงสิทธิบัตร ถือว่าบุคคลนั้นได้กระทำละเมิดสิทธิบัตร แต่สิทธิแต่เพียงผู้เดียวของผู้ทรงสิทธิบัตรยังมีข้อยกเว้นบางกรณี เช่น การกระทำเพื่อประโยชน์ของสาธารณชนโดยรัฐบาล และการขอให้สิทธิตามสิทธิบัตร เป็นต้น อีกทั้งยังมีการกำหนดระยะเวลาตามกฎหมายในการให้คุ้มครองสิทธิบัตรด้วย เช่น กฎหมายสิทธิบัตรของประเทศไทย กำหนดให้สิทธิบัตรการประดิษฐ์มีอายุยี่สิบปีนับแต่วันขอรับสิทธิบัตร

นอกจากนี้ยังมีรูปแบบของเอกสารในการให้คุ้มครองการประดิษฐ์ที่แตกต่างไปจากการคุ้มครองการประดิษฐ์ โดยการออกสิทธิบัตรดังที่กล่าวมา เช่น สหภาพโซเวียตเดิม และประเทศส่วนใหญ่ในยุโรปตะวันออก มีหลักการว่า รัฐบาลเป็นผู้มีสิทธิแต่ผู้เดียวในการประดิษฐ์ ส่วนผู้ประดิษฐ์มีสิทธิแต่เฉพาะในการได้รับค่าตอบแทนเป็นเงิน หรือรางวัลอื่นๆ จากรัฐ โดยผู้ประดิษฐ์จะได้รับหนังสือรับรองการประดิษฐ์ที่ออกให้โดยรัฐ ส่วนบางประเทศ เช่น สาธารณรัฐประชาชนจีน สาธารณรัฐเยอรมัน และญี่ปุ่น ได้มีการออกหนังสือรับรองสิทธิบัตรในการประดิษฐ์บางอย่างที่ไม่อาจเข้าใจได้ที่จะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายสิทธิบัตร เนื่องจากเป็นการประดิษฐ์ที่มีเทคโนโลยีที่ต่ำกว่ามาตรฐานของการประดิษฐ์ขั้นสูง เพราะลักษณะของการประดิษฐ์นี้ เป็นสิ่งประดิษฐ์หรือเครื่องมือที่ใช้เพื่อความสะดวกแก่การใช้สอยในงานบางอย่างเท่านั้น ระยะเวลาการให้ความคุ้มครองแก่การประดิษฐ์นี้จึงมีกำหนดที่สั้นกว่าระยะเวลาในการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรโดยทั่วไปโดยเอกสารหนังสือรับรองสิทธิในการประดิษฐ์นี้เรียกว่า สิทธิบัตรแบบผลิตภัณฑ์หรือประโยชน์หรือที่ประเทศไทยเรียกเอกสารสิทธินี้ว่า “อนุสิทธิบัตร” ทั้งนี้ เพื่อให้สามารถแยกความแตกต่างของสิทธิบัตรสำหรับการประดิษฐ์ลักษณะดังกล่าว จากการออกสิทธิบัตรการประดิษฐ์โดยทั่วไป

2.2.2 ความเป็นมาของการคุ้มครองสิทธิบัตรการประดิษฐ์

การประดิษฐ์เป็นผลผลิตจากภูมิปัญญาของมนุษย์นับแต่อดีต โดยเริ่มทำการประดิษฐ์เพื่อพัฒนาชีวิตและความเป็นอยู่ของตนให้สะดวกสบาย เมื่อสังคมมนุษย์เริ่มเข้าสู่ยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมทำให้แนวคิดเกี่ยวกับการประดิษฐ์เปลี่ยนแปลงไปเป็นความต้องการรางวัลทางการเงิน อันก่อให้เกิดแรงจูงใจในการคิดค้นประดิษฐ์เพื่อการผลิต ด้วยเหตุดังกล่าวจึงเริ่มมีแนวคิดอันเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของเจ้าของการประดิษฐ์ขึ้น โดยการออกเอกสารให้สิทธิแก่ผู้นำทักษะทางวิชาการใหม่ๆ เข้ามาในการผลิตสินค้า อันเป็นที่มาของการให้เอกสารสิทธิบัตรสำหรับการประดิษฐ์ ภายหลังจากที่มีการติดต่อระหว่างประเทศมากขึ้น ในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 หลายประเทศต่างใช้ระบบสิทธิบัตรเพื่อเป็นสิ่งจูงใจให้มีการถ่ายทอด

เทคโนโลยี โดยการเปิดเสรีเพื่ออนุญาตให้ต่างประเทศมาทำการจดทะเบียนสิทธิบัตรในประเทศเหล่านั้น⁹

อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างทางกฎหมายสิทธิบัตรของแต่ละประเทศเป็นการยากที่จะกำหนดมาตรฐานของการคุ้มครองสิทธิอันเกี่ยวกับทรัพย์สินทางอุตสาหกรรมแขนงต่างๆ รวมถึงสิทธิบัตรการประดิษฐ์ด้วยการขอรับสิทธิต้องทำในประเทศต่างๆ พร้อมกัน เพื่อหลีกเลี่ยงการนำงานออกเผยแพร่ในประเทศหนึ่งอันจะเป็นการทำให้ขาดเงื่อนไขที่เป็นการประดิษฐ์ขึ้นใหม่ ดังนั้น จึงมีแนวความคิดในการพยายามแก้ปัญหาดังกล่าวตลอดจนการที่จะกำหนดหลักเกณฑ์ของการคุ้มครองการประดิษฐ์ตามกฎหมายให้มีแนวทางอย่างเดียวกัน อันทำให้เกิดอนุสัญญาปารีสขึ้น โดยสาระสำคัญของอนุสัญญาฉบับนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับการคุ้มครองการประดิษฐ์ ได้แก่ การกำหนดให้ความคุ้มครองสิทธิในการประดิษฐ์ของคนของชาติภาคีในอนุสัญญาเช่นเดียวกับที่ให้ความคุ้มครองคนในชาติของตน และคนในชาติภาคีสามารถขอรับสิทธิบัตรในประเทศภาคีอีกประเทศหนึ่งได้ภายในกำหนดระยะเวลาสิบสองเดือนหลังจากวันที่ขอรับสิทธิบัตรในประเทศภาคีประเทศหนึ่ง ตลอดจนการกำหนดหลักการเกี่ยวกับการบังคับใช้สิทธิบัตรในบางกรณี เพื่อป้องกันการที่ผู้ทรงสิทธิบัตรใช้สิทธิโดยไม่ชอบธรรม

ส่วนความเป็นมาของการคุ้มครองสิทธิบัตรการประดิษฐ์ในประเทศไทย ได้มีการประกาศใช้กฎหมายเพื่อการคุ้มครองการประดิษฐ์และออกแบบผลิตภัณฑ์ในปี พ.ศ. 2522 ซึ่งเรียกว่า “พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522” มีสาระสำคัญเช่นเดียวกับบทบัญญัติในอนุสัญญาปารีส แม้ประเทศไทยไม่ได้เป็นภาคีสมาชิกในอนุสัญญาฉบับดังกล่าว เนื่องจากการพัฒนาทางเทคโนโลยีระหว่างประเทศตามยุคโลกาภิวัตน์เป็นไปอย่างรวดเร็ว ประเทศที่มีการพัฒนาทางอุตสาหกรรมแล้วจึงเรียกร้องให้มีการเคารพสิทธิอันชอบธรรม อันเป็นที่มาจากรหัสสินทางปัญญาในระดับระหว่างประเทศ ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ได้รับแรงกดดันจากประเทศที่พัฒนาแล้วในการเพิ่มระดับมาตรฐานของการให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาแขนงต่างๆ รวมถึงการคุ้มครองการประดิษฐ์ จึงได้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติสิทธิบัตรในปี พ.ศ. 2535 และ พ.ศ. 2542 เพื่อแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติของพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 เพื่อให้การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาดังเช่นการประดิษฐ์ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

2.2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิบัตรการประดิษฐ์

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 ความสำคัญของการประดิษฐ์เริ่มปรากฏชัดขึ้น เนื่องจากการที่สามารถสร้างผลประโยชน์ให้แก่เจ้าของการประดิษฐ์ได้อย่างมหาศาล แนวความคิดในการให้ความคุ้มครองสิทธิอันเกี่ยวกับการประดิษฐ์จึงเริ่มมีการคำนึงถึงมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยนักกฎหมายสมัยใหม่

⁹ ไชยศ เหมะรัชตะ. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 162-163.

ได้เสนอแนวความคิดในการให้ความคุ้มครองสิทธิการประดิษฐ์ไว้หลายแนวทาง โดยถือว่าการประดิษฐ์เป็นทรัพย์สินตามกฎหมาย ได้แก่ ประการแรก การให้สิทธิอย่างเด็ดขาดแก่ผู้ประดิษฐ์ในการใช้และป้องกันมิให้ผู้อื่นกระทำการดังกล่าว ประการที่สอง การให้บุคคลอื่นสามารถนำการประดิษฐ์มาแยกส่วน เพื่อใช้ส่วนประกอบพื้นฐานจากการประดิษฐ์มาทำเป็นผลิตภัณฑ์ของตนเองที่มิใช่การลอกเลียนแบบการประดิษฐ์โดยตรง ประการที่สาม การให้สิทธิในการป้องกันมิให้บุคคลใดทำการลอกเลียนการประดิษฐ์ แต่ให้อิสระแก่ผู้ประดิษฐ์คนอื่นที่จะคิดค้นการประดิษฐ์เดียวกันอย่างเอกเทศ ประการที่สี่ การให้สิทธิในการได้รับค่าตอบแทนเป็นส่วนแบ่งจากผลประโยชน์จากการใช้การประดิษฐ์แก่ผู้ประดิษฐ์ และผู้ประดิษฐ์ไม่มีสิทธิป้องกันมิให้บุคคลอื่นใช้ประโยชน์ในการประดิษฐ์แต่อย่างใด และประการสุดท้าย ไม่ให้สิทธิใดๆ แก่ผู้ประดิษฐ์เลย นอกจากการที่กำหนดให้ได้รับค่าตอบแทนอันสมควรจากการประดิษฐ์เท่านั้น

อย่างไรก็ตาม นักกฎหมายส่วนใหญ่ในประเทศระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมต่างมีแนวความคิดที่จะให้ความคุ้มครองการประดิษฐ์ โดยการมองสิทธิผูกขาดแต่ผู้เดียวให้แก่ผู้ประดิษฐ์ และผู้ที่ได้ลงทุนในการประดิษฐ์นั้นจากการที่ต้องสูญเสียเวลา และความคิด ตลอดจนความเสี่ยงในการลงทุนเพื่อการประดิษฐ์ ภายใต้อุปสรรคและเงื่อนไขการคุ้มครองตามที่กฎหมายของแต่ละประเทศกำหนดไว้ จึงสมควรที่จะให้ผู้ประดิษฐ์สามารถที่จะหาประโยชน์จากการประดิษฐ์เพื่อเป็นการคืนทุน ถ้าหากให้บุคคลอื่นสามารถหาประโยชน์จากการประดิษฐ์อย่างเสรี โดยไม่ต้องเสียค่าตอบแทนใดๆ แก่ผู้ประดิษฐ์แล้ว ย่อมไม่เป็นธรรมแก่ผู้ประดิษฐ์ แม้จะมีความเห็นคัดค้านการให้สิทธิแต่เพียงผู้เดียว อันก่อให้เกิดการผูกขาดแก่ผู้เป็นเจ้าของสิทธิบัตรการประดิษฐ์ที่จะส่งผลกระทบต่อประชาชน แต่การให้สิทธิผูกขาดแต่ผู้เดียวแก่เจ้าของสิทธิบัตรการประดิษฐ์มิได้มีอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากแต่ละประเทศกำหนดอายุของการให้สิทธิดังกล่าวไว้ในกฎหมายสิทธิบัตร ซึ่งส่วนใหญ่กำหนดไว้ไม่เกินยี่สิบปีเมื่อระยะเวลาสิ้นสุดลง ประชาชนทั่วไปสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างอิสระเช่นเดียวกับงานสร้างสรรค์

กฎหมายสิทธิบัตรมอบสิทธิแต่ผู้เดียวให้แก่ผู้ประดิษฐ์ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนกับการที่ผู้ประดิษฐ์ ยอมเปิดเผยรายละเอียดเกี่ยวกับการประดิษฐ์ โดยสาธารณชนสามารถตรวจสอบรายละเอียดได้ อันเป็นผลให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ต่อได้หลังจากที่อายุการคุ้มครองตามกฎหมายสิ้นสุดลง ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมต่อไป ผลดีของการมีระบบสิทธิบัตรแก่การประดิษฐ์ เพื่อให้ความคุ้มครองสิทธิแต่ผู้เดียวของผู้ประดิษฐ์ ได้แก่ เพื่อจูงใจให้เกิดการประดิษฐ์ เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดทางเทคโนโลยี และเพื่อให้เกิดความก้าวหน้าในการพัฒนาประเทศ ฉะนั้น ระบบสิทธิบัตรย่อมส่งผลให้สามารถใช้การประดิษฐ์ของผู้ประดิษฐ์ในประเทศและของต่างชาติที่มาลงทุน เพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ทางด้านสังคมและ

อนามัย ตลอดจนทำให้มาตรฐานชีวิตของประชาชนดีขึ้น เนื่องจากการจ้างงานในการลงทุนของอุตสาหกรรมอันเป็นการพัฒนาทางเศรษฐกิจ

ดังนั้น จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า การให้ความคุ้มครองพันธุ์พืช อาจก่อให้เกิดสิทธิผูกขาดตามกฎหมายสิทธิบัตรจากผู้ทรงสิทธิ ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อเกษตรกรและการผลิตอาหารเพื่อประโยชน์ของมนุษยชาติ อาจจะทำให้เกิดการขาดแคลนพืชที่เป็นอาหารต่อการเลี้ยงดูประชากรบนโลก ดังนั้น รูปแบบของการให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชภายใต้กฎหมายเฉพาะที่กำหนดหลักเกณฑ์พิเศษให้เหมาะสมกับการคุ้มครองการคิดค้น พัฒนาหรือปรับปรุงพันธุ์พืชนั้น จึงได้รับการยอมรับจากหลายประเทศมากขึ้น เพื่อป้องกันการคุ้มครองซ้ำซ้อนและให้การคุ้มครองพันธุ์พืช เป็นระบบกฎหมายพิเศษที่แตกต่างหากจากกฎหมายสิทธิบัตร เพื่อเป็นการจูงใจให้นักปรับปรุงพันธุ์พืชได้ทำการพัฒนาหรือปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่ๆ ขึ้น อันจะก่อให้เกิดความก้าวหน้าทางการเกษตรกรรมที่นำไปสู่พัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจ จึงเป็นการเหมาะสมแล้วที่จะแยกการคุ้มครองดังกล่าวออกจากกัน ด้วยความแตกต่างในรายละเอียดระหว่างกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชกับกฎหมายสิทธิบัตรการประดิษฐ์ รวมทั้งอนุสัญญาอุปถัมภ์กล่าวไว้ว่าสิทธิในการปรับปรุงพันธุ์พืช¹⁰ นั้นมีความแตกต่างจากสิทธิของนักประดิษฐ์¹¹ (Inventor)¹² อันถือว่าเป็นการรับรองอื่กว่าสิทธิทั้งสองนั้นแตกต่างกัน

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชระหว่างประเทศ

การให้ความคุ้มครองสิทธิในการปรับปรุงพันธุ์พืชเริ่มต้นจากประเทศยุโรป ในปี ค.ศ. 1905 สภากาเกษตรแห่งประเทศเยอรมนีได้สร้างระบบควบคุมการใช้เมล็ดพันธุ์ขึ้น โดยเปิดโอกาสให้นักปรับปรุงพันธุ์นำพันธุ์พืชใหม่ที่ได้รับการปรับปรุงมาขึ้นทะเบียนได้ และมีสิทธิเหนือการจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ในรุ่นแรก แต่ด้วยเหตุผลที่ว่า การให้สิทธิเด็ดขาดจะกระทบต่อราคาพืชและอาหารที่ผลิตจากพืช ทำให้การเสนอกฎหมายของประเทศเยอรมนีในปี ค.ศ. 1930 ไม่เป็นผลสำเร็จ

¹⁰ นักปรับปรุงพันธุ์พืช มีหน้าที่เปลี่ยนแปลงและปรับปรุงส่วนประกอบทางพันธุกรรมของพืชเพื่อให้ได้พันธุ์พืชที่มีลักษณะคุณสมบัติดีกว่าพันธุ์เดิม สามารถเพิ่มผลผลิต ด้านทานต่อโรคและแมลง มีคุณภาพทางด้านโภชนาการตรงตามความต้องการทางการเกษตร อุตสาหกรรมและความต้องการของผู้บริโภค

¹¹ นักประดิษฐ์ คือ ผู้ที่คิดทำ จัดทำ สร้างขึ้น สร้างสรรค์สิ่งของต่างๆ ที่เกิดจากความต้องการใช้งานเพื่ออำนวยความสะดวกสบายต่างๆ ในชีวิตประจำวัน และใช้ประโยชน์ของสังคม

¹² สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. *การพัฒนาผู้เรียนให้เป็นนักประดิษฐ์ จากบทเรียนการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สร้างนักประดิษฐ์ประกอบภาพยนตร์สั้น*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://anyflip.com/ixbqr/qrcq/basic/101-104> . [2566,4 กุมภาพันธ์].

แม้ประเทศในยุโรปจะเป็นกลุ่มประเทศที่ริเริ่มออกกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชก็ตาม แต่ประเทศสหรัฐอเมริกากลับกลายเป็นประเทศแรกที่ประสบความสำเร็จ โดยการให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่และออกกฎหมายฉบับหนึ่งที่เรียกว่า “กฎหมายสิทธิบัตรพืช” อย่างไรก็ตาม กฎหมายฉบับนี้ให้ความคุ้มครองเฉพาะพืชที่สามารถขยายพันธุ์โดยไม่อาศัยเพศเท่านั้น เพราะไม่ต้องการให้ปัจเจกชนมีสิทธิผูกขาดในพืชที่ขยายพันธุ์โดยอาศัยเพศซึ่งเป็นพืชที่มีความสำคัญในทางเศรษฐกิจ¹³

ประเทศในยุโรปไม่เห็นด้วยกับการใช้ระบบสิทธิบัตรในการให้ความคุ้มครองพันธุ์พืช จึงได้สร้างระบบกฎหมายเฉพาะขึ้นในปี ค.ศ. 1953 โดยประเทศเยอรมนีได้ออกกฎหมายว่าด้วยเมล็ดพันธุ์ (Seed Law 1953) และประเทศเนเธอร์แลนด์ได้ออกกฎหมายว่าด้วย นักปรับปรุงพันธุ์ (Breeder Ordinance 1941) แต่กฎหมายเหล่านี้ยังมีข้อจำกัดที่ไม่สามารถคุ้มครองพันธุ์พืชได้อย่างเต็มที่ จนกระทั่งมีการเสนอให้จัดทำกฎหมายพิเศษโดยเฉพาะ เพื่อคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ และร่วมกันจัดทำ “อนุสัญญาการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่” (International Convention for the Protection of New Varieties of Plants) หรือที่เรียกว่า อนุสัญญาอุโปฟ (UPOV Convention) เป็นกฎหมายระหว่างประเทศฉบับแรกที่ทำให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชแตกต่างไปจากระบบสิทธิบัตร โดยเป็นระบบที่ให้ความคุ้มครอง “สิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืช” ดังนั้น ในปัจจุบันระบบการคุ้มครองพันธุ์พืชจึงแบ่งออกได้เป็น 2 ระบบ คือ ระบบสิทธิบัตรและระบบสิทธินักปรับปรุงพันธุ์ ซึ่งทั้งสองระบบนั้นมีข้อแตกต่างกันหลายประการ นอกจากสองระบบดังกล่าวข้างต้นแล้ว การให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชยังมีมาตรการเสริมอื่นๆ ที่บางประเทศเอามาใช้ ได้แก่ กฎหมายความลับทางการค้า สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ เครื่องหมายการค้า เป็นต้น

2.3.1 แนวคิดการคุ้มครองพันธุ์พืชตามระบบสิทธิบัตร¹⁴

2.3.1.1 ความเป็นมาของระบบสิทธิบัตร

ระบบสิทธิบัตรตามความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า (TRIPS Agreement) ความตกลงทริปส์เป็นข้อตกลงหนึ่งภายใต้ข้อตกลงองค์การการค้าโลก (WTO) ซึ่งครอบคลุมการคุ้มครองและบังคับใช้สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญากว้างขวาง และแทบทุกสาขาอุตสาหกรรม เช่น ลิขสิทธิ์หรือสิทธิข้างเคียง เครื่องหมายการค้า สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ สิทธิบัตร

¹³ นันทน อินทนนท์. (2547). *กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช แนวความคิดและบทวิเคราะห์ : ทรัพย์สินทางปัญญาในยุคโลกาภิวัตน์ เล่ม 2* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา. หน้า 760-762.

¹⁴ อรรถภภา รัตนมณี. (2551). *ปัญหาการใช้อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (CED) และความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า (TRIPS) เพื่อคุ้มครองทรัพยากรชีวภาพในประเทศกำลังพัฒนา*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 92.

เป็นต้น ความตกลงทริปส์มีวัตถุประสงค์ที่จะยกระดับและวางกรอบมาตรฐานขั้นต่ำ (Minimum Standards) ต่อการให้ความคุ้มครองที่มีประสิทธิภาพและเพียงพอต่อสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาในระดับสากลโลก ดังนั้น ประเทศภาคีสมาชิกจึงมีพันธกรณีในการอนุวัติกฎหมายและระเบียบข้อบังคับภายในประเทศให้สอดคล้องกับหลักการของความตกลงทริปส์ ในอดีตยังไม่ปรากฏว่าได้มีการจดทะเบียนสิ่งมีชีวิตระดับสูง เช่น พืชและสัตว์ ยกเว้นแบคทีเรียบางชนิด เพราะเป็นการยากที่จะเปิดเผยรายละเอียดการประดิษฐ์ที่มีลักษณะทางพันธุกรรม เช่น สีและกลิ่นของดอกไม้ ด้วยเทคโนโลยีด้านพันธุวิศวกรรมนี้ ทำให้นักปรับปรุงพันธุ์สามารถเปิดเผยและแสดงรายละเอียดการปรับปรุงพันธุ์ส่งผลให้มีขั้นตอนการประดิษฐ์ที่สูงขึ้นและไม่เป็นอุปสรรคต่อการจดทะเบียนอีกต่อไป จึงมีความพยายามที่จะจดทะเบียนสิทธิพันธุ์พืชภายใต้ระบบสิทธิบัตรตามความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้ามากขึ้น¹⁵

ในต่างประเทศการให้สิทธิพิเศษหรือสิทธิผูกขาดในรูปแบบของสิทธิบัตรมีมาตั้งแต่สมัยกลางประมาณ ค.ศ. 1019-1993 ซึ่งเป็นลักษณะการพระราชทาน โดยกษัตริย์ส่วนใหญ่ออกให้สำหรับเทคโนโลยีสมัยนั้น เช่น กังหันลม เครื่องจักรทอผ้า เป็นต้น กฎหมายสิทธิบัตรฉบับแรกของโลกที่ปรากฏ คือ กฎหมายของสาธารณรัฐเวนิซประกาศใช้เมื่อปี ค.ศ. 1474 โดยบัญญัติให้ผู้ผลิตสินค้าใหม่เป็นผู้มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการผลิตและจำหน่ายสินค้านั้น รวมทั้งบัญญัติบทลงโทษผู้ละเมิดสิทธิของผู้ทรงสิทธิบัตรด้วย

ประเทศอังกฤษ ในปี ค.ศ. 1623 รัฐสภาอังกฤษได้ผ่านกฎหมายที่นับว่าเป็นกฎหมายสิทธิบัตรฉบับแรกของอังกฤษ คือ กฎหมายว่าด้วยการผูกขาด (Statutes of Monopolies) โดยยกเลิกสิทธิผูกขาดอื่นทั้งหมด ยกเว้นสิทธิพิเศษสำหรับผู้ประดิษฐ์คิดค้นใหม่ๆ โดยผู้ประดิษฐ์มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการผลิตหรือใช้ประโยชน์จากสิ่งนั้นในช่วงระยะเวลาหนึ่ง¹⁶

ประเทศญี่ปุ่น กฎหมายสิทธิบัตรฉบับแรกประกาศใช้เมื่อปี ค.ศ. 1871 ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากนายยูคิชิ ฟูกุซาวา นักคิดและนักการศึกษาในสมัยเมจิ เป็นประเทศที่มีการพัฒนาระบบสิทธิบัตรมานานกว่า 100 ปี การพัฒนาอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นได้อาศัยระบบสิทธิบัตรพื้นฐานมาโดยตลอด

ประเทศสหรัฐอเมริกา บางมลรัฐได้ให้ความคุ้มครองตามรูปแบบของประเทศอังกฤษ ตั้งแต่สมัยยังเป็นอาณานิคมของประเทศอังกฤษอยู่ และบางรัฐก็ได้ออกกฎหมายสิทธิบัตรของ

¹⁵ ปฏิเวทย์ ขาวงษ์. (2564). เปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองพันธุ์พืช. *วารสารการเมืองการปกครอง*, 11(2). หน้า 54-55.

¹⁶ บุญดิน บุญโพธิ์. (2550). *มาตรการให้ความคุ้มครองพันธุ์สัตว์ภายใต้กฎหมายสิทธิบัตรของประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยกรุงเทพ. หน้า 5.

ตนเอง แต่ต่อมาเมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ สภาองเกรสก็ได้ออกกฎหมายสิทธิบัตรฉบับแรกขึ้นในปี ค.ศ. 1790 พร้อมทั้งจัดตั้งหน่วยงานทำหน้าที่รับผิดชอบในการบริหารงานตามกฎหมายดังกล่าว และได้มีการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายสิทธิบัตรมาโดยตลอด

สหรัฐอเมริกา เป็นประเทศที่ให้สำคัญกับการคุ้มครองสิทธิบัตรในสิ่งมีชีวิตมาอย่างยาวนาน ในอดีตหอย ปลาสเตอร์ เคยได้รับสิทธิบัตรในแบคทีเรียชนิดหนึ่ง แต่ก็ไม่ปรากฏว่ามี การจดทะเบียนสิ่งมีชีวิตชั้นสูง (Higher life forms) โดยทั่วไปแล้วเชื่อกันว่าพืชเป็นสิ่งมีชีวิตที่ไม่สามารถนำมาขอรับสิทธิบัตรได้ เนื่องจากเป็นผลผลิตของธรรมชาติ (Product of nature) จนเมื่อปี ค.ศ. 1930 สหรัฐฯ ได้ออกกฎหมายสิทธิบัตรพืช โดยให้ความคุ้มครองแก่พืชที่ขยายพันธุ์โดยไม่อาศัยเพศ อาทิ การเพาะ ชำ ทาบ หรือตอนกิ่ง เป็นต้น แต่กฎหมายดังกล่าวได้มีเงื่อนไขของการได้มาซึ่งสิทธิบัตรที่แตกต่างจากสิทธิบัตรการประดิษฐ์อื่น โดยกำหนดเงื่อนไขว่า สิ่งที่จะนำมาขอรับสิทธิบัตรนั้นต้องมีความใหม่ (Novelty) ไม่เป็นที่ประจักษ์โดยง่าย (Non-obviousness) และมีความแตกต่างจากพืชอื่น (Distinctiveness) ส่วนเงื่อนไขการเปิดเผยรายละเอียดการประดิษฐ์กฎหมายกำหนดให้เพียงผู้ยื่นคำขอเปิดเผยตามสมควรเพียงเท่านั้น

ภายหลังสหรัฐฯ ได้ขยายความคุ้มครองพันธุ์พืชให้กว้างมากขึ้น โดยออกกฎหมายอีกฉบับหนึ่ง คือ กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช ค.ศ. 1970 เพื่อให้ความคุ้มครองแก่พันธุ์พืชใหม่ที่ขยายพันธุ์โดยอาศัยเพศ โดยมีระยะเวลาในการคุ้มครอง 20 ปีสำหรับพืชทั่วไป และ 25 ปีสำหรับ อนุพันธุ์และพันธุ์พืชที่เป็นไม้ยืนต้น

อย่างไรก็ดี กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชของสหรัฐฯ ได้เปลี่ยนแปลงไปนับตั้งแต่เทคโนโลยีด้านวิศวกรรมพันธุกรรม (Genetic Engineering) มีความเจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น นักปรับปรุงพันธุ์ได้นำเทคโนโลยีมาใช้ในการตัด แต่ง และเปลี่ยนแปลงพันธุกรรมของสิ่งมีชีวิต มีการคิดค้นพันธุ์พืชใหม่ๆ ที่มีคุณสมบัติตามที่มนุษย์ต้องการนักปรับปรุงพันธุ์สามารถแสดงให้เห็นได้ว่าพันธุ์พืชใหม่นั้นเป็นการประดิษฐ์ที่มีขั้นการประดิษฐ์สูงขึ้น จึงพยายามทำให้มีการจดทะเบียนสิทธิบัตรแก่พันธุ์พืชเหล่านี้ตามกฎหมายสิทธิบัตรอรรถประโยชน์ ประกอบกับในปี ค.ศ. 1980 ศาลฎีกาของสหรัฐฯ ได้มีคำพิพากษาคดี *Diamond v. Chakrabarty*¹⁷ ว่า “ทุกสิ่งภายใต้ดวงอาทิตย์ ซึ่งมนุษย์ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นย่อมสามารถนำมาขอรับสิทธิบัตรได้” ซึ่งคดีนี้ถือเป็นคดีสำคัญที่ใช้อ้างอิงเพื่อคุ้มครองสิทธิบัตรในสิ่งมีชีวิต เนื่องจากคดีนี้ประเด็นที่ศาลพิจารณา คือ สิ่งที่จะนำมาขอรับสิทธิบัตรนั้นเป็นสิ่งที่มิได้อยู่ตาม ธรรมชาติหรือเป็นสิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น โดยข้อเท็จจริงในคดีนี้มีอยู่ว่า Chakrabarty ได้ตัดต่อยีนแบคทีเรียด้วยกรรมวิธีพันธุวิศวกรรม โดยสลับตำแหน่งยีน ทำให้แบคทีเรียมีคุณสมบัติที่สามารถทำให้น้ำมันดิบแตกตัวและย่อยสลายได้และมีประโยชน์ต่อการกำจัดมลพิษของ

¹⁷ *Diamond V. Chakrabarty*, 447 U.S. 303, 100 S. Ct. 2204 (1980).

น้ำมันดิบที่เป็นคุณสมบัติพิเศษที่ไม่พบในแบคทีเรียตามธรรมชาติ¹⁸ ซึ่งศาลเห็นว่า แบคทีเรียชนิดใหม่ของ Chakrabarty มีคุณลักษณะต่างจากแบคทีเรียที่พบในธรรมชาติและเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติจึงเป็นสิ่งที่ ขอรับสิทธิบัตรได้แม้ Chakrabarty จะยอมรับว่าเขาเพียงแต่สลัดตำแหน่งยีนในแบคทีเรียที่มีอยู่แล้วก็ตาม คำพิพากษานี้แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงแนวคิดทางกฎหมายสิทธิบัตรจากเดิมที่ตีความอย่างแคบเปลี่ยนมาเป็นตีความอย่างกว้างเพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา โดยมีการวางหลักว่ากฎหมายสิทธิบัตรครอบคลุมสิ่งประดิษฐ์ทุกอย่างภายใต้ดวงอาทิตย์ที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงแนวคิดจากเดิมที่ตีความจำกัดมาเป็นตีความอย่างกว้าง เพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาสำนักงานสิทธิบัตรสหรัฐจึงได้ออกสิทธิบัตรให้แก่พันธุ์พืชที่มีการตัดแต่งยีนหลายชนิด อาทิ

คดี Ex parte Hibbard ในขณะที่คำตัดสินในคดี Chakrabarty ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ประดิษฐ์จุลชีพ คำตัดสินในคดี Ex parte Hibbard ก็ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ที่ต้องการจดสิทธิบัตรพืช โดยในคดีนี้ Board of Patent Appeal and Interferences ได้ วางกฎว่าข้าวโพดซึ่งมีการดัดแปลงยีนสูงกว่าปรกติเป็นสิ่งที่สามารถจดสิทธิบัตรได้ก่อนหน้านั้น ผู้ตรวจสอบสิทธิบัตรได้ปฏิเสธคำขอโดยให้เหตุผลว่า การคุ้มครองสิทธิบัตรสิ่งประดิษฐ์ไม่มีอยู่ภายใต้ 35 U.S.C 101 เนื่องจากยังคงมี Plant Patent Act และ Plant Variety Protection Act คณะกรรมการอุทธรณ์กลับคำตัดสินนี้โดยให้เหตุผลว่า “การมีอยู่ของกฎหมายเพื่อการคุ้มครองหนึ่งไม่ได้ระงับการคุ้มครองที่อยู่ในรูปแบบอื่นไปด้วย” ผลจากคดีนี้ สำนักงานสิทธิบัตรสหรัฐได้อนุญาตให้สิทธิบัตรสิ่งประดิษฐ์เพื่อคุ้มครองพืช ถ้าสามารถผ่านเกณฑ์เรื่องความใหม่ มีประโยชน์และไม่เป็นที่ประจักษ์โดยง่าย

พิจารณาเปรียบเทียบแนวคำตัดสินคดีขอรับสิทธิบัตรในทรัพยากรชีวภาพในสหรัฐฯ ช่วงก่อนและหลังจากมีคำพิพากษาฎีกาในคดี Chakrabarty จะเห็นได้ว่า มีความแตกต่างกันอย่างมาก โดยก่อนหน้าคดี Chakrabarty สำนักงานสิทธิบัตรและศาลสหรัฐฯ มักจะใช้หลัก “ผลผลิตของธรรมชาติ” โดยถือว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเองและมีอยู่ตามธรรมชาติมิใช่การประดิษฐ์ที่อาจขอรับสิทธิบัตรได้ แต่หลังจากมีคำพิพากษาในคดี Chakrabarty แล้ว แนวคำตัดสินของสำนักงานสิทธิบัตรและศาลสหรัฐฯ ได้เปลี่ยนไปโดยอนุญาตให้มีการขอรับสิทธิบัตรในการประดิษฐ์ที่เป็นสิ่งมีชีวิตได้ โดยวางหลักว่า “กฎหมายสิทธิบัตรไม่ได้แยกความแตกต่างระหว่างการประดิษฐ์ที่ไม่มีชีวิตกับการประดิษฐ์ที่มีชีวิต กฎหมายเพียงแต่กำหนดว่าสิ่งที่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายต้องเป็นผลงานของมนุษย์ และมีได้เป็นเพียงสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ กฎหมายสิทธิบัตรสหรัฐฯ ได้ปฏิเสธ

¹⁸ ฟินด์ลา รัฐปัลคีย์. (2538). การคุ้มครองการประดิษฐ์ทางเทคโนโลยีชีวภาพภายใต้ระบบสิทธิบัตร. วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 85.

การคุ้มครองแก่สิ่งหนึ่งสิ่งใดเพียงเพราะว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งมีชีวิต” คำตัดสินดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแนวความคิดของการคุ้มครองเทคโนโลยีชีวภาพในประเทศต่างๆ ถือเป็นบรรทัดฐานของการคุ้มครองเทคโนโลยีชีวภาพที่มีอิทธิพลไม่เฉพาะแต่คำพิพากษาต่อๆ มาในสหรัฐฯ เท่านั้น หากแต่ยังถูกนำมาใช้เป็นแนวทางในการตัดสินคดีของศาลในประเทศอื่นด้วย¹⁹ ทำให้ปัจจุบันสหรัฐฯ มีการคุ้มครองด้วยระบบสิทธิบัตรแก่พันธุ์พืชทุกชนิด อาจแตกต่างจากกฎหมายสิทธิบัตรพืช เพราะเป็นการให้ความคุ้มครองทั้งพันธุ์พืชที่ขยายพันธุ์โดยอาศัยเพศและไม่อาศัยเพศ และกฎหมายดังกล่าวยังถือเป็นต้นแบบของกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรแก่พันธุ์พืชด้วย

2.3.1.2 นิยามและลักษณะของสิทธิบัตร

สิทธิบัตร (Patents) เป็นสิทธิประเภทหนึ่งในทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งแตกต่างจากทรัพย์สินทางปัญญาประเภทลิขสิทธิ์และสิทธิของนักแสดง โดยสาระสำคัญของสิทธิบัตรเป็นเอกสารแสดงสิทธิ เพื่อให้ความคุ้มครองแก่การประดิษฐ์และรวมถึงการให้ความคุ้มครองแก่การ

ในอนุสัญญากรุงปารีส (Paris Convention for the Protection of Industrial Property) และความตกลงทริปส์ ซึ่งเป็นกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสิทธิบัตรต่างมิได้ให้คำนิยามของคำว่า สิทธิบัตรเอาไว้โดยข้อ 1(4) ของอนุสัญญากรุงปารีส เพียงแต่บัญญัติว่า “สิทธิบัตรหมายความรวมถึงสิทธิบัตรทางอุตสาหกรรมประเภทต่างๆ ที่ได้รับการยอมรับโดยกฎหมายของรัฐภาคีของสหภาพ เช่น สิทธิบัตรในการนำเข้า สิทธิบัตรในการปรับปรุง หรือสิทธิบัตรประกาศนียบัตรที่ออกให้แก่การทำให้การประดิษฐ์ดีขึ้น เป็นต้น”

องค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (World Intellectual Property Organization : WIPO) ได้ให้คำนิยามของสิทธิบัตรว่า หมายถึง สิทธิตามกฎหมายซึ่งออกโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ให้แก่บุคคลที่ได้ยื่นคำขอรับสิทธิบัตร และที่ได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนด โดยสิทธินี้จะให้อำนาจแก่บุคคลดังกล่าวที่จะกีดกันผู้อื่นมิได้กระทำการบางอย่างเกี่ยวกับการประดิษฐ์ภายในช่วงเวลาอันจำกัด

จากคำนิยามดังกล่าวข้างต้นอาจสรุปได้ว่า สิทธิบัตรนั้นมีความหมายเป็นสองนัย กล่าวคือความหมายอย่างแคบ หมายถึง หนังสือสำคัญที่รัฐออกให้แก่ปัจเจกชน เพื่อคุ้มครองการประดิษฐ์คิดค้นซึ่งความหมายนี้ทำให้สิทธิบัตรเป็นเอกสารสิทธิประเภทหนึ่ง สำหรับความหมายอย่างกว้าง หมายถึง สิทธิเด็ดขาดตามกฎหมายที่รัฐออกให้แก่บุคคลที่ได้ยื่นคำขอรับสิทธิบัตรและได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด โดยสิทธิเด็ดขาดดังกล่าวจะให้อำนาจผู้ทรงสิทธิในอันที่จะกีดกันและหวงห้ามบุคคลอื่นมิให้กระทำการแสวงหาประโยชน์อย่างหนึ่งอย่างใดจากการ

¹⁹ ศิริรณกา จันทรรัตน์. (2562). *ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสมุนไพรที่อาจใช้รักษาโรคในประเทศไทย*. สารนิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต กลุ่มวิชากฎหมายธุรกิจ, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม. หน้า 13.

ประดิษฐ์ไม่ว่าจะเป็นการผลิต ขยายจำหน่าย นำเข้า หรือใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ในลักษณะอื่น โดยปราศจากความยินยอมของผู้ทรงสิทธิบัตร

การที่ค่านิยมกล่าวเน้นว่า สิทธิบัตรเป็นสิทธิเด็ดขาดที่จะกีดกันผู้อื่น โดยมีได้กล่าวถึงหน้าที่ของผู้ทรงสิทธิที่จะต้องเปิดเผยรายละเอียดข้อมูล และที่จะต้องเอาการประดิษฐ์ไปใช้งาน จึงเป็นการละเลยต่อหลักต่างตอบแทน (Reciprocity Principle) ของระบบสิทธิบัตร และเป็น การละเลยต่อเจตนารมณ์ของกฎหมายสิทธิบัตรที่ต้องการสร้างดุลยภาพระหว่างสิทธิของปัจเจกชน กับหน้าที่ในทางสาธารณะ

2.3.1.3 เกณฑ์การคุ้มครองสิทธิบัตร

การประดิษฐ์เกิดจากการคิดค้นสร้างสรรค์จากสติปัญญาของมนุษย์ กฎหมายสิทธิบัตร คุ้มครองการประดิษฐ์นั้นแตกต่างจากการค้นพบ (Discovery) ซึ่งกฎหมายไม่ให้ความคุ้มครอง เนื่องจากการค้นพบนั้นเป็นเพียงการเปิดเผยสิ่งที่มีอยู่ก่อนแล้วแต่ยังไม่เป็นที่รู้จัก ส่วนการประดิษฐ์ เป็นการสร้างหรือทำให้มีสิ่งใหม่เกิดขึ้น เหตุผลของการไม่ให้ความคุ้มครองการค้นพบเนื่องจาก กฎหมายไม่อนุญาตให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งมีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในสิ่งที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติซึ่ง จะก่อให้เกิดอุปสรรคต่อการนำไปใช้ประโยชน์แก่สังคมต่อไป ความหมายของการประดิษฐ์นั้น ขึ้นอยู่กับนโยบายสิทธิบัตรของแต่ละประเทศที่จะกำหนดความหมายและขอบเขต

อย่างไรก็ตาม องค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO) ได้นิยามความหมายของการ ประดิษฐ์ไว้ว่า หมายถึง การคิดค้นเพื่อแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการใหม่ที่ไม่เคยมีผู้ใคร่รู้จักมาก่อน หรือผู้ คิดค้นไม่เคยเปิดเผยการคิดค้นของตนในลักษณะที่ทำให้บุคคลอื่นเข้าถึงการคิดค้นนั้นได้โดยง่าย และสิ่งนั้นต้องเป็นการแก้ไขปัญหาทางเทคนิคและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในทางอุตสาหกรรม ได้ อีกทั้งต้องเป็นการคิดค้นที่เป็นผลจากการทดลองวิจัยมาเป็นเวลานาน มิใช่การคิดค้นที่เกิดขึ้น โดยบังเอิญหรือฉับพลันทันที²⁰

การพิจารณาว่าการประดิษฐ์ทางเทคโนโลยีชีวภาพใดที่สามารถขอรับสิทธิบัตรได้ และผลิตภัณฑ์ที่ได้จากเทคโนโลยีชีวภาพจะถือเป็นการประดิษฐ์หรือไม่ ซึ่งศาลสหรัฐได้มีคำ พิพากษาแยกความแตกต่างระหว่างการค้นพบที่ขอรับสิทธิบัตรได้กับการค้นพบที่ขอรับ สิทธิบัตรไม่ได้ โดยอาศัยหลักผลิตผลของธรรมชาติ (Product of Nature) และหลักการ แทรกแซงของมนุษย์ (Human Intervention)

1) หลักผลิตผลของธรรมชาติ (Product of Nature) ผลิตผลของธรรมชาติ เป็นสิ่งที่ เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ถือเป็นหลักการสำคัญของระบบสิทธิบัตรที่ใช้ปฏิเสธการคุ้มครองสิ่งที่มี

²⁰ นูจรีย์ แก้วปาน. (2548). *พืชดัดแปลงพันธุกรรมกับกฎหมายทางการค้าขององค์การการค้าโลก*. วิทยานิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อยู่แล้วตามธรรมชาติ โดยมนุษย์อาจรู้จักแล้วหรือไม่ก็ได้ ซึ่งถือว่ามนุษย์ไม่ได้ประดิษฐ์สิ่งที่มีอยู่ก่อนแล้วตามธรรมชาติ หลักนี้มีมานานแล้ว และได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญในยุคเทคโนโลยีชีวภาพ ถึงแม้ประเทศพัฒนาจะอาศัยหลักเพื่อปฏิเสธการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรสิ่งมีชีวิตก็ตาม แต่ในปัจจุบันพบว่าสำนักงานสิทธิบัตรของประเทศต่างๆ โดยเฉพาะประเทศอุตสาหกรรมต่างเปิดโอกาสให้มีการขอรับสิทธิบัตรในสิ่งมีชีวิตได้ เช่น คดี Funk Brothers Seed Co. v. Kalo Inoculant Co. เป็นคดีที่ตัดสินเกี่ยวกับหลักผลิตผลของธรรมชาติ ว่า ผลิตภัณฑ์หรือองค์ประกอบของผลิตภัณฑ์ใด ๆ ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติไม่สามารถขอรับสิทธิบัตรได้ ยกเว้นจะอยู่ในรูปแบบใหม่ มีคุณภาพ คุณสมบัติ หรือส่วนประกอบแตกต่างจากสภาพดั้งเดิมที่มีอยู่ตามธรรมชาติเท่านั้น จึงจะถือว่าเป็นการประดิษฐ์ที่ขอรับสิทธิบัตรได้ ดังนั้น การค้นพบคุณสมบัติที่มีประโยชน์และวิธีการนำไปใช้ประโยชน์การนำผลิตภัณฑ์เดิมมาใช้ประโยชน์โดยวิธีการใหม่สามารถขอรับสิทธิบัตรได้²¹

2) หลักการแทรกแซงของมนุษย์ (Human Intervention) เป็นกระบวนการทางเทคโนโลยีชีวภาพ ที่ได้เข้าไปแทรกแซงกลไกการทำงานของสิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติ โดยมนุษย์สามารถที่จะกำหนดผลลัพธ์นั้นได้หลักนี้จะทำให้สิ่งนั้นไม่ใช่ผลิตผลของธรรมชาติอีกต่อไป และกลายเป็นสิ่งประดิษฐ์ที่ขอรับสิทธิบัตรได้²² ในการแทรกแซงจะต้องมีความสำคัญในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งของกรรมวิธีในการประดิษฐ์และมีบทบาทต่อผลลัพธ์สุดท้ายที่จะเกิดขึ้น การแทรกแซงของมนุษย์ เช่น การตัดแต่งพันธุกรรมเพื่อให้พืชนั้นให้ผลดก หลังจากตัดต่อพันธุกรรมเสร็จแล้ว กระบวนการหลังจากนั้น ก็เป็นไปตามธรรมชาติ ซึ่งมนุษย์ไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องอีกต่อไป

2.3.2 แนวคิดการคุ้มครองพันธุ์พืชตามระบบสิทธิของนักปรับปรุงพันธุ์

ความตกลงทริปส์ได้กำหนดให้ประเทศสมาชิกเลือกที่จะใช้ระบบสิทธิบัตร (Patent System) หรือระบบกฎหมายเฉพาะ (sui generis) ในการให้ความคุ้มครองพันธุ์พืช โดยมีแนวคิดว่าการที่ประเทศสมาชิกมีหน้าที่ต้องให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรแก่การประดิษฐ์ในทุกสาขาเทคโนโลยี โดยมีข้อยกเว้นว่าประเทศสมาชิกอาจไม่คุ้มครองพืชและสัตว์ภายใต้ระบบสิทธิบัตร แต่จะต้องให้ความคุ้มครองแก่พันธุ์พืช ไม่ว่าโดยกฎหมายสิทธิบัตร หรือระบบกฎหมายเฉพาะ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวก็ยังมีประเด็นถกเถียงว่า มาตรฐานของระบบกฎหมายเฉพาะของแต่ละประเทศอาจมีมาตรฐานไม่เท่ากัน ดังนั้น ประเทศพัฒนาแล้วจึงพยายามแก้ไขปัญหานี้ด้วยการผลักดันให้ประเทศสมาชิกคุ้มครองพันธุ์พืชตามมาตรฐานของอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ (International Union

²¹ พินัดดา รัฐปัดย์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 18. หน้า 82.

²² สมชาย รัตนเชื้อสกุล. (2550). *ระบบทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อการคุ้มครองทรัพยากรพันธุกรรมพืช*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

for the Protection of New Varieties of Plants : UPOV) ถึงแม้ว่า อนุสัญญาอุโปฟจะได้แก้ไขปรับปรุงมาหลายฉบับ จนฉบับล่าสุดคือ อนุสัญญาอุโปฟ 1991 แต่ก็ยังไม่เป็นที่ยอมรับของประเทศกำลังพัฒนาในการนำมาใช้เป็นมาตรฐานในการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ โดยประเทศกำลังพัฒนามีข้อกังวลภายใต้อนุสัญญาอุโปฟ 1991 ที่ระบุว่า ผู้ปรับปรุงพันธุ์พืชที่ได้รับการจดสิทธิบัตรสามารถเรียกร้องค่าเสียหายได้ในกรณีที่มีการนำเมล็ดพันธุ์ไปใช้ประโยชน์นั้น ย่อมหมายถึงเกษตรกรไม่สามารถเก็บรักษา แลกเปลี่ยน หรือขยายเมล็ดพันธุ์ที่ได้จากการเก็บเกี่ยว หรือก็คือเกษตรกรไม่สามารถเก็บรักษาหรือแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ที่ได้จากการเก็บเกี่ยวได้ ถ้าไม่มีการจ่ายค่าธรรมเนียมให้กับเจ้าของสิทธิในเมล็ดพันธุ์นั้นเสียก่อน

ความตกลงทริปส์ในมาตรา 1(2) ได้กำหนดว่า ทรัพย์สินทางปัญญามีอยู่ด้วยกันทั้งสิ้น 7 ประเภท ตามที่ได้กำหนดไว้ในส่วนที่ 1 ถึง 7 ของภาค 2 ของความตกลงทริปส์ ได้แก่ ลิขสิทธิ์ และสิทธิข้างเคียง เครื่องหมายการค้า สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ การออกแบบทางอุตสาหกรรม สิทธิบัตร การออกแบบวงจรรวม และการคุ้มครองความลับทางการค้า โดยมีข้อสังเกตว่า สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่รู้จักแพร่หลายทั่วไปสองประเภทที่มีได้ถูกกำหนดรวมไว้ในความตกลงทริปส์ กล่าวคือ อนุสิทธิบัตร²³ (Utility models) และสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืช (Plant breeders' rights) การที่อนุสิทธิบัตรและสิทธินักปรับปรุงพันธุ์ไม่ได้ถูกกำหนดไว้ในความตกลงทริปส์ เนื่องจากว่าประเทศที่พัฒนาแล้วที่ผลักดันให้มีการจัดทำความตกลงทริปส์ไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิทั้งสองประเภทนี้ในระดับสากล²⁴

การคุ้มครองพันธุ์พืชภายใต้ระบบสิทธินักปรับปรุงพันธุ์ (Plant Breeders' Rights System) ถูกสร้างขึ้นโดยอนุสัญญาอุโปฟ (UPOV) เพื่อให้เป็นระบบกฎหมายเฉพาะสำหรับการคุ้มครองพันธุ์พืชโดยตรง ซึ่งแต่เดิมนั้นระบบสิทธินักปรับปรุงพันธุ์เป็นระบบคู่ขนานกับระบบสิทธิบัตร เนื่องจากเทคโนโลยีชีวภาพยังไม่เจริญก้าวหน้า จึงทำให้การปรับปรุงพันธุ์พืชยังไม่มีความซับซ้อน

²³ อนุสิทธิบัตร คือ หนังสือสำคัญที่รัฐออกให้เพื่อคุ้มครองการประดิษฐ์ย่อ โดยส่วนใหญ่ได้แก่ การประดิษฐ์จำพวกเครื่องจักรกลและเครื่องมือต่างๆ ที่มีลักษณะทางเทคนิคที่ไม่ซับซ้อน และมีระดับการประดิษฐ์ที่ไม่สูงนัก

²⁴ ชยานันท์ สังขสุวรรณ. (2551). *ปัญหาพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ที่มีต่อเกษตรกรและภาคเกษตรกรรมไทย : ศึกษากรณีสิทธิเกษตรกร*. สารนิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยกรุงเทพ. หน้า 30.

เท่าใดนัก เช่น การทดลองผสมข้ามสายพันธุ์²⁵ ซึ่งอาจใช้เวลานานประมาณ 10-20 ปี ทั้งยังไม่อาจคาดหมายถึงผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นได้ เป็นต้น

ต่อมาการพัฒนาทางเทคโนโลยีชีวภาพมากขึ้น จนเกิดการใช้เทคโนโลยีทางด้านวิศวกรรมสามารถตัด ต่อ หรือเปลี่ยนแปลงพันธุกรรมของพืชได้ ทำให้ได้พืชที่มีคุณสมบัติหรือลักษณะตามที่ต้องการ โดยไม่ต้องใช้เวลานานเหมือนเช่นการปรับปรุงพันธุ์พืชด้วยวิธีดั้งเดิม เช่น การตัดแต่งพันธุกรรม เมล็ดฝ้ายให้สามารถต้านทานแมลงศัตรูพืชได้และเมื่อนำเมล็ดฝ้ายไปปลูก ต้นฝ้ายก็จะมีคุณสมบัติต้านทานแมลงศัตรูพืชทันที ความก้าวหน้านี้เองที่ทำให้นักปรับปรุงพันธุ์พืชเรียกร้องให้มีการคุ้มครองสิทธิของตน จนเกิดการจัดทำอนุสัญญาอุโปฟ

ในที่ประชุมอุโปฟได้มีความเห็นว่า สิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชมีความแตกต่างจากสิทธิของนักประดิษฐ์ จึงได้กำหนดแนวทางที่อาจใช้คุ้มครองสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชไว้เป็นสองแนวทาง โดยแนวทางแรกอาจมีการแก้ไขกฎหมายสิทธิบัตรให้ครอบคลุมถึงสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชด้วย ส่วนอีกแนวทางหนึ่ง คือ อาจสร้างระบบกฎหมายขึ้นใหม่ที่แตกต่างจากกฎหมายสิทธิบัตร ซึ่งในท้ายที่สุดก็ได้มีการเลือกแนวทางหลัง คือ สร้างกฎหมายขึ้นใหม่ อันเป็นที่มาของอนุสัญญาคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ ค.ศ. 1961 อันเป็นการรับรองสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชในระดับระหว่างประเทศเป็นครั้งแรก ระบบสิทธินักปรับปรุงพันธุ์เป็นระบบที่พยายามแก้ไขปัญหาหรืออุปสรรคที่เกิดขึ้นจากกฎหมายสิทธิบัตร และเพื่อป้องกันมิให้มีผลกระทบจากการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรที่เข้มงวด โดยอนุสัญญาอุโปฟนี้มีการแก้ไขหลายครั้งในปี ค.ศ. 1972 ค.ศ. 1978 และ ค.ศ. 1991 และหลักการต่างๆ ในอนุสัญญานี้มีความแตกต่างจากระบบสิทธิบัตรหลายประการ เพื่อแก้ไขอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากกฎหมายสิทธิบัตรและเพื่อป้องกันไม่ให้มีผลกระทบในการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรที่เข้มงวด²⁶

1) สิ่งที่ได้รับ ความคุ้มครอง

ภายใต้อนุสัญญาอุโปฟสิ่งที่ได้รับความคุ้มครองก็คือ “พันธุ์พืช” (Plant Variety) เท่านั้น พันธุ์พืชใหม่ที่ผ่านการปรับปรุงพันธุ์หรือการค้นพบ ถือเป็นวัตถุแห่งการคุ้มครองตาม

²⁵ การทดลองผสมข้ามสายพันธุ์ (Hybrid) หมายถึง การผสมพันธุ์ข้ามสกุล ในกรณีของพืชปกติจะมีการผสมพันธุ์ในต้นเดียวกัน แต่การไฮบริดพืชจะเป็นการผสมข้ามต้นแต่อยู่ในสกุลเดียวกัน หรือต่างสกุลก็ได้ ซึ่งแตกต่างจากการ Hybridization ของสัตว์ ซึ่งจะเป็นการผสมข้ามสกุลเท่านั้น พืชแต่ละสกุลจะมีจำนวน โครโมโซมไม่เท่ากัน เมื่อผสมข้ามสกุลจะทำให้จำนวนโครโมโซมเข้าคู่กันไม่ได้ จึงอาจทำให้พืชนั้นไม่สามารถขยายพันธุ์โดยวิธีอาศัยเพศได้ หรือทำให้พืชนั้นเป็นหมันนั่นเอง

²⁶ นันทน อินทนนท์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 13. หน้า 769.

กฎหมายนี้และเป็นทรัพย์สินของนักปรับปรุงพันธุ์ที่หวงกันเป็นของตนได้ โดยผู้ทรงสิทธิเหนือพันธุ์พืชใหม่ซึ่งอาจเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคล โดยจะต้องยื่นคำขอคุ้มครองต่อพนักงานเจ้าหน้าที่

การปรับปรุงพันธุ์พืชให้แตกต่างไปจากเดิมแค่เพียงเล็กน้อยก็จะได้รับความคุ้มครองส่วนกรรมวิธีในการปรับปรุงพันธุ์พืชนั้นแม้จะทำให้พันธุ์พืชมีคุณสมบัติที่ดีขึ้น หรือทำให้ได้พันธุ์พืชใหม่และต้องใช้ระยะเวลาหรือเงินลงทุนไปจำนวนมากเท่าใดก็ตาม ก็ไม่อาจนำมาขอรับความคุ้มครองได้

เนื่องจากการให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชด้วยระบบสิทธิของนักปรับปรุงพันธุ์ ถือเป็นระบบกฎหมายเฉพาะ อนุสัญญาอุโปฟ 1978 มาตรา 2 (1) จึงจำกัดให้ประเทศสมาชิกต้องให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชตามระบบสิทธิที่นักปรับปรุงพันธุ์หรือตามระบบสิทธิบัตรเท่านั้น²⁷ เพื่อป้องกันมิให้มีการคุ้มครองพันธุ์พืชชนิดเดียวกันซ้ำซ้อนทั้งสองระบบ อย่างไรก็ตาม ในปี ค.ศ. 1991 อนุสัญญาอุโปฟได้เปลี่ยนแปลงหลักการเดิม โดยยกเลิกหลักการห้ามการคุ้มครองที่ซ้ำซ้อนกันทั้งหมด ประเทศสมาชิกของอนุสัญญาอุโปฟจึงสามารถให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชชนิดเดียวกันด้วยระบบสิทธิบัตรและสิทธิที่นักปรับปรุงพันธุ์พืชซึ่งสอดคล้องกับหลักกฎหมายของประเทศสหรัฐฯ ที่ให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชชนิดเดียวกันทั้งสองระบบ²⁸

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากระบบสิทธิที่นักปรับปรุงพันธุ์พัฒนาขึ้นภายใต้แนวคิดของประเทศอุตสาหกรรมในทวีปยุโรป ระบบนี้จึงอยู่ภายใต้แนวคิดการคุ้มครองทรัพย์สินเอกชน เช่นเดียวกับระบบสิทธิบัตรแม้ในระยะแรกจะคุ้มครองเฉพาะในส่วนขยายพันธุ์ซึ่งไม่เข้มงวด แต่ในเวลาต่อมาก็ได้มีการแก้ไขจนระบบสิทธิที่นักปรับปรุงพันธุ์ให้มีความใกล้เคียงกับระบบสิทธิบัตร

2) เงื่อนไขของการได้รับความคุ้มครอง

สำหรับลักษณะพันธุ์พืชที่จะได้รับความคุ้มครองนั้นจะต้องมีลักษณะ 4 ประการด้วยกัน²⁹ คือ

(1) มีความใหม่ (Novelty) หลักเกณฑ์นี้มีความแตกต่างจากหลักเกณฑ์ความใหม่ที่กำหนดไว้ในระบบสิทธิบัตร เพราะพันธุ์พืชใหม่ตามกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช หมายความว่า ต้องเป็นพันธุ์พืชใหม่ที่ไม่เคยนำออกแสวงหาประโยชน์เชิงพาณิชย์ (Prior Commercialisation) เท่านั้น ดังนั้น หากพันธุ์พืชเคยถูกนำออกแสดงในนิทรรศการหรือแจกจ่ายแก่เกษตรกรมาก่อน แต่ไม่เคยถูกจำหน่ายทางการค้า พันธุ์พืชนั้นยังถือว่ามีความใหม่อยู่และสามารถนำมาขอรับความคุ้มครองได้

²⁷ นันทน อินทนนท์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 13. หน้า 769-770.

²⁸ นันทน อินทนนท์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 13. หน้า 770.

²⁹ นันทน อินทนนท์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 13. หน้า 771.

(2) มีลักษณะประจำพันธุ์แตกต่างจากพันธุ์พืชอื่น (Distinct) พันธุ์พืชที่ขอรับความคุ้มครองนั้นต้องมีลักษณะประจำพันธุ์ที่แตกต่างจากพันธุ์พืชอื่นในขณะที่ยื่นคำขอรับความคุ้มครอง โดยอาจสังเกตลักษณะจากสีของดอก ขนาดของใบ ความสูงของลำต้น หรืออาจเป็นลักษณะประจำพันธุ์ที่ไม่อาจมองเห็นได้ทางสายตา เช่น ความทนทาน ของพันธุ์พืชที่มีต่อความหนาวความแห้งแล้ง หรือกลิ่นของดอกรสชาติของผลนั้นต่างจากพันธุ์พืช อื่นๆ ก็ได้ แต่ทั้งนี้ก็ต้องมีลักษณะประจำพันธุ์ที่เป็นผลมาจากการแสดงออกของลักษณะทางพันธุกรรมของพันธุ์พืชนั้น เงื่อนไขนี้อาจเทียบเคียงกับหลักเรื่องความใหม่ในกฎหมายสิทธิบัตร

(3) มีความสม่ำเสมอของลักษณะประจำพันธุ์ (Uniformity) เงื่อนไขนี้กำหนดว่า พืชทุกต้นที่อยู่ในรุ่นเดียวกันนั้นต้องมีลักษณะประจำพันธุ์ที่สม่ำเสมอ เช่น สีหรือขนาดของดอกใบ กิ่งก้าน ลำต้นสม่ำเสมอ แต่ก็มีได้แปลว่าพืชทุกต้นต้องเหมือนกันทั้งหมด แต่อาจแตกต่างกันได้บ้าง เช่น ดอกกล้วยไม้พื้นขาวลายจุดสีม่วง จุดสีม่วงแต่ละดอกอาจอยู่ในตำแหน่งแตกต่างกันได้ ภายใต้ความผันแปรของลักษณะทางพันธุกรรม เป็นต้น เช่นนี้ก็ไม่อาจถือได้ว่าพันธุ์พืชนั้นไม่มีความสม่ำเสมอของลักษณะประจำพันธุ์

(4) มีความคงตัวของลักษณะประจำพันธุ์ (Stable) ความคงตัวนี้ หมายถึง พันธุ์พืช นั้นต้องไม่มีลักษณะประจำพันธุ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เมื่อมีการขยายพันธุ์หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พันธุ์พืชนั้นต้องไม่กลายพันธุ์การพิจารณาว่าพันธุ์พืชใดพันธุ์พืชหนึ่งมีลักษณะประจำพันธุ์คงตัวหรือไม่ จึงต้องเปรียบเทียบกับพันธุ์พืชรุ่นหนึ่ง กับรุ่นต่อมา โดยทั่วไปจะตรวจสอบอย่างน้อยสองรุ่น ดังนั้น จึงต้องใช้เวลาก่อนข้างนาน

เงื่อนไขของการได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายนี้มีความแตกต่างจากกฎหมาย สิทธิบัตร 3 ประการ คือ มีลักษณะประจำพันธุ์ที่แตกต่าง มีความสม่ำเสมอของลักษณะประจำพันธุ์ และมีความคงตัวของลักษณะประจำพันธุ์ ซึ่งถือเป็นเงื่อนไขทางเทคนิคในต่างประเทศมักจัดตั้ง สำนักงานคุ้มครองพันธุ์พืช (Plant Variety Rights Office) ขึ้นภายใต้การกำกับของกระทรวงเกษตร ของแต่ละประเทศ เพื่อให้มีหน้าที่ตรวจสอบและออกประกาศนียบัตรรับรอง โดยเฉพาะ

3) การเปิดเผยรายละเอียดข้อมูลต่อสาธารณชน

การเปิดเผยข้อมูลรายละเอียดการประดิษฐ์ ผู้ยื่นคำขอรับสิทธิบัตรมีหน้าที่ต้องเปิดเผย ข้อมูลรายละเอียด การประดิษฐ์ในคำขอรับสิทธิบัตรให้ชัดเจนมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยต้อง ชัดเจนถึงขนาดที่ผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในแขนงสาขาวิชานั้นสามารถนำ สิ่งที่เปิดเผยไปใช้งาน ได้ทันที และสาธารณชนสามารถตรวจสอบรายละเอียดการประดิษฐ์ที่เปิดเผยไว้ในคำขอรับ

สิทธิบัตรได้³⁰ ในบางประเทศได้กำหนดให้ผู้ยื่นคำขอต้องเปิดเผยวิธีการประดิษฐ์ที่ดีที่สุดไว้ในคำขอรับสิทธิบัตรด้วย เพื่อให้สาธารณชนสามารถนำความรู้ไปใช้ได้ทันทีที่สิทธิบัตรหมดอายุลง ทั้งนี้ เพื่อแลกเปลี่ยนกับการให้สิทธิเด็ดขาดแก่ผู้ทรงสิทธิบัตรการประดิษฐ์นั้น

ส่วนการเปิดเผยรายละเอียดการประดิษฐ์ของพันธุ์พืชใหม่ ไม่ว่าจะป็นรายละเอียดของสี กลิ่น หรือลักษณะทางพันธุกรรมเป็นสิ่งที่กระทำได้ยาก อนุสัญญาอุยโปฟจึงมิได้กำหนดให้ต้องเปิดเผยรายละเอียดเหมือนที่กำหนดไว้ในระบบสิทธิบัตร แต่ผู้ยื่นคำขอยังมีหน้าที่ต้องส่งตัวอย่างพันธุ์พืชใหม่ให้หน่วยงานตรวจสอบ อย่างไรก็ตาม สาธารณชนก็ไม่สามารถเข้าถึงหรือขอตัวอย่างพันธุ์พืชไปตรวจสอบได้โดยปราศจากความยินยอมของผู้ทรงสิทธิ ไม่ว่าจะก่อนหรือหลังการขึ้นทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ เนื่องจากกฎหมายต้องการส่งเสริมให้มีการค้นคว้าและปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่ มิได้ต้องการให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างผู้ทรงสิทธิกับสาธารณชนเช่นเดียวกับระบบสิทธิบัตร³¹

4) ขอบเขตของสิทธิ

ในระบบสิทธิบัตร ผู้ทรงสิทธิจะมีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการผลิต ใช้ ขาย หรือนำเข้าผลิตภัณฑ์ตามสิทธิบัตร ถือเป็นสิทธิผูกขาดโดยสมบูรณ์และมีสิทธิกีดกันผู้อื่นมิให้ใช้สิทธินั้น เว้นแต่จะได้รับความยินยอมจากผู้ทรงสิทธิ ส่วนสิทธิของผู้ทรงสิทธิตามอนุสัญญาอุยโปฟ 1978 นั้น ผู้ทรงสิทธิมีสิทธิในการผลิตส่วนขยายพันธุ์ (Propagating material) เพื่อการค้าและเสนอขาย หรือจำหน่ายส่วนขยายพันธุ์เท่านั้น ซึ่งหมายความรวมถึงส่วนขยายพันธุ์ที่อาศัยเพศและไม่อาศัยเพศด้วย ดังนั้น ส่วนของพืชที่ไม่สามารถนำมาใช้ในการขยายพันธุ์ได้ เช่น ผล ย่อมไม่ตกอยู่ภายใต้ขอบเขตสิทธิของนักปรับปรุงพันธุ์ ฉะนั้น ผู้ครอบครองจึงสามารถจำหน่ายได้โดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้ทรงสิทธิก่อน

จะเห็นได้ว่า ระบบสิทธิของนักปรับปรุงพันธุ์พืชตามอนุสัญญาอุยโปฟ 1978 เป็นระบบที่ให้สิทธิเด็ดขาดแก่ผู้ทรงสิทธิในระดับที่ต่ำกว่าระบบสิทธิบัตร ด้วยเหตุนี้เอง บริษัทเมล็ดพันธุ์ข้ามชาติซึ่งครอบครองเทคโนโลยีการปรับปรุงพันธุ์พืช จึงได้เรียกร้องให้มีการแก้ไขอนุสัญญาอุยโปฟ เพื่อให้มีการคุ้มครองในระดับที่สูงขึ้น และเปิดโอกาสให้มีการคุ้มครองพันธุ์พืชภายใต้ระบบสิทธิบัตรได้ด้วย ดังนั้น ในการแก้ไขอนุสัญญาอุยโปฟครั้งล่าสุดเมื่อปี ค.ศ. 1991 สิทธินักปรับปรุงพันธุ์ จึงได้ขยายขอบเขตที่กว้างมากยิ่งขึ้น โดยครอบคลุมถึงการผลิตหรือเพิ่มปริมาณ การปรับ

³⁰ นภาพร เหลืองจากรุทธ. (2557). *ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองพันธุ์ข้าวหอมมะลิ : ศึกษากรณีสิทธิบัตร*. สารนิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายธุรกิจ, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม. หน้า 14.

³¹ จักรกฤษณ์ ควรวจน์. (2541). *กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยลิขสิทธิ์ สิทธิบัตรและเครื่องหมายการค้า*. กรุงเทพฯ: นิติธรรม. หน้า 178.

สภาพเพื่อการขยายพันธุ์ การเสนอขาย การขายหรือดำเนินการทางตลาด การส่งออก การนำเข้า และการเก็บรักษาเพื่อวัตถุประสงค์ข้างต้น นอกจากนี้ สิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชยังมีได้จำกัดอยู่แค่เพียง การกระทำใดๆ ต่อส่วนขยายพันธุ์เท่านั้น แต่ยังคงครอบคลุมถึงดอกผลของพืชด้วย หากดอกผลของพืชนั้นได้มาจากการนำส่วนขยายพันธุ์มาเพาะปลูกโดยไม่ได้รับความยินยอมจากผู้ทรงสิทธิก่อน และอนุสัญญาฯ พยายามให้สิทธิแก่ประเทศสมาชิกในการขยายขอบเขตของสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืช นอกเหนือไปจากที่มีเหนือส่วนขยายพันธุ์และดอกผลได้อีกด้วย³²

ดังนั้น เหตุผลที่กฎหมายสิทธิบัตรไม่เหมาะสมที่จะคุ้มครองการประดิษฐ์ด้านพันธุ์วิศวกรรม มี 2 ประการ คือ³³

ประการแรก การปรับปรุงพันธุ์สิ่งมีชีวิตถือว่าเป็นผลผลิตของธรรมชาติ มิได้เป็นผลที่เกิดจากการสร้างสรรค์ทางปัญญา จึงไม่ใช่การประดิษฐ์ตามกฎหมายสิทธิบัตร แต่ก็มีนักวิชาการจำนวนมากให้ความเห็นว่า สิ่งที่เกิดจากธรรมชาติ เช่น แร่ธาตุ ผลผลิตจากพืช และผลผลิตจากสัตว์ มิได้เป็นการประดิษฐ์ แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ถึงแม้ว่าจะมีการแทรกแซงของมนุษย์ในการสกัดสิ่งดังกล่าวออกจากสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติก็ตาม แต่การแทรกแซงดังกล่าวก็เป็นเพียงส่วนปลีกย่อย มิใช่ส่วนที่เป็นสาระสำคัญ

ประการที่สอง การประดิษฐ์ที่เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตรวมถึงกรรมวิธีการปรับปรุงพันธุ์นั้นแตกต่างจากการประดิษฐ์ทั่วไป เนื่องจากการปรับปรุงพันธุ์เป็นสิ่งที่ไม่อาจบรรยายอย่างชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษรได้ เช่น มีลักษณะที่ต้านทานต่อศัตรูพืชหรือต่อโรค ลักษณะบางประการที่ไม่อาจบรรยายอย่างชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น กลิ่นและรสของผลไม้ กลิ่นของดอกไม้ หรือความสามารถในการหมักหรือกลั่นของข้าวบาร์เลย์ เป็นต้น ซึ่งการที่ไม่สามารถบรรยายรายละเอียดได้อย่างชัดเจนนี้ ทำให้การขอรับสิทธิบัตรในสิ่งมีชีวิตเป็นสิ่งที่ไม่อาจจะทำได้ เนื่องจากไม่เป็นตามเงื่อนไขของกฎหมายสิทธิบัตร

2.3.3 แนวคิดการคุ้มครองสิทธิเกษตรกร

สิทธิเกษตรกรเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานอย่างหนึ่งเกี่ยวกับทรัพยากรพันธุกรรมพืช เป็นสิทธิที่มีอยู่อย่างยาวนานแล้ว แต่เนื่องจากยังไม่มีมาตรการระหนักให้ความสำคัญกับสิทธิเกษตรกรมากเท่าใด จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1991 ได้มีการจัดทำอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (The Convention on Biological Diversity : CBD) ซึ่งอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ มีประเทศที่เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกกว่า 191 ประเทศ แนวคิดสิทธิอธิปไตยของรัฐเหนือทรัพยากร

³² นันทน อินทนนท์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 13. หน้า 776.

³³ จักรกฤษณ์ วรรณ. (2560). *กฎหมายสิทธิบัตร แนวความคิดและบทวิเคราะห์* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: นิติธรรม. หน้า 109-110.

ชีวภาพได้ปรากฏในอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ และเป็นที่ยอมรับและเผยแพร่อย่างกว้างขวาง ผลของแนวความคิดนี้ทำให้การเคลื่อนย้ายทรัพยากรพันธุพืชไม่อาจเคลื่อนย้ายได้โดยเสรี แต่จะต้องขออนุญาตจากรัฐ ผู้เป็นเจ้าของพันธุกรรมพืชด้วยและต้องมีข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ ถือได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในระบบกฎหมายระหว่างประเทศที่การเคลื่อนย้ายทรัพยากรพันธุพืชต้องได้รับความยินยอมจากรัฐผู้เป็นเจ้าของทรัพยากรพันธุพืชนอกจากนี้แนวคิดการคุ้มครองสิทธิเกษตรกรซึ่งองค์การอาหารและเกษตรกรรมแห่งสหประชาชาติ (FAO) ก็ได้ให้การรับรองสิทธิเกษตรกรอย่างเป็นทางการโดยให้ความหมายว่า “สิทธิที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของเกษตรกรจากอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ในการอนุรักษ์ ปรับปรุงพันธุ์ และการทำให้เกิดการค้าขายซึ่งทรัพยากรพันธุกรรมพืช”³⁴ อีกทั้งมีส่วนช่วยสนับสนุนแนวคิดสิทธิอธิปไตยของรัฐเหนือทรัพยากรชีวภาพเกษตรกรอีกด้วย

แนวคิดการคุ้มครองสิทธิเกษตรกรเกิดจากประเทศที่มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีชีวภาพได้นำระบบกฎหมายสิทธิบัตรและระบบสิทธินักปรับปรุงพันธุ์มาใช้เพื่อรับรองสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่ ระบบกฎหมายดังกล่าวเอื้อประโยชน์แก่นักปรับปรุงพันธุ์พืชโดยตรง แต่เกษตรกรซึ่งเป็นผู้เก็บรักษาและใช้ประโยชน์จากพันธุ์พืชอยู่แต่ก่อนกลับไม่ได้รับประโยชน์ใดๆ ประเทศกำลังพัฒนาซึ่งมีทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพจึงเสนอแนวคิดการคุ้มครองสิทธิเกษตรกรขึ้น เพื่อทำให้เกิดการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมระหว่างนักปรับปรุงพันธุ์พืชและเกษตรกร แนวความคิดคุ้มครองสิทธิเกษตรกรนี้เป็นการพัฒนามาจากแนวคิดสิทธิอธิปไตยของรัฐเหนือทรัพยากรชีวภาพ

Cullet and Kolluru ได้กล่าวสรุปหน้าที่ของเกษตรกร ซึ่งครอบคลุมถึงสิทธิเกษตรกรไว้ดังนี้ (1) สิทธิเกษตรกร มีส่วนช่วยให้ระบบกฎหมายมีความเป็นธรรมมากขึ้นด้วยการจัดการให้สิทธิประโยชน์ในการจัดการพันธุ์พืช (2) สิทธิเกษตรกร ทำให้เกิดการยอมรับว่าเกษตรกรเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความมั่นคงทางอาหารและมีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการอนุรักษ์ รวมทั้งบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน (3) สิทธิเกษตรกร มีส่วนช่วยส่งเสริมให้ประชาชนดำเนินกิจกรรมการบริหารจัดการด้านการเกษตร จากลักษณะหน้าที่ของเกษตรกรดังกล่าว ทำให้เห็นว่าเกษตรกรมีความผูกพันกับทรัพยากรพืชในท้องถิ่นของตน ซึ่งจะเป็นผลให้เกิดความมั่นคงทางอาหาร การอนุรักษ์ และระบบกฎหมายที่มีความเป็นธรรม จากที่กล่าวมาข้างต้น แนวคิดมรดกร่วมกันแห่งมนุษยชาติเกิดการเปลี่ยนแปลง เมื่อมนุษย์ได้พัฒนาเทคโนโลยีด้านพันธุวิศวกรรมถือได้ว่าเป็นการปฏิวัติครั้งใหญ่ในด้านการเกษตร ประเทศที่พัฒนาแล้วซึ่งมีความก้าวหน้าทาง

³⁴ Sally E. Bunning and Catherine L.M. Hill. (n.d.). *Farmer rights in the conservation and use of plant genetic resources: Gender Perspective*. University of Oslo.

เทคโนโลยี จึงพยายามสร้างระบบกฎหมาย เพื่อให้ความคุ้มครองนักปรับปรุงพันธุ์พืช โดยนำระบบกฎหมายสิทธิบัตรและระบบสิทธิบัตรนักปรับปรุงพันธุ์มาใช้ในการให้ความคุ้มครอง ซึ่งสหรัฐอเมริกาได้นำระบบกฎหมายสิทธิบัตรมาใช้คุ้มครองสิทธิบัตรนักปรับปรุงพันธุ์พืช แต่ระบบดังกล่าวมุ่งคุ้มครองสิทธิบัตรนักปรับปรุงพันธุ์เท่านั้น ไม่ได้ตอบแทนหรือให้ประโยชน์แก่เกษตรกร หรือประเทศที่เป็นเจ้าของพันธุ์พืช ประเทศกำลังพัฒนาจึงเสนอแนวคิดสิทธิอธิปไตยของรัฐเหนือทรัพยากรชีวภาพ เพื่อโต้แย้งสิทธิของนักปรับปรุงพันธุ์

2.4 หลักการเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองพันธุ์พืช

สิ่งมีชีวิตที่ดัดแปลงพันธุกรรมจะถูกพัฒนาขึ้นเพื่อเลี้ยงประชากรโลก และเพิ่มคุณภาพชีวิต แต่สิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมอาจมีผลกระทบต่อสุขภาพของผู้บริโภคในด้านคุณค่าทางโภชนาการ และมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลของความสามารถต้านทานแมลงศัตรูพืชต่อสิ่งมีชีวิตอื่นที่ไม่ใช่สิ่งมีชีวิตเป้าหมาย และการถ่ายยีนจากสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมไปยังสิ่งมีชีวิตชนิดอื่น อาจทำให้เกิดสิ่งมีชีวิตที่มีความเหมาะสมต่อการอยู่รอดและขยายพันธุ์ได้ดีกว่าสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ในระบบนิเวศ ทำให้สมดุลของระบบนิเวศเสียไป ดังนั้น สิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมจึงต้องผ่านการประเมินความปลอดภัยและผลกระทบในด้านต่างๆ ก่อน และเพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าไม่มีผลกระทบใดๆ อันเนื่องมาจากการใช้ ประโยชน์จากสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรม จึงเกิดกระบวนการควบคุมและกำกับดูแลสิ่งมีชีวิตที่ดัดแปลงพันธุกรรมอย่างใกล้ชิด ตั้งแต่ระดับห้องปฏิบัติการวิจัย ขั้นตอนการทดสอบในระดับแปลงปลูกหรือภาคสนามตลอดไปจนถึงการขนส่งหรือเคลื่อนย้ายสิ่งมีชีวิตที่ดัดแปลงพันธุกรรมทั้งในประเทศและข้ามพรมแดนระหว่างประเทศ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้อยู่ภายใต้หลักการ ดังต่อไปนี้ คือ ความปลอดภัยทางชีวภาพ³⁵ ความมั่นคงทางอาหาร และการส่งเสริมและอนุรักษ์พันธุกรรมพืช

³⁵ รัชฎ์ฐ์ แสงศรี. (2560). พันธุกรรมของประเทศไทยในการเข้าร่วมเป็นภาคีพิธีสารเสริมнадงยา-กัวลาแลมเปอร์ว่าด้วยการรับผิดชอบและค่าใช้จ่ายตามพิธีสารคาร์ตาเฮนาว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพ. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 17.

2.4.1 ความปลอดภัยทางชีวภาพ

ความปลอดภัยทางชีวภาพ³⁶ (Bio-safety) หมายถึง แนวคิดในการพิจารณาถึงผลกระทบ และประเมินความเสี่ยงหรืออันตรายต่อความปลอดภัยของสุขภาพมนุษย์ และความหลากหลายทางชีวภาพ อันอาจเกิดจากการวิจัยและพัฒนาการเคลื่อนย้าย การจัดการ และการใช้ประโยชน์จากสิ่งมีชีวิตทั้งที่เป็นจุลินทรีย์ พืช สัตว์ และสิ่งมีชีวิตที่ได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพันธุ์โดยใช้เทคโนโลยีพันธุวิศวกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง genetically modified organisms (GMOs) และรวมถึงการนำพันธุ์ต่างถิ่นเข้ามาในระบบนิเวศน์ทั้งในส่วนที่ปล่อยตามธรรมชาติและส่วนที่มีการควบคุม

ความปลอดภัยทางชีวภาพ เป็นมาตรการดูแลความปลอดภัยสากลบนหลักพื้นฐานของความปลอดภัยต่อสุขภาพอนามัยมนุษย์ และสิ่งแวดล้อมจากอันตรายของชีววัตถุ (biological agent) ซึ่งความเสียหายอาจเกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานวิจัย หรือทดลอง และอาจเกิดขึ้นจากการขนส่งเคลื่อนย้ายก็ได้

1) มาตรการดูแลความปลอดภัยทางชีวภาพจากการปฏิบัติงานวิจัย หรือทดลอง

อันตรายของชีววัตถุ (biological agent) ที่อาจเกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติงาน จากการวิจัยทดลอง หรือกับสิ่งแวดล้อม จำเป็นต้องมีมาตรการดูแลความปลอดภัยทางชีวภาพ เพื่อเป็นผลดีต่อการผลิตผลงานที่มีคุณภาพ และต่อสวัสดิภาพของประชาชนและชุมชน หลักการทั่วไป คือ กระบวนการความปลอดภัย ในการจัดการชีววัตถุในห้องปฏิบัติการหรือในสภาวะที่ควบคุมดูแลได้ เพื่อลดหรือจำกัดโอกาสที่คนและสิ่งแวดล้อมจะได้รับชีววัตถุที่มีอันตรายในระดับต่างๆ กัน ซึ่งโดยทั่วไป มี 2 ระดับ คือ ระดับพื้นฐาน (primary containment) เพื่อป้องกันคนและสภาพแวดล้อมในห้องปฏิบัติการ ไม่ให้สัมผัสกับชีววัตถุที่อาจเป็นอันตราย และระดับที่สอง (secondary containment) เพื่อการป้องกันสิ่งแวดล้อมภายนอกจากชีววัตถุอันตราย การดำเนินงานด้านความปลอดภัยทางชีวภาพมีวิวัฒนาการมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1941 จากการตระหนักถึงอันตรายในการดำเนินการในห้องปฏิบัติการที่เกี่ยวกับเชื้อก่อโรค โดยในขณะนั้นพบว่า มีรายงานการเกิดอันตรายที่สามารถจัดการได้น้อยกว่าร้อยละ 20 ในขณะที่พบรายงานความเสี่ยงจากการสัมผัสกับเชื้อก่อโรคมากกว่าร้อยละ 80 ต่อมาเมื่อวิทยาศาสตร์วิวัฒนาการมากขึ้นเกิดเทคโนโลยีชีวภาพสมัยใหม่หรือพันธุวิศวกรรม ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการวิจัยและพัฒนาทั้งด้านการแพทย์สาธารณสุข เกษตรกรรม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยมีการนำมาใช้อย่างกว้างขวางเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต ดังนั้น เพื่อให้การวิจัยที่มีการใช้เชื้อจุลินทรีย์ก่อโรครุนแรงในคนและสัตว์ สิ่งมีชีวิตที่ดัดแปลงพันธุกรรมและแมลงที่เป็นพาหะหรืองานวิจัยเกี่ยวกับการรักษาผู้ป่วยโดยการ

³⁶ คณะอนุกรรมการความปลอดภัยทางชีวภาพ. (2555). *แนวปฏิบัติเพื่อความปลอดภัยทางชีวภาพ มหาวิทยาลัยมหิดล* (พิมพ์ครั้งที่2). กรุงเทพฯ: ทองสุขพันธ์.

คัดแปลงพันธุกรรม รวมถึงงานที่อาจมีอันตรายในระดับที่ยังไม่เป็นที่ทราบแน่ชัดมีความปลอดภัย จึงจำเป็นต้องควบคุมให้มีขั้นตอนการปฏิบัติที่ถูกต้องตามระดับความเสี่ยงนั้นๆ เพื่อความปลอดภัย ต่อผู้ปฏิบัติงานวิจัย ต่อผู้ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ต่อชุมชน และต่อสิ่งแวดล้อมที่ได้มาตรฐานสากล

2) มาตรการดูแลความปลอดภัยทางชีวภาพจากการขนส่งเคลื่อนย้ายสิ่งมีชีวิตที่ คัดแปลงพันธุกรรม

นอกจากจะมีมาตรการดูแลความปลอดภัยทางชีวภาพที่อาจเกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติงานจาก การวิจัยหรือทดลองแล้ว มาตรการดูแลการขนส่งหรือเคลื่อนย้ายสิ่งมีชีวิตที่คัดแปลงพันธุกรรมก็ เป็นส่วนหนึ่งของการรักษาความปลอดภัยทางชีวภาพประการหนึ่ง เนื่องจากสิ่งมีชีวิตที่คัดแปลง พันธุกรรมถือเป็นผลมาจากการพัฒนาเทคโนโลยีชีวภาพ ซึ่งหลักการสำคัญการขนส่งและ เคลื่อนย้ายสิ่งมีชีวิตที่พัฒนามาจากเทคโนโลยีชีวภาพสมัยใหม่ ประกอบด้วย

(1) ภาชนะที่ใช้ในการขนส่งเคลื่อนย้ายต้องมีความแข็งแรงและทนทาน สามารถ ป้องกันการหลุดรอดของสิ่งมีชีวิตคัดแปลงพันธุกรรมออกสู่สิ่งแวดล้อมได้

(2) มีการตรวจสอบความสมบูรณ์ของสิ่งมีชีวิตและภาชนะบรรจุทั้งต้นทางและ ปลายทางของการขนส่งอย่างมีประสิทธิภาพ

ในที่นี้การขนส่งเคลื่อนย้ายสิ่งมีชีวิตคัดแปลงพันธุกรรม รวมถึงการขนส่งเคลื่อนย้าย จุลินทรีย์ พืช และสัตว์ด้วย โดยการขนส่งเคลื่อนย้ายนั้นมีเงื่อนไขในการปฏิบัติแตกต่างกันไป ตามแต่ระดับความเสี่ยงของชีวภาพนั้นๆ โดยต้องมีการดูแลความปลอดภัยทางชีวภาพในการขนส่ง เคลื่อนย้ายทั้งระหว่างหน่วยงานภายในประเทศและข้ามพรมแดนระหว่างประเทศ โดยมีมาตรการที่ เกี่ยวข้อง เช่น การบรรจุหีบห่อ การติดฉลากที่ต้องสำแดง และมาตรการการตรวจสอบหีบห่อที่ บรรจุ เพื่อให้มั่นใจว่าไม่ถูกเปิดหรือชำรุดมาก่อนที่ปลายทางจะได้รับ และเพื่อป้องกันความเสียหาย ที่อาจเกิดขึ้นจากการขนส่งเคลื่อนย้ายสิ่งมีชีวิตคัดแปลงพันธุกรรม³⁷

3) หลักในการประเมินความปลอดภัยทางชีวภาพ หลักในการประเมินความปลอดภัย ทางชีวภาพ สรุปได้ดังนี้³⁸

(1) อยู่บนพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ (science-based) ต้องมีเหตุผลที่สามารถ อธิบาย ได้ด้วยหลักการทางวิทยาศาสตร์

(2) อยู่บนพื้นฐานของผลิตภัณฑ์ จะต้องทำการประเมินที่ตัวผลิตภัณฑ์ มิใช่ที่ กระบวนการพัฒนา แต่อาจนำข้อมูลการพัฒนาเป็นข้อมูลประกอบการประเมินได้

³⁷ ศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). *ความมั่นคงทางชีวภาพ*. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท. หน้า 12-17.

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

(3) อยู่บนพื้นฐานของการประเมินแบบเป็นกรณีๆ ไป (case-by-case) ทำการประเมินในแต่ละสายพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตที่มีการพัฒนาขึ้น

(4) อยู่บนพื้นฐานการประเมินเป็นขั้นตอน (step-by-step) จะต้องมียุทธศาสตร์ในการประเมิน โดยเริ่มจากโรงเรือนที่ปิดมิดชิดก่อน จึงจะทำการประเมินในโรงเรือนที่ควบคุมบางส่วน และภาคสนามต่อไปได้

(5) อยู่บนพื้นฐานของความคุ้นเคย (familiarity) หรือความเทียบเท่า (substantial equivalence) ต้องมีการเปรียบเทียบกับพืชสายพันธุ์เดิมที่ไม่ได้ดัดแปลงพันธุกรรม หากได้ผลเหมือนกับพืชสายพันธุ์เดิม ถือว่ามีความคุ้นเคยเทียบเท่าไม่แตกต่างไปจากพืชสายพันธุ์เดิม

(6) อยู่บนพื้นฐานที่สาธารณชนได้มีส่วนร่วม (public participation) ให้สาธารณชนได้มีส่วนร่วมในการพิจารณาผลการประเมินความเสี่ยงก่อนการตัดสินใจ

2.4.2 ความมั่นคงทางอาหาร

ความมั่นคงทางอาหาร (Food Security) เป็นรูปแบบหนึ่งของความมั่นคงสมัยใหม่ที่ไม่ได้สนใจเพียงความมั่นคงของรัฐแบบเดิม แต่เป็นความมั่นคงในระดับของปัจเจกบุคคลและสังคมโดยรวม หลัก/แนวคิดความมั่นคงทางอาหารนี้ เริ่มจากการตระหนักถึงความสำคัญของการขาดแคลนอาหารของโลกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513-2522 ซึ่งในขณะนั้นทั่วโลกกำลังประสบปัญหาขาดแคลนข้าว ส่งผลให้เกิดวิกฤตการณ์ราคาอาหารพร้อม ๆ กับภาวะวิกฤตราคาน้ำมัน การใช้คำนี้อย่างเป็นทางการครั้งแรกเกิดขึ้นในการประชุมอาหารโลกในปี พ.ศ. 2517 โดยที่ประชุมมองความมั่นคงทางอาหารว่าเป็นปัญหาที่เกิดจากความไม่พอเพียงทางด้านอุปทานของประเทศหรือภูมิภาคอื่นๆ ดังนั้นปัญหาความมั่นคงทางอาหารเป็นปัญหาความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่มีลักษณะข้ามชาติ และส่งผลกระทบต่อความอยู่รอดของประชากรทั่วโลกไม่ว่าจะจนหรือรวย จากการประชุมดังกล่าวเป้าหมายของวาระการประชุมคือ การสร้างความมั่นคงทางอาหารผ่านการเพิ่มผลิตภาพในการผลิตอาหารและการสำรองอาหารระหว่างประเทศ

ในด้านความมั่นคงทางอาหาร องค์การอนามัยโลก (WHO) ได้กำหนดความมั่นคงทางอาหารไว้ 3 เสาหลัก คือ 1) การมีอาหารเพียงพอ 2) การเข้าถึงอาหาร 3) การใช้ประโยชน์จากอาหาร และต่อมาองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้กำหนดเพิ่มอีก 1 เสาหลัก คือ การมีเสถียรสภาพทางอาหาร ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2539 การประชุมความมั่นคงทางอาหาร จึงได้ประกาศ 4 เสาหลักของความมั่นคงทางอาหาร ประกอบด้วย³⁹

³⁹ ธีรรัฐ สะอาดเอี่ยม และคณะ. (2565). หลักมัตตัญญูตากับการประกันความมั่นคงทางอาหารในมุมมองพระพุทธศาสนา. *วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 13(1). หน้า 26.

1) การมีอาหารเพียงพอ (Food Availability) หมายถึง การมีอาหารในปริมาณที่เพียงพอและมีคุณภาพที่เหมาะสมทั้งจากการผลิตภายในประเทศหรือการนำเข้า รวมถึงการช่วยเหลือทางอาหาร

2) การเข้าถึงอาหาร (Food Access) หมายถึง สิทธิการเข้าถึงทรัพยากรที่เหมาะสม เพื่อการหาอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการที่ได้มาตรฐาน

3) การใช้ประโยชน์จากอาหาร (Food Utilization) หมายถึง การใช้ประโยชน์จากอาหารในการบริโภค โดยมีปริมาณอาหารที่เพียงพอ มีน้ำสะอาดในการบริโภค-อุปโภค มีสุขอนามัยและการดูแลสุขภาพที่ดี ทำให้ความเป็นอยู่ทางกายภาพได้รับความตอบสนองอย่างเพียงพอ

4) การมีเสถียรสภาพทางอาหาร (Food Stability) หมายถึง ประชาชนหรือครัวเรือนหรือบุคคล ต้องเข้าถึงอาหารอย่างเพียงพอตลอดเวลาไม่มีความเสี่ยงในการเข้าถึงอาหาร เมื่อเกิดความขาดแคลนขึ้นมาอย่างกะทันหัน

นอกเหนือจากประเด็นความมั่นคงทางอาหารแล้ว ยังมี 2 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางอาหารในสมัยปัจจุบัน คือ (1) แนวคิดอธิปไตยทางอาหาร (Food Sovereignty) หมายถึง สิทธิและเสรีภาพในการเลือกบริโภคทางอาหารที่ประชาชนทุกคนควรได้รับ และ (2) แนวคิดเรื่องสิทธิทางอาหาร (Rights to Food) หมายถึง สิทธิของทั้งผู้ชายผู้หญิง และเด็กไม่ว่าโดยลำพังหรือร่วมกับผู้อื่นในชุมชนในการเข้าถึงอาหารได้อย่างเพียงพอความมั่นคงทางอาหารมีเป้าหมายเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับโลก ในขณะที่สิทธิอาหารให้ความสำคัญระดับปัจเจกชนในการเข้าถึงทรัพยากรการผลิต ส่วนอธิปไตยทางอาหารเป็นวิธีการที่จะนำไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยการเคลื่อนไหวของชุมชนในท้องถิ่นที่ต้องการระบบอาหารที่เป็นประชาธิปไตย และประชาชนทั่วไปมีส่วนร่วมในผลผลิตเช่นเดียวกับผู้ผลิตและผู้จำหน่ายผลผลิตทางอาหาร รวมถึงส่งเสริมระบบอาหารที่ยั่งยืน

2.4.3 การส่งเสริมและอนุรักษ์พันธุกรรมพืช

นอกจากการพัฒนาพันธุ์พืชเพื่อให้ได้พันธุ์พืชใหม่จะมีความสำคัญแล้ว การอนุรักษ์แหล่งพันธุกรรมพืชก็ยังเป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างมากเช่นกัน ซึ่งจุดมุ่งหมายของการอนุรักษ์แหล่งพันธุกรรมพืช คือ การอนุรักษ์ความหลากหลายที่มีอยู่ในพืชแต่ละชนิดให้ได้มากพอสำหรับการนำมาใช้ในอนาคต แหล่งพันธุกรรมอาจอนุรักษ์ไว้ได้ 2 รูปแบบ คือ

1) การอนุรักษ์พันธุ์พืชในถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ (In Situ Conservation) เป็นการอนุรักษ์ชนิดพันธุ์ สายพันธุ์ ไว้ในระบบนิเวศตามธรรมชาติ โดยการปกป้องพื้นที่และแหล่งที่อยู่พืชชนิดนั้นๆ ขึ้นอยู่ด้วยวิธีทางกฎหมาย กลไกหลักที่จะช่วยการอนุรักษ์แบบนี้ ได้แก่ การประกาศ

พื้นที่คุ้มครอง ซึ่งหมายถึง อุทยานแห่งชาติ วิธีนี้เป็นวิธีที่ดีที่สุดสำหรับพืชพันธุ์ป่า ประโยชน์สูงสุดที่ได้รับ คือ กระบวนการวิวัฒนาการของพืชชนิดนั้นๆ ยังคงเป็นไปตามปกติ แต่มีข้อเสีย คือ มีปัญหาเกี่ยวกับค่าใช้จ่าย ปัญหาทางสังคมและปัญหาทางการเมือง อย่างไรก็ตาม ค่าใช้จ่ายอาจลดลงได้ด้วยการอนุรักษ์พันธุ์พืชพร้อมกันหลายชนิดหรือทุกชนิด แทนที่จะทำกับพืชเพียงไม่กี่ชนิด

2) การอนุรักษ์พันธุ์พืชนอกถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ (Ex Situ Conservation) เป็นการอนุรักษ์ที่มีลักษณะเป็นแหล่งรวบรวมตัวอย่างพืชที่มีความผันแปรทางพันธุกรรม และเก็บรักษาไว้ในธนาคารพืชพรรณ (Germplasm Bank) หรือสวนพฤกษศาสตร์ ในรูปของเมล็ดหรือเพาะเลี้ยงในหลอด/ในขวด หรือในรูปของต้นพืชที่ปลูกลงดิน การอนุรักษ์แบบนี้มักทำกับพืชปลูกที่ขยายพันธุ์โดยใช้เมล็ด ข้อดีของวิธีนี้ คือ สามารถดำเนินการได้ในพื้นที่ขนาดเล็กสามารถดูแลได้ทั่วถึง นอกจากนี้ นักปรับปรุงพันธุ์พืชยังสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในต่อได้ แต่มีข้อเสีย คือ เมื่อเชื้อโรคหูดกระบวนการวิวัฒนาการ กระบวนการคัดเลือกตามธรรมชาติและการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมก็หยุดไปเช่นกัน นอกจากนี้ยังทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพันธุกรรม เนื่องจากประชากรมีขนาดเล็กมีการสูญหายของความหลากหลายทางพันธุกรรมได้

การอนุรักษ์พันธุ์พืชอาจมีวิธีการดูแลรักษาที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพืชดังกล่าวมีถิ่นที่อยู่ตามธรรมชาติแบบใดและมีการขยายพันธุ์โดยอาศัยเพศหรือขยายพันธุ์โดยไม่อาศัยเพศ และมีวิวัฒนาการในการปรับตัวอย่างกับสิ่งแวดล้อมอย่างไร เพื่อไม่ให้มีการสูญเสียความหลากหลายทางพันธุกรรมพืช จึงควรมีการส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พันธุ์พืช เช่น จัดกิจกรรมช่วยเหลือและอุดหนุนชุมชนด้านการอนุรักษ์ การวิจัย และการพัฒนาพันธุ์พืช โดยการกำหนดหลักเกณฑ์ในการช่วยเหลือ อบรมให้ความรู้ด้านกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช และแนวทางดำเนินการของชุมชนตามกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช สืบหาข้อมูลพันธุ์พืชในพื้นที่ต่างๆ และจัดเก็บไว้เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการอนุรักษ์พันธุ์พืชในพื้นที่นั้น และจัดทำช่องทางเผยแพร่ความรู้และความเข้าใจด้านการอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์พืชพื้นที่ให้กับชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล นักวิจัย เกษตรกร และคณะกรรมการคุ้มครองพันธุ์พืช เป็นต้น⁴⁰

⁴⁰ วินัย สมประสงค์ และคณะ. (2556). บทบาทของกองทุนคุ้มครองพันธุ์พืชกับการอนุรักษ์พันธุ์พืชในประเทศไทย. วารสารการพัฒนารวมชนและคุณภาพชีวิต, 1(3). หน้า 127.

บทที่ 3

มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชภายใต้กฎหมาย ต่างประเทศและกฎหมายภายในประเทศ

การคุ้มครองพันธุ์พืชเป็นสิ่งที่ทุกประเทศให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก จึงทำให้มีการบัญญัติกฎหมายในระดับระหว่างประเทศขึ้นมาหลายฉบับเพื่อคุ้มครองพันธุ์พืชหรือสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืช และเพื่อให้กฎหมายบัญญัติไปในทิศทางเดียวกัน จึงมีอนุสัญญาต่างๆ ที่บัญญัติขึ้นอันเป็นการเกี่ยวกับการคุ้มครองพันธุ์พืชหรือสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืช เช่น ความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า (TRIPs Agreement) สนธิสัญญาความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (PCT) อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (CBD) อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ (UPOV) และข้อตกลงสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก (CPTPP) เป็นต้น และนำอนุสัญญาเหล่านี้มาปรับใช้เป็นกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชเพื่อบังคับใช้ให้เหมาะสมกับประเทศของตน ดังจะกล่าวต่อไปนี้

3.1 หลักการเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชระหว่างประเทศ

3.1.1 ความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า (TRIPs Agreement)

ความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า (The Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights) หรือความตกลงทริปส์ (TRIPs Agreement)¹ ถือเป็นความตกลงระหว่างประเทศที่มีบทบาทอย่างมากในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในประเทศต่างๆ เนื่องจากความตกลงนี้เป็นความตกลงระหว่างประเทศที่กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำ (Minimum Standards) ของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาหลายประเทศ ทุกประเทศที่เป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก (WTO) ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีอยู่ด้วย จึงต้องผูกพันโดยการบัญญัติกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาของตนให้สอดคล้องกับความตกลงดังกล่าว ซึ่งความตกลงทริปส์มี

¹ ปาริनुช บริสุทธีศรี. (2553). การคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับยาพื้นบ้านภายใต้ความตกลงทริปส์. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายระหว่างประเทศ, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 14.

วัตถุประสงค์สำคัญ คือเพื่อส่งเสริมให้มีการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาอย่างเพียงพอ มีประสิทธิภาพ และต้องไม่ให้มาตรการในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเป็นอุปสรรคต่อการค้าเสรีระหว่างประเทศ โดยกำหนดเงื่อนไขให้ประเทศสมาชิกต้องให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในรูปแบบต่างๆ ครอบคลุมถึงสิทธิบัตร ลิขสิทธิ์ เครื่องหมายการค้า และสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ การออกแบบผังภูมิของวงจรรวม และการควบคุมการปฏิบัติที่เป็นปรปักษ์ต่อการแข่งขันทางการค้า โดยได้กำหนดบรรทัดฐานเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ในการคุ้มครอง สิ่งที่ได้รับการคุ้มครองของเขตของสิทธิ การบังคับใช้สิทธิ รวมถึงกลไกการระงับข้อพิพาท

ประเทศสมาชิกองค์การการค้าโลกต้องยึดถือปฏิบัติตามมาตรฐานขั้นต่ำของความตกลงฉบับนี้ อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จของทริปส์มิได้มีวัตถุประสงค์ในการทำให้กฎหมายของประเทศสมาชิกมีความสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพียงแต่ความตกลงนี้กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของการให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเท่านั้น ประเทศสมาชิกจึงสามารถที่จะบัญญัติกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาให้มีระดับการคุ้มครองที่สูงกว่าความตกลงทริปส์ได้ ตราบเท่าที่ไม่ขัดแย้งต่อหลักการที่บัญญัติไว้ในความตกลงฉบับนี้² แม้ว่าความตกลงทริปส์จะครอบคลุมสิทธิทุกประเภท แต่ก็มิได้ให้การคุ้มครองพันธุ์พืชด้วย ประเทศสมาชิกขององค์การการค้าโลก จึงไม่ได้ถูกผูกมัดให้กำหนดการคุ้มครองพันธุ์พืชไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งนี้ ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกในความตกลงทริปส์ เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2537 อันเป็นผลให้กรอบแห่งความตกลงทริปส์นี้มีอิทธิพลต่อการกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาไว้ภายใต้กฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินทางปัญญาประเภทต่างๆ ของประเทศไทย³

เนื่องจากการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่หรือสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชเป็นสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญานิดหนึ่ง ซึ่งความตกลงทริปส์ให้การคุ้มครองด้วย จึงต้องอยู่ภายใต้หลักการพื้นฐานในการให้การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่สร้างสรรค์หรือประดิษฐ์คิดค้นขึ้น โดยคนชาติของประเทศภาคีสมาชิกทุกประเทศอย่างเท่าเทียมกัน และไม่มี การเลือกปฏิบัติจากประเทศภาคีสมาชิกขององค์การการค้าโลก โดยมีหลักการพื้นฐานทั้งหมด 4 หลักการ ซึ่งเป็นหลักการที่ต้องปรับใช้

² นันทน อินทนนท์. (2547). *กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช แนวความคิดและบทวิเคราะห์ : ทรัพย์สินทางปัญญาในยุคโลกาภิวัตน์ เล่ม 2* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา. หน้า 779-780.

³ ไชยยศ เหมะรัชตะ. (2562). *ลักษณะของกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา* (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: นิติธรรม. หน้า 17.

กับสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาทุกประเภทที่ความตกลงทริปส์ให้ความคุ้มครอง รวมถึงสิทธิที่นักปรับปรุงพันธุ์พืชที่รวมไว้กับเรื่องสิทธิบัตรด้วย⁴

หลักการแรก คือ หลักมาตรฐานการคุ้มครองขั้นต่ำ เป็นการกำหนดให้ประเทศภาคีสมาชิกแต่ละประเทศจะต้องกำหนดกฎหมายภายในของตนในการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่หรือสิทธิที่นักปรับปรุงพันธุ์พืช รวมถึงการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาประเภทอื่นแก่คนชาติของประเทศภาคีสมาชิกทุกประเทศไม่น้อยกว่ามาตรฐานขั้นต่ำที่กำหนดไว้ในความตกลงทริปส์ ซึ่งมาตรฐานขั้นต่ำนี้ หมายรวมถึง มาตรฐานในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ได้รับการคุ้มครอง รูปแบบการได้มาของสิทธิ ขอบเขตของสิทธิ การจำกัดสิทธิ และระยะเวลาการคุ้มครองสิทธิ

หลักการที่สอง คือ หลักปฏิบัติเยี่ยงคนชาติ เป็นหลักการที่กำหนดไม่ให้มีการเลือกปฏิบัติและทำให้ผู้ทรงสิทธิในสิทธิที่นักปรับปรุงพันธุ์พืช รวมถึงผู้ทรงสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาชนิดอื่นที่เป็นคนชาติมั่นใจได้ว่าจะได้รับการคุ้มครองสิทธิของตนในประเทศภาคีสมาชิกนั้นอย่างน้อยในระดับเดียวกันกับที่ประเทศภาคีสมาชิกนั้นให้การคุ้มครองสิทธิแก่คนชาติของตนหรือแก่ผู้มีสัญชาติของประเทศตน หลักการดังกล่าวจะเน้นการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันระหว่างคนต่างชาติและคนชาติของประเทศภาคีสมาชิก ซึ่งทุกประเทศภาคีสมาชิกขององค์การการค้าโลกจะต้องยอมรับและปฏิบัติตามความตกลงทริปส์ โดยต้องให้สิทธิแก่คนชาติของประเทศภาคีสมาชิกอื่นไม่น้อยกว่าสิทธิที่ให้แก่คนชาติของประเทศตน

หลักการที่สาม คือ หลักปฏิบัติเยี่ยงชาติที่ได้รับความอนุเคราะห์ยิ่ง เป็นหลักการที่คู่ขนานกับหลักการปฏิบัติเยี่ยงคนชาติ โดยหลักการปฏิบัติเยี่ยงคนชาติได้รับความอนุเคราะห์ห้ามประเทศภาคีสมาชิกปฏิบัติหรือให้การคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ รวมถึงการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาประเภทอื่นๆ แก่คนชาติของประเทศหนึ่งไม่น้อยไปกว่าที่ตนได้รับสิทธินั้นแก่คนชาติของอีกประเทศหนึ่ง ส่วนหลักการปฏิบัติเยี่ยงคนชาติห้ามประเทศภาคีสมาชิกปฏิบัติหรือให้สิทธิแก่คนชาติของประเทศอื่นน้อยกว่าที่ตนได้ปฏิบัติหรือให้สิทธิแก่คนชาติประเทศของตน⁵ โดยหลักการดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ที่จะทำให้เกิดการปฏิบัติอย่างเสมอภาคและความเท่าเทียมกันในการให้การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในทุกประเทศภาคีสมาชิกของความตกลงทริปส์

หลักการที่สี่ คือ หลักดินแดน เป็นการกำหนดกฎหมายภายในที่ให้การคุ้มครองของแต่ละประเทศ ภายใต้หลักดินแดนสิทธิที่นักปรับปรุงพันธุ์พืชรวมถึงสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา

⁴ นกนันต์ สุภศิริพงษ์ชัย. (2565). *กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาว่าด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืช*. เชียงใหม่: นันทพันธ์พรินติ้ง. หน้า 28.

⁵ Paul Goldstein. (2001). *International Intellectual Property Law : Case and Materials*. Foundation Press. pp. 29-30.

ประเภทอื่นจะจำกัดอยู่เฉพาะในดินแดนของของประเทศที่ให้สิทธินั้น ทั้งนี้ หลักดินแดนยังเปิดโอกาสให้แต่ละประเทศสามารถออกกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ให้เหมาะสมกับระดับการพัฒนาทางเทคโนโลยีและเศรษฐกิจหรือเอื้อต่อการบรรลุเป้าหมายที่เฉพาะเจาะจง เช่น การส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมในครัวเรือน หรือการคุ้มครองสาธารณสุขและสุขภาพของประชาชน⁶ โดยประเทศภาคีสมาชิกใดจะบัญญัติกฎหมายภายในของตนให้มีระดับการคุ้มครองที่สูงกว่าที่กำหนดไว้ในความตกลงทริปส์ก็สามารถทำได้ แต่มีเงื่อนไขว่าการคุ้มครองดังกล่าวต้องไม่ขัดต่อบทบัญญัติของความตกลงทริปส์ ซึ่งประเทศภาคีสมาชิกมีอิสระในการกำหนดวิธีการการปฏิบัติที่เหมาะสมตามบทบัญญัติมาตรา 1(1)⁷ของความตกลงทริปส์ในกฎหมายภายในของตน เพื่อป้องกันการใช้สิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชรวมถึงสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาประเภทอื่น โดยมีขอบ

ภายใต้ความตกลงทริปส์การคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ได้มีการกล่าวถึงไว้ในมาตรา 27(3)(b)⁸ ส่วนที่ 5 ว่าด้วยสิทธิบัตร สาเหตุที่มีการบัญญัติการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ไว้ในเรื่องสิทธิบัตร เพราะความตกลงทริปส์ อนุญาตให้ประเทศภาคีสมาชิกสามารถเลือกที่จะคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ภายใต้ระบบสิทธิบัตรหรือระบบกฎหมายเฉพาะก็ได้ ดังนั้น ประเทศไทยจึงมีอิสระที่จะเลือกได้ว่าจะใช้ระบบใดในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาสำหรับพันธุ์พืชได้ ซึ่งประเทศไทยได้เลือกใช้ระบบกฎหมายเฉพาะ โดยการบัญญัติเป็นพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ที่ไม่ได้ยึดอนุสัญญาอุโปฟ 1991 เป็นต้นแบบ แม้อนุสัญญาอุโปฟ 1991 จะเป็นกฎหมายเฉพาะที่มีประสิทธิภาพในการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ แต่มาตรา 27(3)(b) ของความตกลงทริปส์ไม่ได้กำหนดให้ประเทศที่เลือกใช้ระบบกฎหมายเฉพาะในการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ต้องใช้อนุสัญญาอุโปฟ 1991 เป็นต้นแบบ จึงอาจกล่าวได้ว่า ในอนาคตประเทศไทยก็สามารถนำเอาอนุสัญญาอุโปฟ

⁶ Emmanuel Oke. (2018). *Territoriality in Intellectual Property Law : Examining the Tension between Securing Societal Goals and Treating Intellectual Property as an Investment Asset*. 15(2). pp. 313-315.

⁷ Article 1 (1) - Members shall give effect to the provisions of this Agreement. Members may, but shall not be obliged to, implement in their law more extensive protection than is required by this Agreement, provided that such protection does not contravene the provisions of this Agreement. Members shall be free to determine the appropriate method of implementing the provisions of this Agreement within their own legal system and practice.

⁸ Article 27 (3) - Members may also exclude from patentability:

(b) plants and animals other than micro-organisms, and essentially biological processes for the production of plants or animals other than non-biological and microbiological processes. However, Members shall provide for the protection of plant varieties either by patents or by an effective sui generis system or by any combination thereof. The provisions of this subparagraph shall be reviewed four years after the date of entry into force of the WTO Agreement.

1991 มาเป็นต้นแบบในการปรับปรุงพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ให้สามารถคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่หรือสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชได้ดียิ่งขึ้น⁹

3.1.2 สนธิสัญญาความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (PCT)

สนธิสัญญาความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (Patent Cooperation Treaty) หรือ PCT เป็นระบบการคุ้มครองสิทธิบัตรระหว่างประเทศภายใต้องค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออำนวยความสะดวกและลดขั้นตอนในการขอรับสิทธิบัตรในต่างประเทศการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรภายในประเทศอย่างเดียวนั้นไม่เพียงพอเพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าสินค้าหรือผลิตภัณฑ์นั้นจะไม่ถูกลอกเลียน เมื่อส่งสินค้าไปขายช่องทางสำคัญประการหนึ่ง คือ การขอจดสิทธิบัตรในประเทศที่ตนได้ส่งสินค้าไปขาย

“...อย่างไรก็ดีเนื่องจากการคุ้มครองสิทธิบัตรจะมีผลบังคับใช้เฉพาะในประเทศที่ให้สิทธิบัตรเท่านั้นนานาประเทศจึงพยายามลดขั้นตอนและข้อยุ่งยากในการคุ้มครองสิทธิบัตรด้วยการร่วมกันจัดทำความตกลงระหว่างประเทศที่เรียกว่า “สนธิสัญญาความร่วมมือด้านสิทธิบัตร” (Patent Cooperation Treaty : PCT) ซึ่งมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2521 ปัจจุบันสนธิสัญญาความร่วมมือด้านสิทธิบัตร มีสมาชิกทั้งหมด 138 ประเทศ สนธิสัญญาความร่วมมือด้านสิทธิบัตรจึงเป็นความตกลงที่มุ่งเน้นสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้กับนักประดิษฐ์ นักวิจัยรายย่อย หรือเจ้าของธุรกิจโดยเฉพาะผู้ประกอบการ SMEs ที่ยังไม่มีศักยภาพพอในการไปจดสิทธิบัตรของตนในต่างประเทศทำให้ นักประดิษฐ์หรือผู้ประกอบการเหล่านี้สามารถยื่นรับการคุ้มครองสิทธิบัตรของต่างประเทศในประเทศไทยได้ โดยผู้ยื่นคำขอสามารถระบุรายชื่อประเทศสมาชิกสนธิสัญญาความร่วมมือด้านสิทธิบัตร ซึ่งตนประสงค์จะขอรับความคุ้มครองได้ด้วย ถือเป็นภาระประหยัดค่าใช้จ่ายและลดขั้นตอนในกระบวนการตรวจสอบสิทธิบัตรเมื่อเทียบกับการที่จะต้องไปยื่นคำขอโดยตรงกับประเทศนั้นๆ...”¹⁰

การจดสิทธิบัตรของคนไทยในประเทศยังมีข้อจำกัด คือคุ้มครองเฉพาะสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่ได้จดสิทธิบัตรในไทยเท่านั้นยังไม่ครอบคลุมไปถึงสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ของไทยที่

⁹ Noppanun Supasiripongchai. (2016). *The Legal Measures for Access and Use of Plant Varieties under the International Convention for the Protection of New Varieties of Plants 1991 (UPOV 1991) and Biological Diversity under Convention on Biological Diversity (CBD): Case Study of Thailand and Other Countries in ASEAN Economic Community (AEC)*. University of Phayao.

¹⁰ สำนักงานจัดการทรัพย์สินทางปัญญา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี. *สนธิสัญญาความร่วมมือด้านสิทธิบัตรหรือPCT*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.sp.sut.ac.th/ipmo/module.php?modname=content&cid=138>. [2565, 5 มิถุนายน]

ส่งไปขายในต่างประเทศ ดังนั้น หากไทยต้องการได้รับการคุ้มครองในต่างประเทศก็จำเป็นต้องยื่นขอจดสิทธิบัตรในประเทศที่ไทยส่งสินค้าออก ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ กระบวนการขั้นตอนการขอรับสิทธิบัตรของคนไทยในต่างประเทศปัจจุบันดำเนินการได้ค่อนข้างยากลำบากไม่ว่าจะเป็นเรื่องค่าใช้จ่ายในการยื่นขอจดสิทธิบัตรค่อนข้างสูง เช่น ค่าใช้จ่ายในการแต่งตั้งตัวแทนมีความเสี่ยงที่สำนักงานสิทธิบัตรในแต่ละประเทศปฏิเสธคำขอรับสิทธิบัตร เพราะไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลการสืบค้นเทคโนโลยีของประเทศที่ต้องการขอรับสิทธิบัตร ได้การเข้าเป็นภาคีสมาชิกสนธิสัญญาความร่วมมือด้านสิทธิบัตร จะช่วยอำนวยความสะดวกแก่นักประดิษฐ์ของไทยมากขึ้นไม่จำเป็นต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมากในการเดินทางไปขอจดสิทธิบัตรในทุกประเทศที่ต้องการขอรับความคุ้มครองแต่สามารถใช้ระบบการจดทะเบียนของสนธิสัญญาความร่วมมือด้านสิทธิบัตรที่เป็นมาตรฐานสากลและเป็นที่ยอมรับของนานาประเทศเพื่อขอรับความคุ้มครองในประเทศภาคีสมาชิกสนธิสัญญาความร่วมมือด้านสิทธิบัตร ที่ส่วนใหญ่เป็นประเทศที่ไทยส่งออกสินค้า เช่น สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย ญี่ปุ่น จีน และอินเดีย เป็นต้น

ปัจจุบันมีผลงานสิ่งประดิษฐ์ในโลกมีหลายล้านชิ้น การเข้าเป็นภาคีสมาชิกสนธิสัญญาความร่วมมือด้านสิทธิบัตร จะทำให้ไทยสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากระบบข้อมูลของสนธิสัญญาความร่วมมือด้านสิทธิบัตร ตรวจสอบข้อมูลขั้นตอนการจดสิทธิบัตรของสิ่งประดิษฐ์ซึ่งประเทศภาคีสมาชิกมากกว่า 150 ประเทศ ที่ได้จดสิทธิบัตรไว้ ซึ่งจะสามารถนำข้อมูลเหล่านั้นมาพัฒนาต่อยอดเทคโนโลยีทางการเกษตรหรืออุตสาหกรรมของประเทศไทยต่อไปได้ โดยเฉพาะข้อมูลหรือรายละเอียดสิ่งประดิษฐ์บางประเภทที่สิทธิบัตรนั้นหมดอายุความคุ้มครองแล้ว

ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีสมาชิกสนธิสัญญาความร่วมมือด้านสิทธิบัตร เมื่อวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2552 ถือเป็นสมาชิกลำดับที่ 142¹¹ ซึ่งสนธิสัญญาดังกล่าว มีสาระสำคัญ คือ กำหนดให้ผู้ยื่นคำขอรับความคุ้มครองการประดิษฐ์ที่มีสัญชาติหรือภูมิลำเนาของประเทศภาคีสมาชิกสนธิสัญญาสามารถยื่นคำขอระหว่างประเทศได้เพียงครั้งเดียว เพื่อขอรับความคุ้มครองของการประดิษฐ์ในประเทศต่างๆ ที่เป็นภาคีสมาชิกสนธิสัญญาความร่วมมือด้านสิทธิบัตร อันเป็นการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ยื่นคำขอรับความคุ้มครองการประดิษฐ์ ประกอบกับมาตรา 17 แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2552 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 บัญญัติให้ การขอรับสิทธิบัตรเป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดโดยกฎกระทรวง ดังนั้น จึงได้มีการประกาศใช้กฎกระทรวงว่าด้วยการขอรับความคุ้มครองการประดิษฐ์ตามสนธิสัญญาความร่วมมือด้านสิทธิบัตร พ.ศ. 2552 ขึ้น

¹¹ กรมทรัพย์สินทางปัญญา. *สิทธิบัตร/อนุสิทธิบัตร*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.ipthailand.go.th/th/patent-001.html>. [2565, 5 มิถุนายน]

3.1.3 อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (CBD)

อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biodiversity) หรือ CBD¹² มีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและเพื่อใช้ประโยชน์จากองค์ประกอบของความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนแล้ว ยังรวมถึงการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างเท่าเทียมและยุติธรรม อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพได้กำหนดให้ประเทศภาคีสมาชิกซึ่งเป็นถิ่นกำเนิดทรัพยากรพันธุกรรมมีพันธกรณีที่ต้องจัดหาทรัพยากรพันธุกรรมให้แก่ประเทศ ที่จะเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรม ตามมาตรา 15 วรรค 3 คำว่า “การเข้าถึง” ตามอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ไม่ได้ให้คำจำกัดความไว้สำหรับประเทศไทยระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ. 2543 ข้อ 3 ได้ให้คำนิยามไว้ว่า “การเข้าถึง” หมายความว่า การได้พบ การได้เห็น การได้ข้อมูล หรือนำไปใช้ประโยชน์ ซึ่งมีความหมายกว้างและเมื่อพิจารณาบทบัญญัติของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ มาตรา 15 วรรค 4 และ 5 พบว่าการเข้าถึงนั้นจะต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขการตกลงร่วมกัน (Mutually Agree Terms : MAT) และประเทศเจ้าของทรัพยากรได้ให้ความเห็นชอบข้อตกลงซึ่งได้แจ้งล่วงหน้า (Prior Inform Consent : PIC) ประเทศเจ้าของทรัพยากรจะเป็นการเอื้ออำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้าถึง และผู้เข้าถึงต้องดำเนินการวิจัยทางวิทยาศาสตร์โดยให้ประเทศเจ้าของทรัพยากรได้มีส่วนร่วมในการวิจัยอย่างเต็มที่ กรณีการเข้าถึงเพื่อการพาณิชย์และอื่นๆ ประเทศผู้เข้าถึงมีหน้าที่ต้องออกกฎหมายและกฎระเบียบภายในประเทศให้สอดคล้อง และเอื้ออำนวยให้เกิดการแบ่งปันอย่างยุติธรรมและเท่าเทียมกัน

อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (CBD) ได้ให้ความสำคัญหลักการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

- 1) หลักสิทธิอธิปไตยเหนือทรัพยากรชีวภาพ
- 2) การแจ้งให้ความเห็นชอบล่วงหน้า
- 3) การทำความตกลงร่วมกัน
- 4) การเอื้ออำนวยแก่ภาคีสมาชิก
- 5) การแบ่งปันผลประโยชน์จากการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ

3.1.4 อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ (UPOV)

อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ (International Convention for the Protection of New Varieties of Plants) หรือที่เรียกกันว่า “อนุสัญญาอุโปฟ” (UPOV) เป็นกฎหมายระหว่าง

¹² ปฎิเวทย์ ยาวงษ์. (2564). เปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองพันธุ์พืช. *วารสารการเมืองการปกครอง*, 11(2). หน้า 56-57.

ประเทศฉบับแรกที่ทำให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาด้านพันธุ์พืชแตกต่างไปจากระบบสิทธิบัตร โดยกำหนดให้ประเทศภาคีสมาชิกให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่หรือสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืช (Plant breeders' right) โดยการให้สิทธิเด็ดขาดหรือสิทธิแต่เพียงผู้เดียวแก่นักปรับปรุงพันธุ์พืช เพื่อเปิดโอกาสให้นักปรับปรุงพันธุ์พืชสามารถรับค่าตอบแทนจากการลงทุน และเพื่อสร้างแรงจูงใจให้นักปรับปรุงพันธุ์พืชในการพัฒนาพันธุ์พืชใหม่¹³ ซึ่งอนุสัญญาอุพูพมีภาคีสมาชิกทั้งหมด 75 ประเทศ ในจำนวนนี้มี 28 ประเทศที่เป็นประเทศกำลังพัฒนา โดยในอาเซียนมี 2 ประเทศ ได้แก่ เวียดนามและสิงคโปร์

การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาด้านพันธุ์พืชเป็นอีกระบบที่ให้การคุ้มครองภายใต้ระบบสิทธินักปรับปรุงพันธุ์ ซึ่งถูกสร้างขึ้นโดยอนุสัญญาอุพูพเพื่อให้เป็นระบบกฎหมายเฉพาะสำหรับการคุ้มครองพันธุ์พืชโดยตรง ซึ่งแต่เดิมนั้นระบบสิทธินักปรับปรุงพันธุ์เป็นระบบคู่ขนานกับระบบสิทธิบัตร เนื่องจากเทคโนโลยีชีวภาพยังไม่เจริญก้าวหน้ามากนักจึงทำให้การปรับปรุงพันธุ์พืชยังไม่มี ความซับซ้อนเท่าใด เช่น การทดลองผสมข้ามสายพันธุ์ ซึ่งอาจใช้เวลานานประมาณ 10-20 ปี ทั้งยังไม่อาจคาดหมายถึงผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นได้ เป็นต้น

เมื่อการพัฒนาทางเทคโนโลยีชีวภาพมากขึ้นเกิดการใช้เทคโนโลยีชีวพันธุกรรมจนสามารถตัดต่อหรือเปลี่ยนแปลงพันธุกรรมของพืชได้ ทำให้ได้พืชที่มีคุณสมบัติหรือลักษณะตามที่ต้องการโดยไม่ต้องใช้เวลานานเหมือนเช่นการปรับปรุงพันธุ์พืชด้วยวิธีดั้งเดิม เช่น การตัดแต่งพันธุกรรมเมล็ดฝ้ายให้สามารถต้านทานแมลงศัตรูพืชได้และเมื่อนำเมล็ดฝ้ายไปปลูก ต้นฝ้ายก็จะมีคุณสมบัติต้านทานแมลงศัตรูพืชทันที ความก้าวหน้านี้เองที่ทำให้นักปรับปรุงพันธุ์พืชเรียกร้องให้มีการคุ้มครองสิทธิของตนจนเกิดการจัดทำอนุสัญญาอุพูพขึ้น

นิยาม

ก) นักปรับปรุงพันธุ์พืช หมายความว่า

- บุคคลที่ทำการปรับปรุงพันธุ์พืช หรือค้นพบและพัฒนาซึ่งพันธุ์พืช
- นายจ้างหรือผู้ว่าจ้างของบุคคลที่ผสมพันธุ์ หรือค้นพบและพัฒนาซึ่งพันธุ์พืชที่ทำงานตามสัญญาจ้าง หรือโดยสัญญาจ้าง ซึ่งมีวัตถุประสงค์ให้ทำการปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่
- ทายาทของบุคคลที่ผสมพันธุ์ หรือค้นพบและพัฒนา ซึ่งพันธุ์พืช หรือนายจ้างหรือผู้ว่าจ้างของบุคคลที่ปรับปรุงพันธุ์พืช หรือค้นพบและพัฒนาซึ่งพันธุ์พืชแล้วแต่กรณี

ข) สิทธินักปรับปรุงพันธุ์ หมายความว่า สิทธิของนักปรับปรุงพันธุ์ที่ระบุในพระราชบัญญัตินี้

¹³ Michael Blakeney. (2021). Agricultural Innovation Plant Variety Rights Protection and the UPOV Convention. *Journal of World Intellectual Property*.

ง) UPOV หมายความว่า สหภาพระหว่างชาติเพื่อการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ ตามอนุสัญญาระหว่างชาติว่าด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ ค.ศ. 1961 และต่อมาถูกกล่าวถึงในฉบับ ค.ศ. 1972 ฉบับ ค.ศ. 1978 และในฉบับ ค.ศ. 1991

จ) สมาชิกอนุสัญญาบูปอฟ หมายความว่า ประเทศสมาชิกของบูปอฟ ฉบับ ค.ศ. 1991 ฉบับ ค.ศ. 1972 หรือฉบับ ค.ศ. 1978 หรือภาคีสมาชิกของบูปอฟ ฉบับ ค.ศ. 1991

วัตถุประสงค์

ก) กฎหมายฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะสิทธิและคุ้มครองสิทธิของนักปรับปรุงพันธุ์

ข) กรมวิชาการเกษตรเป็นหน่วยงานซึ่งทำหน้าที่ให้สิทธิแก่นักปรับปรุงพันธุ์¹⁴

- สกุลและชนิดพืชที่จะได้รับการคุ้มครอง รัฐมนตรีจะประกาศสกุลและชนิดพืชที่จะได้รับการคุ้มครองอย่างน้อย 15 ชนิด หรือสกุลเมื่อเข้าเป็นภาคีสมาชิกอนุสัญญาบูปอฟ และพืชทุกชนิดหรือสกุลจะได้รับความคุ้มครองภายใน ระยะเวลา 10 ปี หลังจากพระราชบัญญัตินี้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา

เงื่อนไขการให้ความคุ้มครอง

ก) สิทธินักปรับปรุงพันธุ์จะให้ความคุ้มครองแก่พันธุ์พืชที่มีความใหม่ แตกต่าง สม่่าเสมอ และคงตัว

ความใหม่

พันธุ์จะเป็นพันธุ์ใหม่ ถ้าวันที่ยื่นขอรับความคุ้มครองนั้น ส่วนของขยายพันธุ์ หรือผลิตผลของพันธุ์พืชยังไม่เคยถูกจำหน่ายแจกจ่ายประการใดแก่บุคคลอื่น โดยนักปรับปรุงพันธุ์หรือโดยความเห็นชอบของนักปรับปรุงพันธุ์เพื่อวัตถุประสงค์ในการหาประโยชน์จากพันธุ์พืชนั้นภายในราชอาณาจักรหนึ่งปีก่อนวันที่ยื่นขอรับความคุ้มครอง และภายนอกราชอาณาจักรสี่ปีก่อนวันที่ยื่นขอรับความคุ้มครอง หรือหกปีก่อนวันที่ยื่นขอรับความคุ้มครอง กรณีไม่ต้นหรืองุ่น

ความแตกต่าง

พันธุ์จะมีความแตกต่าง เมื่อสามารถแยกแยะได้อย่างชัดเจนจากพันธุ์อื่นซึ่งเป็นที่รู้จักโดยทั่วไปในวันที่ยื่นขอรับความคุ้มครองทั้งนี้พันธุ์อื่นซึ่งเป็นที่รู้จักโดยทั่วไปนั้น ให้หมายความรวมถึงพันธุ์ที่ยื่นขอรับความคุ้มครองหรือจดทะเบียนพันธุ์ในประเทศหนึ่งประเทศใดในวันที่ยื่นขอรับความคุ้มครอง และได้รับความคุ้มครองหรือจดทะเบียนในเวลาต่อมา

ความสม่ำเสมอ

¹⁴ โครงการศึกษาวิจัยผลกระทบและข้อเสนอแนะต่อการเข้าเป็นภาคีอนุสัญญา UPOV และการแก้ไขพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542. (ม.ป.ป.) (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: http://www.biothai.net/sites/default/files/2013_upov_surawith_research.pdf. [2565, 9 ธันวาคม]

พันธุ์จะมีความสม่ำเสมอ ถ้ามีความสม่ำเสมอในลักษณะประจำพันธุ์ที่เกี่ยวข้อง โดยอาจมีความแปรปรวนซึ่งคาดได้ล่วงหน้าจากวิธีการขยายพันธุ์ที่ใช้สำหรับพันธุ์พืชนั้น

ความคงตัว

พันธุ์จะมีความคงตัว ถ้าลักษณะประจำพันธุ์ที่เกี่ยวข้อง ไม่เปลี่ยนแปลงหลังจาก การขยายพันธุ์ซ้ำ หรือหลังจากสิ้นสุดวงจรการขยายพันธุ์แต่ละวงจร

ข) การให้สิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชจะไม่ถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขอื่นเมื่อพันธุ์พืชนั้นมีชื่อเรียกตามที่กำหนดในพระราชบัญญัตินี้และนักปรับปรุงพันธุ์ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขของพระราชบัญญัตินี้ รวมทั้งได้ชำระค่าธรรมเนียมแล้ว (สหภาพยุโรป เห็นว่านักปรับปรุงพันธุ์พืชไม่จำเป็นต้องเปิดเผยแหล่งที่มาของเชื้อพันธุกรรมซึ่งใช้ในการปรับปรุงพันธุ์ หรือแสดงหลักฐานการได้มาซึ่งเชื้อพันธุกรรมที่ใช้ในการปรับปรุงพันธุ์อย่างถูกต้องตามกฎหมาย เนื่องจากพนักงานเจ้าหน้าที่ตามพระราชบัญญัตินี้ไม่สามารถยืนยันความถูกต้องของการใช้ พันธุกรรมได้)¹⁵

การยื่นขอรับความคุ้มครอง

ก) วันที่ยื่นขอรับความคุ้มครองให้ถือเอาจากวันที่พนักงานเจ้าหน้าที่รับคำขอซึ่งได้กรอกข้อมูลถูกต้องตามพระราชบัญญัตินี้

ข) กรมวิชาการเกษตรจะไม่ปฏิเสธการให้สิทธินักปรับปรุงพันธุ์ หรือจำกัดอายุสิทธินักปรับปรุงพันธุ์ด้วยเหตุว่าพันธุ์เดียวกันไม่ได้ขอรับความคุ้มครองถูกปฏิเสธหรือสิ้นสุดอายุคุ้มครองในประเทศอื่น

สิทธิการยื่นขอจดทะเบียนก่อน

ก) นักปรับปรุงพันธุ์ซึ่งยื่นคำขอที่ถูกต้องเพื่อขอรับความคุ้มครองในประเทศหนึ่ง ประเทศใดที่เป็นภาคีสมาชิกอนุสัญญายูโปฟ แล้วจะได้สิทธิการยื่นก่อนในการยื่นคำขอต่อกรมวิชาการ เกษตรเป็นเวลาสิบสองเดือนนับจากวันที่พนักงานเจ้าหน้าที่ที่รับคำขอซึ่งได้กรอกข้อมูลถูกต้องของพันธุ์พืชเดียวกันเป็นครั้งแรก

ข) การรับสิทธิการยื่นก่อน นักปรับปรุงพันธุ์จะต้องอ้างสิทธิการยื่นคำขอครั้งแรกเมื่อยื่นคำขอแก่กรมวิชาการเกษตร กรมวิชาการเกษตรจะให้นักปรับปรุงพันธุ์ส่งมอบสำเนาคำขอครั้งแรกที่มีการรับรองสำเนาโดยพนักงานเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานที่รับคำขอครั้งแรกภายในเวลาไม่น้อยกว่าสามเดือนนับจากการยื่นคำขอ รวมทั้งให้ส่งมอบตัวอย่างหรือหลักฐานที่แสดงว่าพันธุ์พืชซึ่งจะเป็นวัตถุแห่งสิทธิในคำขอทั้งสองฉบับเป็นพันธุ์เดียวกัน

¹⁵ โครงการศึกษาวิจัยผลกระทบและข้อเสนอแนะต่อการเข้าเป็นภาคีอนุสัญญา UPOV และการแก้ไขพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542. (ม.ป.ป.) (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: http://www.biothai.net/sites/default/files/2013_upov_surawith_research.pdf. [2565, 9 ธันวาคม]

ค) นักปรับปรุงพันธุ์มีเวลาสองปี หลังจากสิ้นสุดระยะเวลาของสิทธิการขึ้นก่อน หรือ หลังจากคำขอครั้งแรกถูกปฏิเสธหรือถูกละทิ้ง เพื่อที่จะส่งมอบข้อมูลที่จำเป็นเอกสาร หรือสิ่งอื่นใด ซึ่งต้องใช้ในการตรวจสอบคำขอ

ง) ในกระทำในระหว่างเวลาสิบสองเดือนของสิทธิการขึ้นก่อน เช่น การยื่นคำขออีกครั้งหนึ่งการตีพิมพ์เผยแพร่ หรือใช้พันธุ์ที่ขึ้นคำขอไว้ครั้งแรกจะไม่ถูกใช้เป็นเหตุในการปฏิเสธคำขอครั้งถัดมา การกระทำดังกล่าวจะต้องไม่ก่อสิทธิให้แก่บุคคลที่สาม

การคุ้มครองชั่วคราว

นักปรับปรุงพันธุ์จะได้รับความคุ้มครองชั่วคราวเพื่อป้องกันสิทธิประโยชน์ ในช่วงระหว่างการประกาศโฆษณาคำขอกับการออกหนังสือสำคัญแสดงการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่

อายุของสิทธินักปรับปรุงพันธุ์

สิทธินักปรับปรุงพันธุ์ มีอายุ 20 ปีนับจากวันที่ได้รับสิทธิ สำหรับไม้ต้นและองุ่น สิทธินักปรับปรุงพันธุ์จะมีอายุ 25 ปี

3.1.5 ข้อตกลงสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก (CPTPP)

ข้อตกลงสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก (Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership) หรือเรียกว่า CPTPP¹⁶ พัฒนามาจาก TPP ซึ่งก่อกำเนิดขึ้นมาจากการหารือกันแบบไม่มีผลผูกพัน และจากความร่วมมือทางเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศภาคีความร่วมมือทางเศรษฐกิจเอเชียแปซิฟิก (Asia-Pacific Economic Cooperation : APEC) สหรัฐอเมริกาในสมัยประธานาธิบดีจอร์จ ดับเบิลยู บุช เริ่มต้นหารือกับกลุ่มประเทศชายฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิก (Pacific Rim) มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 และขยายไปสู่ประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคนี้ จนได้มีการเจรจาตกลงร่วมกันแบบเป็นทางการ 19 ครั้ง และการประชุมรายประเทศอีกหลายครั้งเพื่อจัดทำเป็นข้อตกลงการค้าเสรีระดับภูมิภาค และเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายปักหมุดเอเชีย (Pivot to Asia) ในสมัยประธานาธิบดีบารัค โอบามา ที่ต้องการเชื่อมความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิกอย่างจริงจัง (US Council on Foreign Relations) สหรัฐอเมริกามหาอำนาจเสรีประชาธิปไตยที่แผ่ขยายอิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจในภูมิภาคนี้เป็นหัวเรือใหญ่ในการเจรจาจัดทำ TPP โดยไม่มีจีน เพื่อล้อมกรอบจีนมหาอำนาจคอมมิวนิสต์

ต่อมาเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2559 มี 12 ประเทศลงนามเข้าเป็นภาคี TPP หรืออาจเรียกว่า TPP-12 แต่ TPP ยังไม่มีผลบังคับใช้แต่อย่างใดเนื่องจากจำนวนประเทศที่ให้สัตยาบันยังไม่ครบตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้จนเกิดความเปลี่ยนแปลงหลังจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกาภายใต้การนำ

¹⁶ ธนะชาติ ปาปิยะเวทย์. (2564). สารัตถะของ CPTPP : ข้อสังเกตทางกฎหมายเกี่ยวกับการขอเข้าร่วมเป็นภาคีของไทย. *บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสวนดุสิต*, 17(1). หน้า 251.

ของประธานาธิบดีโดนัลด์ ทรัมป์ ใช้นโยบาย “อเมริกาต้องมาก่อน” (America First) และถอนตัวไปจาก TPP เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2560 ทำให้ญี่ปุ่นกลายเป็นหัวเรือใหญ่ในการเจรจากับประเทศภาคีเนื่องจากรัฐบาลญี่ปุ่นภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรีชินโซ อาเบะ มีนโยบายหลักในเรื่องนี้จึงร่วมกับประเทศภาคีลดมาตรฐานของสหรัฐอเมริกาลงมาเพื่อมุ่งขับเคลื่อนการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภายใต้ข้อตกลงสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิกต่อไปแสดงให้เห็นภาวะการเป็นผู้นำทางการทูตและเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในภาคแปซิฟิก จนกระทั่งประเทศภาคีสมาชิกเดิม 11 ประเทศ ได้แก่ ญี่ปุ่น แคนาดา เม็กซิโก เปรู ชิลี ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ สิงคโปร์ บรูไน มาเลเซีย และเวียดนาม¹⁷ ได้เดินหน้าเจรจาและผลักดันต่อไปจนในที่สุดกลายเป็นความตกลงฉบับใหม่ที่ชื่อว่า “ข้อตกลงสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก” (CPTPP) ซึ่งมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2561 มีเพียง 7 ประเทศที่ให้สัตยาบัน ได้แก่ ญี่ปุ่น นิวซีแลนด์ แคนาดา เม็กซิโก ออสเตรเลีย สิงคโปร์ และเวียดนาม¹⁸ และมีผลบังคับใช้กับเวียดนามเมื่อ 14 มกราคม พ.ศ. 2562 เมื่อล่วงพ้น 60 วันหลังจากให้สัตยาบันแล้ว ข้อตกลงสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิกถูกมองว่าเป็นอภิมหาเขตการค้าเสรี (Mega-FTA) ของโลกจากขนาดตลาดที่ใหญ่มากคิดเป็นร้อยละ 13.5 ของผลผลิตมวลรวม (GDP) ของโลก หรือร้อยละ 14 ของมูลค่าการค้าของทั้งโลก ในปี พ.ศ. 2561 มีประชากรรวมกันประมาณ 500 ล้านคน โดยในปัจจุบันข้อตกลงสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิกยังไม่มีผลบังคับใช้กับบรูไน มาเลเซีย ชิลี และเปรู จนกว่าประเทศเหล่านี้จะให้สัตยาบัน

ข้อตกลงนี้ยังเปิดรับประเทศและเขตศุลกากรอิสระ (Separate Customs Territory) หรือเขตเศรษฐกิจที่ได้รับการรับรองจากองค์การการค้าโลก เช่น เขตปกครองพิเศษฮ่องกง เขตศุลกากรอิสระ Taiwan, Penghu เป็นต้น ให้เข้ามาเป็นภาคีใหม่โดยผ่านการเจรจาตกลงตามเงื่อนไขและกระบวนการภาคยานุวัติ (Accession) ที่ผ่านมาหลายประเทศและเขตศุลกากรอิสระได้แสดงความสนใจที่จะเข้าร่วมข้อตกลงสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก อาทิ ใต้หวัน โคลัมเบีย เกาหลีใต้ อินโดนีเซีย ไทย รวมถึงสหราชอาณาจักรได้จัดทำผลสรุปการรับฟังความคิดเห็นสาธารณะต่อการที่จะเข้าร่วมข้อตกลงสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิกนี้ด้วย

ข้อตกลงสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก มีลักษณะทางกฎหมายเป็นข้อตกลงระหว่างประเทศที่หลายรัฐทำขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษร มุ่งก่อให้เกิดสิทธิและหน้าที่หรือ

¹⁷ พิมพ์ชนก ชาญวิชิต. (2563). ผลกระทบข้อตกลง CPTPP ต่อสิทธิเกษตรกรรายย่อยในประเทศไทย. *วารสารสหศาสตร์ศรีปทุม ชลบุรี*, 6(2). หน้า 18.

¹⁸ THAIPUBLICA. *CPTPP (ตอน 1) : ไทยจะอยู่ตรงไหน อย่างไรในกติกาการค้าโลก*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://thaipublica.org/2021/06/cptpp-and-thailand-stance/>. [2565, 8 ธันวาคม]

พันธกรณีทางกฎหมายแก่รัฐหรือประเทศทั้งหลายที่ร่วมทำความตกลงดังกล่าว และอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายระหว่างประเทศ ข้อตกลงนี้จึงเป็นสนธิสัญญาตามข้อที่ 2 ของอนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยกฎหมายสนธิสัญญา ค.ศ. 1969 โดยที่เป็นสนธิสัญญาทางเศรษฐกิจพหุภาคี หรือเป็น Trade Bloc หนึ่งที่น่าไปสู่เข้าถึงตลาดของประเทศภาคี โดยไม่ต้องไปเจรจาและทำข้อตกลงทวิภาคีทีละประเทศ ข้อตกลงนี้เกิดขึ้นตามขั้นตอนกระบวนการจัดทำสนธิสัญญาตั้งแต่การเจรจาการจัดทำร่างข้อตกลง การแก้ไขข้อตกลง การลงนาม การให้สัตยาบัน โดยมีประเทศนิวซีแลนด์ ซึ่งข้อที่ 30.7 ของ ข้อตกลงฯ นี้กำหนดให้เป็นผู้เก็บรักษา (Depositary) ต้นฉบับภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศสและสเปนของข้อตกลงมอบสำเนาให้แก่ประเทศภาคี และแจ้งให้ทราบสมาชิกภาพคำร้องขอและการมอบภาคยานุวัติสาร ตลอดจนได้มีการแจ้งกระบวนการจัดทำไปจนถึงการมีผลบังคับใช้ไปยังองค์การการค้าโลก ซึ่งมีการรวบรวมไว้ในฐานข้อมูล เพื่อความโปร่งใสและการสอดคล้องติดตาม

ข้อตกลงสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก ซึ่งเป็นสนธิสัญญาทางเศรษฐกิจพหุภาคีมีลักษณะทางกฎหมายเพิ่มเติมดังนี้¹⁹

1) เขตการค้าเสรี

ข้อตกลงสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิกเป็นข้อตกลงในการจัดตั้งเขตการค้าเสรี (The Free Trade Area : FTA) ดังที่ระบุไว้ในบทข้อตกลงที่ 1 ข้อ 1.1 ซึ่งเกณฑ์ของการเป็นเขตการค้าเสรี (FTA) ตามข้อที่ 24 ของ GATT ฉบับปี ค.ศ. 1994 และข้อที่ 5 ของความตกลงทั่วไปว่าด้วยการค้าบริการ (GATS) ได้แก่ “มีข้อกำหนดให้จัดการเกี่ยวกับ สุลกากรและกฎระเบียบที่เป็นอุปสรรคทางการค้า กำหนดไม่ให้มีหรือยกเลิกการเลือกปฏิบัติเกือบทั้งหมดในสินค้าและบริการ ครอบคลุมการค้าสินค้าและสาขาบริการที่มากพอหรือเกือบทั้งหมด (Substantially All the Trade or Sectoral Coverage) ที่มาจากประเทศภาคี ไม่ทำให้อัตราภาษีศุลกากรและกฎระเบียบด้าน การค้าซึ่งใช้บังคับกับประเทศที่ไม่ได้เป็นภาคีสถิตสูงขึ้นหรือสร้างข้อจำกัดมากขึ้นกว่าก่อนที่จะเข้าร่วม ไม่เพิ่มระดับ ของอุปสรรคในแต่ละสาขาบริการต่อประเทศที่ไม่ได้เป็นภาคีเมื่อเปรียบเทียบกับระดับที่ใช้มาก่อนมีข้อตกลงนั้น” การจัดตั้งเขตการค้าเสรีจึงเป็นการให้สิทธิพิเศษทางการค้า และการลงทุนแก่ประเทศที่เข้าร่วมโดยไม่ขัดกับองค์การการค้าโลก เพื่อขยายการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศภาคี แต่ในทางกลับกัน เท่ากับส่งผลกระทบต่อประเทศที่อยู่นอกกลุ่มที่จะค้าขายและลงทุนกับประเทศที่อยู่ในกลุ่มที่ทำ FTA ได้น้อยลง จึงเป็นแรงกระตุ้นให้หันมาพิจารณาจัดทำความตกลง FTA กับประเทศอื่นด้วยเช่นกัน ประเทศใดจะเข้าร่วม FTA รวมถึง

¹⁹ ฐนะชาติ ปาติยะเวทย์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 16. หน้า 252.

ข้อตกลงสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิกอยู่บนหลักการและข้อเท็จจริงที่ว่า มีข้อตกลง
เสรีนิยม ปัจจัยและสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันไปในแต่ละการเจรจาและเข้าร่วมเป็นภาคี FTA

ทั้งนี้ผลในทางกฎหมายของการจัดตั้งเขตการค้าเสรีของข้อตกลงสำหรับหุ้นส่วนทาง
เศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก เป็นข้อยกเว้นของการปฏิบัติ ตามหลักประติบัติเยี่ยงชาติที่
ได้รับอนุเคราะห์ยิ่ง (Most favoured Nation : MFN) นั่นคือ ประเทศภาคีสมาชิกข้อตกลงสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจ
ภาคพื้นแปซิฟิกสามารถที่จะปฏิบัติต่อประเทศภาคีสมาชิกข้อตกลงสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจ
ภาคพื้นแปซิฟิกด้วยกันในลักษณะที่พิเศษและแตกต่างจากประเทศภาคีสมาชิกองค์การการค้าโลก
(ที่มีใช้ประเทศภาคี CPTPP) ตามข้อตกลงและเงื่อนไขที่ระบุในข้อตกลงสำหรับหุ้นส่วนทาง
เศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก โดยไม่ขัดต่อข้อตกลง GATT และ GATS แต่อย่างใด ในทำนองเดียวกัน
เห็นได้ว่าการที่ GATT และ GATS ระบุเกี่ยวกับเขตการค้าเสรีไว้ในลักษณะที่ไม่ได้มีการห้าม
ประเทศภาคีทำความตกลงเขตการค้าเสรีระดับทวิภาคี หรือระดับภูมิภาค

2) ความตกลงการค้าระดับภูมิภาค

เมื่อพิจารณาอารัมภบทของ TPP ระบุให้ประเทศภาคีจัดทำข้อตกลงภูมิภาคที่
ครอบคลุม ทำให้ ห่วงโซ่อุปทานภูมิภาคเข้มแข็ง อำนวยความสะดวกต่อการค้าระดับภูมิภาค
อารัมภบทของข้อตกลงสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก ระบุให้ ประเทศภาคีสมาชิก
ส่งเสริมการรวมกลุ่มและความร่วมมือทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค เพิ่มโอกาสในการเร่งรัดการเปิด
เสรีทางการค้าและการลงทุนระดับภูมิภาค ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า ข้อตกลงสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจ
ภาคพื้นแปซิฟิก เป็นความตกลงการค้าระดับภูมิภาค (Regional Trade Agreements : RTAs) ด้วยเช่นกันตาม
ศัพท์บัญญัติขององค์การการค้าโลก ซึ่งระบุว่า เป็นข้อตกลงการค้าต่างตอบแทนระหว่างสอง
ประเทศขึ้นไปที่อยู่ในภูมิภาคเดียวกัน (หรือต่างภูมิภาคก็ได้) โดยร่วมทำข้อตกลงความร่วมมือทาง
เศรษฐกิจกันในระดับภูมิภาคเช่นเดียวกับ NAFTA (เขตการค้าเสรีอเมริกาเหนือ), MERCOSUR
(ตลาดร่วมอเมริกาใต้ตอนล่าง) เมื่อปี ค.ศ. 1979 Enabling Clause ดังกล่าวอนุญาตให้ประเทศกำลัง
พัฒนาทำข้อตกลงหลายฝ่าย และระดับภูมิภาคตนเองเพื่อให้มีสิทธิพิเศษใน การค้าสินค้าต่อกันได้
จนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ในระยะหลัง ๆ มักจะไม่จำกัดระดับการพัฒนาของประเทศ ประเทศ ภาคีจึงมี
ความหลากหลายด้านพื้นฐานเศรษฐกิจและระดับการพัฒนา หลายประเทศเป็นภาคีจะเข้ามาแทนที่
ข้อตกลงระดับทวิภาคี ทั้งนี้ องค์การการค้าโลกจัดให้ข้อตกลงสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้น
แปซิฟิก อยู่ในฐานข้อมูล RTA อีกด้วย ซึ่งเป็นไปตามข้อกำหนดให้สมาชิกองค์การการค้าโลกที่เข้า
ร่วมผูกพันในข้อตกลงทางการค้าต่างๆ รวมถึงวิธีการทำภาคยานุวัติต้องแจ้งต่อองค์การการค้าโลก
ตามแนวทางของกลไกเพิ่มความโปร่งใสในระบบพหุภาคีในระดับสากล ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า

ข้อตกลงสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิกเป็น FTA พหุภาคีระดับภูมิภาคภาคพื้นแปซิฟิก

3) กรอบของข้อตกลงสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก มีโครงสร้างประกอบไปด้วย 2 ส่วน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

(1) เนื้อหาของข้อบทของข้อตกลงสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก ประเทศภาคีสมาชิกตกลงกันให้นำเนื้อหาข้อตกลงส่วนใหญ่ของ TPP²⁰ มาใช้บังคับเป็นส่วนหนึ่งของข้อตกลงสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก โดยอนุโลมตามที่ระบุไว้ในข้อที่ 1 ของข้อบทหลัก เพื่อก่อให้เกิดสิทธิและพันธกรณีของแต่ละประเทศภาคีความตกลงข้อตกลงสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก ประกอบไปด้วยเนื้อหาของข้อบทหลัก บทข้อตกลง เงื่อนไข ข้อยกเว้น ข้อสงวน (Non-conforming Measures) ภาคผนวก มติ คำอธิบาย/หมายเหตุ และข้อแนะนำ มีการกำหนดให้ข้อตกลงที่ระบุไว้ในภาคผนวก (Annex) ของข้อบทหลักถูกระงับใช้ชั่วคราว (Suspended Provisions) จนกว่าประเทศภาคี จะร่วมกันมีมติยกเลิกการระงับใช้ชั่วคราว ซึ่งในภาคผนวกที่ระบุไว้ 22 ข้อตกลงย่อย ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเป็นประเด็น สำคัญที่สหรัฐอเมริกาเคยผลักดันไว้ ซึ่งมีความอ่อนไหวต่อผลประโยชน์และความมุ่งหมายของประเทศภาคีอื่นในการเข้าร่วมในความตกลงนี้ เช่น หลายข้อตกลงย่อยในบทข้อตกลงที่ 9 ว่าด้วยการลงทุน บทข้อตกลงที่ 18 ว่าด้วยทรัพย์สินทางปัญญา เป็นต้น

ในทุกบทข้อตกลงระบุคำจำกัดความเฉพาะของแต่ละบทข้อตกลง ขอบเขตของส่วนที่ใช้ บังคับและส่วนที่ไม่ใช้บังคับของบทข้อตกลงนั้นๆ เนื้อหาข้อตกลง เงื่อนไข ข้อยกเว้น ข้อสงวน ฯลฯ ที่ประเทศ ภาคีตกลงร่วมกัน ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละบทข้อตกลง รวมทั้งข้อตกลงสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก ระบุให้เชิงอรรถในแต่ละหน้าและใน ภาคผนวกเป็นส่วนหนึ่งของข้อตกลงสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก และมีผลในทางกฎหมายเช่นกัน²¹

ในส่วนของภาคผนวกของบทข้อตกลงต่างๆ (Annexes to the Chapters) ระบุพันธกรณี (Commitments) ของตนในแต่ละบทข้อตกลง ซึ่งเป็นผลมาจากการเจรจากับประเทศภาคีอื่นแล้ว ส่วนใหญ่ เป็นรายการแนบท้าย (Schedule) ของแต่ละประเทศภาคี เช่น รายการแนบท้ายของออสเตรเลียในภาคผนวก 2-D ของบทข้อตกลงที่ 2 ระบุหมายเหตุทั่วไปและตารางอัตราภาษีศุลกากรที่เรียกเก็บในแต่ละประเภทและ ชนิดสินค้าผ่านแดน รายการแนบท้ายของญี่ปุ่นในภาคผนวก 15-A ของบทข้อตกลงที่ 15 ระบุข้อผูกพันการ เปิดตลาดการจัดซื้อจัดจ้างโดยหน่วยงาน

²⁰ หมายเหตุ การกล่าวถึง TPP ให้หมายความว่าเป็นส่วนหนึ่งหรือเรียกว่าเป็น “CPTPP”

²¹ ธรรมชาติ ปาปิยะเวทย์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 16. หน้า 255.

ของรัฐส่วนกลาง หน่วยงานของรัฐส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานของรัฐอื่นๆ สำหรับประเภทและมูลค่าขั้นต่ำ (Threshold) ของสินค้า บริการ และบริการงานก่อสร้างที่ผูกพันและไม่ผูกพันเปิดตลาด เป็นต้น

(2) กฎระเบียบเกี่ยวกับกระบวนการ ขั้นตอน และวิธีการเฉพาะเรื่อง

มีการกำหนดรายละเอียดกระบวนการ ขั้นตอน และวิธีการเฉพาะเรื่องไว้เพิ่มเติมโดยมติ ของคณะกรรมการข้อตกลงสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก ซึ่งเรียกว่า “Commission Decisions” นอกเหนือจากที่ได้ระบุไว้ในบางบทข้อ ตกลงแล้ว ที่ผ่านมาผลจากการประชุมคณะกรรมการ 2 ครั้งในปี พ.ศ. 2562 ได้มีการออกกฎระเบียบ 6 ฉบับ เช่น กฎระเบียบกำหนดกระบวนการภาคยานุวัติเข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกข้อตกลงสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก กฎระเบียบกำหนด กระบวนการและประมวลความประพฤตินในการระงับข้อพิพาทระหว่างรัฐ กฎระเบียบกำหนดประมวลความ ประพฤตินในการระงับข้อพิพาทระหว่างรัฐและเอกชน เป็นต้น

3.2 การคุ้มครองพันธุ์พืชภายใต้กฎหมายภายในของต่างประเทศ

3.2.1 การคุ้มครองพันธุ์พืชภายใต้กฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา

ความพยายามในการสร้างกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชได้เริ่มต้นขึ้นจากประเทศในยุโรปในปี ค.ศ. 1905 สภาการเกษตรแห่งประเทศเยอรมนี (German Agriculture Society) ได้สร้างระบบควบคุมการใช้เมล็ดพันธุ์ขึ้น โดยเปิดโอกาสให้นักปรับปรุงพันธุ์นำพันธุ์พืชใหม่ที่ได้รับการปรับปรุงมาขึ้นทะเบียนได้ และถือว่านักปรับปรุงพันธุ์มีสิทธิเหนือการจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ในรุ่นแรก แต่ความพยายามในการเสนอกฎหมายของประเทศเยอรมนี ในปี ค.ศ. 1930 ก็ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากมีการเกรงว่าการให้สิทธิผูกขาดแก่ปัจเจกชนจะทำให้ราคาของพืช ตลอดจนอาหารที่ผลิตจากพืชนั้นสูงขึ้นมาก ในช่วงระยะเวลาเดียวกันนี้หลายประเทศในยุโรป เช่น ฝรั่งเศสและเชคโกสโลวาเกีย ก็มีความพยายามที่จะออกกฎหมายในลักษณะทำนองนี้ แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จเช่นกัน²²

แม้ว่าความคิดริเริ่มที่จะออกกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชจะมีที่มาจากกลุ่มประเทศยุโรป แต่กลับเป็นประเทศสหรัฐอเมริกาที่เป็นประเทศแรกที่ประสบความสำเร็จในการออกกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช โดยในปี ค.ศ. 1930 สหรัฐฯ ได้ออกกฎหมายฉบับหนึ่งเรียกว่า “กฎหมาย

²² นันทน อินทนนท์. (ม.ป.ป.). *กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช : แนวความคิดและบทวิเคราะห์*. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท. หน้า 2.

สิทธิบัตรพืช” (Plant Patent Act of 1930) เพื่อให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่แต่กฎหมายฉบับนี้ก็ไม่ได้ให้ความคุ้มครองแก่พันธุ์พืชทุกชนิด กล่าวคือ เฉพาะแต่พืชที่สามารถขยายพันธุ์โดยไม่อาศัยเพศ (Asexually Propagated Plant) เท่านั้นที่ได้รับคุ้มครอง เหตุผลสำคัญที่ประเทศสหรัฐอเมริกาในช่วงนั้น ไม่ให้ความคุ้มครองแก่พืชที่ขยายพันธุ์โดยอาศัยเพศก็คือ พืชในกลุ่มนี้เป็นพืชที่มีความสำคัญในทางเศรษฐกิจ จึงไม่ต้องการให้บุคคลใดมีสิทธิผูกขาดในเมล็ดพันธุ์พืชกลุ่มนี้²³

กฎหมายสิทธิบัตรพืช

ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่ให้คุ้มครองสิทธิบัตรในสิ่งมีชีวิตมาอย่างยาวนาน ในอดีต หลุยส์ ปลาสเตอร์ เคยได้รับสิทธิบัตรในแบคทีเรียชนิดหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ก็ยังไม่ปรากฏมีการจดทะเบียนสิ่งมีชีวิตชั้นสูง (Higher Life Forms) เช่น พืชหรือสัตว์มาก่อน โดยทั่วไปแล้วเป็นที่เชื่อกันว่าพืชเป็นสิ่งมีชีวิตที่ไม่สามารถนำมาขอรับสิทธิบัตรได้เนื่องจากเป็นผลผลิตของธรรมชาติ (Product of Nature) นอกจากนี้การเปิดเผยรายละเอียดการประดิษฐ์ซึ่งเป็นลักษณะทางพันธุกรรม เช่น สีหรือกลิ่นของดอก ก็เป็นสิ่งที่กระทำได้ยาก จนกระทั่งเมื่อปี ค.ศ. 1930 รัฐสภาสหรัฐได้ออกกฎหมายสิทธิบัตรพืช โดยให้ความคุ้มครองแก่พืชที่ขยายพันธุ์โดยไม่อาศัยเพศ ซึ่งก็คือพืชที่ขยายพันธุ์โดยวิธีการอื่นนอกจากโดยใช้เมล็ด เช่น ด้วยการเพาะชำ ทาบ หรือตอนกิ่ง เป็นต้น ตัวอย่างเช่น ต้นกุหลาบ แต่มีข้อยกเว้นว่า พืชนั้นต้องไม่ใช่พืชที่ขยายพันธุ์โดยใช้หัวหรือหน่อใต้ดิน (Tuber-Propagated Plant) เช่น มันฝรั่ง ทั้งนี้เนื่องจากส่วนขยายพันธุ์กับส่วนที่นำมาใช้เป็นอาหารของพืชกลุ่มนี้เป็นส่วนเดียวกัน รัฐสภาสหรัฐจึงไม่ต้องการที่จะให้ความคุ้มครองแก่ส่วนขยายพันธุ์พืชซึ่งสามารถนำมาใช้บริโภคเป็นอาหารด้วย²⁴

ความสามารถในการขยายพันธุ์โดยไม่อาศัยเพศถือเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะนำพืชนั้นมาจดทะเบียนสิทธิบัตร เพราะเป็นสิ่งที่พิสูจน์ว่าพืชนั้นสามารถขยายพันธุ์ต่อไปได้ แต่กฎหมายดังกล่าวได้สร้างเงื่อนไขของการได้มาซึ่งสิทธิบัตรให้มีความแตกต่างจากกรณีสิทธิบัตรการประดิษฐ์อื่น โดยกำหนดเงื่อนไขแต่เพียงว่า พืชที่จะนำมาขอรับสิทธิบัตรนั้นต้องมีความใหม่ (Novelty) ไม่เป็นที่ประจักษ์โดยง่าย (Non-Obviousness) และมีความแตกต่างจากพืชอื่น (Distinctiveness) เท่านั้น ส่วนเงื่อนไขในการเปิดเผยรายละเอียดการประดิษฐ์ กฎหมายฉบับนี้กำหนดไว้แต่เพียงว่าให้ผู้ยื่นคำขอเปิดเผยโดยสมบูรณ์เพียงพอเท่าที่เป็นไปได้ตามสมควรเท่านั้น (As Complete as is Reasonably Possible)

ตามกฎหมายสิทธิบัตรของสหรัฐฯ สิ่งที่จะนำมาขอรับสิทธิบัตรไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งที่มีมนุษย์ประดิษฐ์คิดค้นขึ้น (Invention) แต่การค้นพบ (Discovery) ก็สามารถนำมาขอรับสิทธิบัตรได้

²³ นันทน อินทนนท์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 22. หน้า 2-3.

²⁴ นันทน อินทนนท์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 22. หน้า 765.

ในกรณีของพืชก็เช่นกัน พืชที่นำมาขอรับสิทธิบัตรพืชไม่จำเป็นต้องเป็นพืชที่ถูกประดิษฐ์คิดค้นขึ้นเท่านั้น พืชที่ถูกค้นพบก็สามารถนำมาขอรับสิทธิบัตรได้ เพียงแต่มีเงื่อนไขว่าพืชนั้นต้องไม่ใช่พืชที่เกิดขึ้นเองในป่าตามธรรมชาติ ดังนั้น พืชที่ถูกค้นพบในพื้นที่เพาะปลูก (Cultivated State) ย่อมสามารถนำมาขอรับสิทธิบัตรได้ ถึงแม้ว่าผู้ขอรับสิทธิบัตรจะค้นพบพืชนั้นในพื้นที่เพาะปลูกซึ่งไม่ใช่ของตนเองก็ตาม

ภายหลังจากอนุสัญญาอุโปฟมีผลใช้บังคับ สหรัฐฯ ได้ขยายความคุ้มครองพันธุ์พืชให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น ในปี ค.ศ. 1970 รัฐสภาของสหรัฐฯ ได้ออกกฎหมายอีกฉบับหนึ่งคือ กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช ค.ศ. 1970 (Plant Variety Protection Act of 1970) เพื่อให้ความคุ้มครองแก่พันธุ์พืชใหม่ที่ขยายพันธุ์โดยอาศัยเพศ (Sexually Propagated Plant) โดยเงื่อนไขของการจดทะเบียนพันธุ์พืชตามกฎหมายนี้จะเป็นที่กำหนดไว้ในอนุสัญญาอุโปฟ โดยมีระยะเวลาในการคุ้มครอง 20 ปี สำหรับพืชทั่วไป และ 25 ปี สำหรับองุ่นและพันธุ์พืชที่เป็นไม้ยืนต้น หน่วยงานที่รับจดทะเบียนพันธุ์พืชตามกฎหมายฉบับนี้คือสำนักงานคุ้มครองพันธุ์พืชกระทรวงการเกษตรแห่งสหรัฐ (U.S. Department of Agriculture)²⁵

อย่างไรก็ตาม กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชของสหรัฐฯ ได้เปลี่ยนแปลงไปนับแต่เทคโนโลยีด้านพันธุวิศวกรรม (Genetic Engineering) มีความเจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น นักปรับปรุงพันธุ์ได้นำเทคโนโลยีนี้มาใช้ในการตัดแต่งและเปลี่ยนแปลงพันธุกรรมของสิ่งมีชีวิต จึงมีการคิดค้นพันธุ์พืชชนิดใหม่ๆ ที่มีคุณสมบัติตามที่มนุษย์ต้องการขึ้น เช่น พันธุ์มะเขือเทศที่มีคุณสมบัติในการคงความสดได้เป็นเวลานาน หรือพันธุ์องุ่นที่มีคุณสมบัติในการต่อต้านไวรัสซึ่งเป็นสาเหตุของโรคบางชนิด เป็นต้น อุปสรรคในการขอรับความคุ้มครองพันธุ์พืชภายใต้ระบบสิทธิบัตรจึงมีน้อยลง นักปรับปรุงพันธุ์สามารถที่จะแสดงให้เห็นว่าพันธุ์พืชใหม่นั้นเป็นการประดิษฐ์ที่มีขั้นการประดิษฐ์สูงขึ้น และความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ในหลายๆ แขนงก็ทำให้นักปรับปรุงพันธุ์สามารถบรรยายรายละเอียดของพันธุ์พืชใหม่ได้ดียิ่งขึ้น การเปิดเผยรายละเอียดการประดิษฐ์อันเป็นเงื่อนไขของการขอรับสิทธิบัตร ก็ดูเหมือนจะไม่เป็นอุปสรรคอีกต่อไป นักปรับปรุงพันธุ์จึงพยายามที่เรียกร้องให้มีการจดทะเบียนสิทธิบัตรแก่พันธุ์พืชเหล่านี้ตามกฎหมายสิทธิบัตรอรรถประโยชน์ (Utility Patent) ประกอบกับ ในปี ค.ศ. 1980 ศาลฎีกาของสหรัฐฯ ได้มีคำพิพากษาในคดี *Diamond v. Chakrabarty* ได้กล่าวไว้ว่า “ทุกสิ่งภายใต้ดวงอาทิตย์ซึ่งมนุษย์ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นย่อมสามารถนำมาขอรับสิทธิบัตรได้ (Anything Under the Sun that is Made by Man)” นับแต่นั้นเป็นต้นมา สำนักงานสิทธิบัตรสหรัฐฯ จึงได้ออกสิทธิบัตร (Utility Patent) ให้แก่พันธุ์พืชที่มีการตัดแต่งยีน (Transgenic Plant)

²⁵ รูปนจันทร์ ยศศิริสรณ์. (2557). *การคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ที่ได้จากการวิจัยทางวิทยาศาสตร์*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. หน้า 75.

หลายชนิด เช่น เมื่อปี ค.ศ. 1985 คณะกรรมการวินิจฉัยอุทธรณ์ของสำนักงานสิทธิบัตรได้มีคำวินิจฉัยในคดี Ex Parte Hibberd ว่า ถึงแม้จะมีกฎหมายสิทธิบัตรพืชและกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชใช้บังคับกับพันธุ์พืช ทั้งที่ขยายพันธุ์โดยอาศัยเพศและไม่อาศัยเพศแล้ว แต่กฎหมายทั้งสองฉบับนี้ก็ไม่มียกเว้นข้อห้าม มิให้นำพันธุ์พืชดังกล่าวมาขึ้นคำขอรับสิทธิบัตร จึงถือไม่ได้ว่ากฎหมายสิทธิบัตรห้ามไม่ให้มีการจดทะเบียนพันธุ์พืชดังกล่าวนี้ ดังนั้น ในกรณีนี้ผู้ยื่นคำขอรับสิทธิบัตรจึงมีสิทธิขอรับสิทธิบัตรได้ แม้ว่าสิ่งที่นำมาขอรับสิทธิบัตรนั้นจะเป็นข้าวโพดพันธุ์หนึ่งซึ่งขยายพันธุ์โดยอาศัยเพศอันอาจได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชอยู่แล้วก็ตาม

ต่อมาได้มีคดีขึ้นสู่การพิจารณาของศาลสหรัฐ²⁶ เกี่ยวกับการออกสิทธิบัตรให้แก่พันธุ์พืช ในคดี Pioneer Hi-Bred International v. J.M.E. Ag Supply²⁶ ซึ่งศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์ ได้พิพากษาในทำนองเดียวกันว่า การที่รัฐสภาออกกฎหมายสิทธิบัตรพืชในปี ค.ศ. 1930 นั้น เป็นไปเพื่อขจัดอุปสรรคในการเปิดเผยรายละเอียดการประดิษฐ์ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญในการขอรับสิทธิบัตร โดยการให้ผู้ยื่นคำขอส่งตัวอย่างของพันธุ์พืชที่ขอรับความคุ้มครองพร้อมกับการบรรยายรายละเอียดการประดิษฐ์ด้วยเอกสารเท่านั้น กฎหมายสิทธิบัตรพืชไม่ได้มีวัตถุประสงค์ในการห้ามมิให้นำพันธุ์พืชมาขอรับสิทธิบัตรแต่อย่างใด นอกจากนั้นเมื่อสำนักงานสิทธิบัตรได้มีการออกสิทธิบัตรให้แก่พันธุ์พืชที่ขยายพันธุ์โดยอาศัยเพศแล้ว หากรัฐสภาเห็นว่าการออกสิทธิบัตรดังกล่าวขัดต่อเจตนารมณ์ของกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชก็ย่อมจะต้องออกกฎหมายเปลี่ยนแปลง หรือกำหนดหลักเกณฑ์ให้ชัดเจน เมื่อรัฐสภาไม่ได้ออกกฎหมายใดมาแก้ไขหรือสร้างความชัดเจนขึ้น จึงถือว่าการออกสิทธิบัตรให้แก่พันธุ์พืชไม่เป็นการขัดต่อเจตนารมณ์ของกฎหมายสิทธิบัตรแต่อย่างใด

3.2.1.1 เงื่อนไขการคุ้มครองสิทธิบัตร

การประดิษฐ์ทางเทคโนโลยีชีวภาพที่ขอรับสิทธิบัตรได้มีขั้นตอนการตรวจสอบ เช่นเดียวกับการประดิษฐ์ประเภทอื่น กล่าวคือ อยู่ภายใต้ 35 USC มาตรา 101, 102, 103 และมาตรา 112 ยกเว้นคำขอรับสิทธิบัตรพืช (Plant Patent) อยู่ภายใต้ 35 USC มาตรา 162 ซึ่งบัญญัติเพื่อคุ้มครองพืช ดังนั้น จะมีการเปิดเผยข้อมูลการประดิษฐ์และข้อถือสิทธิแตกต่างออกไปจากสิทธิบัตรทั่วไป

²⁶ Pioneer Hi-Bred International, Inc. V. J.M.E. Ag Supply, Inc., 534 U.S. 124, 122 S. Ct. 593 (2001)

3.2.1.2 ระยะเวลาในการให้ความคุ้มครอง

ภายใต้ระบบสิทธิบัตรของสหรัฐฯ ได้มีกำหนดระยะเวลาการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตร แต่ละประเภท ดังนี้²⁷

1) สิทธิบัตรการประดิษฐ์ (Utility Patent) ซึ่งให้ความคุ้มครองออกให้แก่ผู้ที่ประดิษฐ์หรือค้นพบกรรมวิธี (process) เครื่องจักร (machine) ผลิตภัณฑ์ (article of manufacture) หรือการประกอบกันของสิ่งต่างๆ (compositions of matter) ซึ่งใหม่และเป็นประโยชน์ (useful) หรือใหม่และเป็นประโยชน์ในการปรับปรุงสิ่งต่างๆ ดังกล่าวโดยให้ความคุ้มครองเป็นระยะเวลา 20 ปีนับตั้งแต่วันยื่นขอรับสิทธิบัตร

2) สิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์ (Design Patent) ซึ่งให้ความคุ้มครองการออกแบบสำหรับ สิ่งของของการผลิตที่มีความใหม่ สร้างสรรค์และมีการตกแต่งเพื่อสวยงาม สิทธิบัตรการออกแบบมีหลักเกณฑ์คล้ายกับสิทธิบัตรการประดิษฐ์ แต่ที่สำคัญสิทธิบัตรการออกแบบสิทธิบัตรจะต้องไม่มีวัตถุประสงค์ทำงานเป็นหลัก (not primarily functional) อายุความคุ้มครองสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์คือ 17 ปีนับตั้งแต่วันยื่นขอรับสิทธิบัตรตามข้อมูลของสำนักงานสิทธิบัตรสหรัฐฯ มีการยื่นขอรับสิทธิบัตรการออกแบบจำนวนประมาณร้อยละสิบของจำนวนคำขอรับสิทธิบัตรทั้งหมด ทั้งนี้ เพราะสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์มีความทับซ้อนกับการคุ้มครองงานอันมีลิขสิทธิ์ ซึ่งมีต้นทุนในการให้ความคุ้มครองที่ถูกกว่าและได้รับความคุ้มครองอัตโนมัติ จึงได้รับความนิยมน้อย เว้นแต่ในผลิตภัณฑ์บางประเภทที่ต้องการได้รับความคุ้มครองที่เข้มแข็งกว่าระบบลิขสิทธิ์จึงมาขอรับความคุ้มครองสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์

3) สิทธิบัตรพืช (Plant Patent) ซึ่งให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ที่ไม่ใช่เพศในการขยายพันธุ์ (asexually reproduced) เช่น การใช้หน่อ ตา ราก ใบ หรือส่วนประกอบอื่นของพืช นอกจากเมล็ด ในการขยายพันธุ์ทั้งนี้เงื่อนไขการรับจดทะเบียนสิทธิบัตรพืชคือ จะต้องมีความใหม่ (New) และมีลักษณะบ่งเฉพาะ (Distinct) กฎหมายสิทธิบัตรสหรัฐฯ ให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่นี้เป็นระยะเวลา 14 ปีนับตั้งแต่วันยื่นขอรับสิทธิบัตร สิทธิบัตรพืชจะให้ความคุ้มครองพืชทั้งหมด ดังนั้น คำขอรับสิทธิบัตรจะมีข้อถือสิทธิเพียงข้อเดียวคำขอรับสิทธิบัตรพืชมีรูปแบบคล้ายกับคำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์ เพียงแต่ต้องยื่นภาพวาดหรือภาพถ่ายเกี่ยวกับพืชที่จะขอรับความคุ้มครองประกอบด้วย

²⁷ เฉลิมชัย ก๊กเกียรติกุล. ระบบการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรของสหรัฐอเมริกา. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://chalermchai-nbtc.blogspot.com/2013/06/first-to-invent-first-to-file-prima.html>. [2565, 1 กันยายน]

นอกจากสิทธิบัตรพืชแล้ว สหรัฐอเมริกา ยังมีระบบคุ้มครองพันธุ์พืชที่แยกจากระบบสิทธิบัตรภายใต้ กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช (Plant Variety Protection Act) ซึ่งให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชที่ใช้เพาะในการขยายพันธุ์ โดยมีสำนักงานคุ้มครองพันธุ์พืช (Plant Variety Protection Office) ของกระทรวงเกษตรกรรมเป็นหน่วยงานดูแลรับผิดชอบในเรื่องนี้ ระยะเวลาการให้ความคุ้มครองคือ 18 ปี เพื่อให้ได้รับความคุ้มครองภายใต้กฎหมายสหรัฐอเมริกา ต้องยื่นคำขอต่อสำนักงานสิทธิบัตรและเครื่องหมายการค้า (USPTO) ซึ่งเป็นกระบวนการตรวจสอบเพื่อพิจารณาว่าการประดิษฐ์นั้นควรจะได้รับคุ้มครองตามกฎหมายสิทธิบัตรหรือไม่ โดยจะมีขั้นตอนและเงื่อนไขตามที่กฎหมายกำหนด

3.2.2 การคุ้มครองพันธุ์พืชภายใต้กฎหมายของประเทศญี่ปุ่น

กฎหมายสิทธิบัตรญี่ปุ่นใช้หลักการในการให้ความคุ้มครองแก่ผู้ประดิษฐ์โดยระบบ (first-to-file system) กล่าวคือ ให้ความคุ้มครองแก่ผู้ประดิษฐ์ที่ได้ยื่นคำขอรับสิทธิบัตรเป็นรายแรก เช่นเดียวกับไทย²⁸ โดยมีกฎหมายสิทธิบัตรที่ใช้บังคับ ได้แก่ พระราชบัญญัติสิทธิบัตรญี่ปุ่น ซึ่งพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้มีการให้คำจำกัดความของคำว่า การประดิษฐ์ ไว้ในมาตรา 2²⁹ ว่าการประดิษฐ์ หมายถึง ความคิดสร้างสรรค์ในการคิดค้น หรือคิดทำขึ้นเกี่ยวกับเทคโนโลยีที่มีความก้าวหน้าอย่างสูงโดยใช้ประโยชน์จากกฎธรรมชาติ ซึ่งคำจำกัดความนี้มาจากนักกฎหมายชาวเยอรมันท่านหนึ่งชื่อว่า “German jurist Josef Kohler” ได้เคยให้ไว้ในปี ค.ศ. 1959

ประเทศญี่ปุ่นมีระบบการให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชมาตั้งแต่ ค.ศ. 1978 โดยเริ่มแรกใช้บังคับกับเมล็ดพันธุ์และต้นอ่อนของพืช โดยมีกฎหมายที่ใช้บังคับ คือ กฎหมายเมล็ดและกล้าพันธุ์ (The Seeds and Seedlings Law) มีผลบังคับใช้ตั้งแต่ธันวาคม 2541 ว่าด้วยเรื่อง การบังคับใช้สิทธิตามกฎหมายเมล็ดและกล้าพันธุ์ (The Seeds and Seedlings Law Enforcement Order) และข้อบังคับว่าด้วยกฎหมายเมล็ดและกล้าพันธุ์ (The Regulation under the Seeds and Seedlings Law) ในส่วนของอนุสัญญาระหว่างประเทศที่ญี่ปุ่นมีผลผูกพันด้วย เช่น อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ (UPOV) ความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า (TRIPs Agreement)

ระบบการให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชของประเทศญี่ปุ่นเป็นระบบจดทะเบียน กล่าวคือ เจ้าของสิทธิในพันธุ์พืชใหม่จะได้รับความคุ้มครองต่อเมื่อนำพันธุ์พืชดังกล่าวมาจดทะเบียน ซึ่งพันธุ์พืชที่จะได้รับความคุ้มครองต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ คือ

²⁸ ซึ่งแตกต่างจากสหรัฐอเมริกา ที่ใช้หลักการในการให้ความคุ้มครองแก่ผู้ประดิษฐ์ โดยระบบ "first-to-invent" กล่าวคือ ให้ความคุ้มครองแก่ผู้ประดิษฐ์ที่เป็นผู้คิดค้นริเริ่มลงมือ สร้างผลงานการประดิษฐ์ขึ้นเป็นรายแรก

²⁹ Japanese Patent Act of 1959. Article 2 (1) "Invention" in this Act means the highly advanced creation of technical ideas utilizing the laws of nature.

1) สามารถแยกความแตกต่างไม่ว่าทั้งหมด หรือบางส่วนจากพันธุ์พืชอื่นที่เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปในประเทศญี่ปุ่นหรือต่างประเทศก่อนวันยื่นคำขอจดทะเบียนพันธุ์พืช

2) มีความสม่ำเสมอของลักษณะประจำพันธุ์

3) มีความคงตัวของลักษณะประจำพันธุ์

ในส่วนของจุดชี้พินั้น มีเพียงบางชนิดที่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายโดยกฎหมายให้ความคุ้มครองตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. 2547 เป็นต้นไป ซึ่งมีแก้ไขเพิ่มเติมเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2547 อย่างไรก็ตามมีพันธุ์พืชบางประเภทที่อยู่ในข้อยกเว้นที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย คือ

1) เมื่อพันธุ์พืชที่ยื่นขอจดทะเบียนมีชื่อ (Denomination) มากกว่าหนึ่งชื่อ

2) เมื่อพันธุ์พืชมีชื่อที่เหมือนคล้ายกับเครื่องหมายการค้าจดทะเบียนของพันธุ์พืชที่ขอจดทะเบียน หรือเหมือนคล้ายกับเครื่องหมายการค้าจดทะเบียนซึ่งใช้กับสินค้าที่คล้ายกันกับเมล็ดและกล้าของพันธุ์พืชนั้น

3) เมื่อพันธุ์พืชมีชื่อที่เหมือนคล้ายกับเครื่องหมายบริการซึ่งใช้กับบริการที่เกี่ยวข้องกับเมล็ดและกล้าของพันธุ์พืชที่ยื่นขอจดทะเบียน หรือสินค้าซึ่งคล้ายกับเมล็ดและกล้าของพันธุ์พืชนั้น

4) เมื่อพันธุ์พืชที่ยื่นขอจดทะเบียนมีชื่อที่อาจก่อให้เกิดการเข้าใจผิด หรือสับสนหลงผิดในตัวพันธุ์พืชนั้น

5) เมื่อพันธุ์พืชนั้นขาดคุณสมบัติความใหม่

เมื่อพันธุ์พืชที่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายแล้ว สิทธิของผู้ทรงสิทธิที่ได้รับความคุ้มครอง คือ มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการผลิต ปรับสภาพ (Conditioning) เสนอ โอน โอน ส่งออก นำเข้า หรือกักตุน (Stocking) ซึ่งเมล็ดและกล้าของพันธุ์พืช หรืออนุญาตให้บุคคลอื่นแสวงหาประโยชน์จากพันธุ์ พืชที่ได้รับจดทะเบียนตามที่กำหนดในสัญญา มีสิทธิผลิต เสนอ โอนหรือให้เช่า โอน ให้เช่า ส่งออก นำเข้า หรือกักตุน (Stocking) ซึ่งวัตถุดิบที่เก็บเกี่ยวได้ (Harvested Materials) จากการใช้เมล็ด และกล้าของพันธุ์พืช

3.2.2.1 เงื่อนไขการคุ้มครองสิทธิบัตร

การประดิษฐ์ที่จะสามารถขอรับสิทธิบัตรได้ตามกฎหมายสิทธิบัตรญี่ปุ่นจะต้องมีคุณสมบัติ 3 ประการ ตามที่มีบัญญัติไว้ในมาตรา 29³⁰ แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตรญี่ปุ่น ซึ่งมี

³⁰ Japanese Patent Act of 1959. Article 29

(1) An inventor of an invention that is industrially applicable may be entitled to obtain a patent for the said invention, except for the following:

หลักการคล้ายคลึงกับระบบของสิทธิบัตรประเทศอื่นๆ โดยหลักเกณฑ์พิจารณาการประดิษฐ์ที่จะได้รับความคุ้มครอง จะต้องครบองค์ประกอบ ดังต่อไปนี้

- 1) ต้องเป็นการประดิษฐ์ขึ้นใหม่
- 2) ต้องเป็นการประดิษฐ์ที่มีขั้นการประดิษฐ์ที่สูงขึ้น
- 3) ต้องเป็นการประดิษฐ์ที่สามารถนำมาใช้ในอุตสาหกรรมได้

3.2.2.2 ระยะเวลาในการให้ความคุ้มครอง

ในส่วนของพันธุ์พืชขึ้นต้นจะมีอายุความคุ้มครอง 25 ปี และพันธุ์พืชอื่นๆ มีอายุความคุ้มครอง 20 ปี นับตั้งแต่วันที่ได้รับจดทะเบียน และเมื่อหมดอายุความคุ้มครองแล้วผู้ทรงสิทธิในพันธุ์พืชไม่สามารถต่ออายุความคุ้มครองได้อีก นอกจากนี้แล้วผู้ทรงสิทธิในพันธุ์พืชสามารถโอนสิทธิในพันธุ์พืชของตนให้แก่บุคคลอื่นได้โดยยื่นต่อกระทรวงเกษตร ป่าไม้ และประมง หากไม่มีการจดทะเบียนการโอนจะทำให้สัญญาดังกล่าวจะไม่มีผลใช้บังคับเอกสารที่ใช้ประกอบในการยื่นจดทะเบียน ได้แก่ สัญญาโอน หนังสือรับรองสัญญาดี หนังสือมอบอำนาจ ส่วนการ อนุญาตให้ใช้สิทธินั้น ผู้ทรงสิทธิในพันธุ์พืชสามารถอนุญาตให้บุคคลอื่นใช้สิทธิในพันธุ์พืชของตนได้ โดยยื่นต่อกระทรวงเกษตร ป่าไม้และประมง หากไม่มีการจดทะเบียนสัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิสัญญา ดังกล่าวจะไม่มีผลใช้บังคับเอกสารที่ใช้ประกอบในการยื่นจดทะเบียน ได้แก่ สัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิ หนังสือรับรองสัญญาดี หนังสือมอบอำนาจ³¹

ขั้นตอนการขอรับความคุ้มครอง คือ ผู้มีสิทธิยื่นคำขอจดทะเบียนพันธุ์พืช ได้แก่ บุคคลซึ่งเป็นผู้ปรับปรุงพันธุ์พืช นายจ้างของลูกจ้างหรือผู้ว่าจ้างของผู้รับจ้างซึ่งได้ปรับปรุงพันธุ์พืช และหน่วยราชการของข้าราชการซึ่งได้ปรับปรุงพันธุ์พืชขึ้นตามหน้าที่ของตน นอกจากนี้ผู้มีสิทธิ

(i) inventions that were publicly known in Japan or a foreign country, prior to the filing of the patent application;

(ii) inventions that were publicly worked in Japan or a foreign country, prior to the filing of the patent application; or

(iii) inventions that were described in a distributed publication, or inventions that were made publicly available through an electric telecommunication line in Japan or a foreign country, prior to the filing of the patent application.

(2) Where, prior to the filing of the patent application, a person ordinarily skilled in the art of the invention would have been able to easily make the invention based on an invention prescribed in any of the items of the preceding paragraph, a patent shall not be granted for such an invention notwithstanding the preceding paragraph.

³¹ ฐานพันธุ์ ยศศรีธรรม. อ่างแล้วเชิงจรดที่ 25. หน้า 84.

ยื่นคำขอจดทะเบียนพันธุ์พืชจะต้องเป็นผู้มีสัญชาติญี่ปุ่นหรือเป็นนิติบุคคลที่มีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ในประเทศญี่ปุ่น เป็นผู้มีสัญชาติของประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญา หรือความตกลงระหว่างประเทศซึ่งประเทศญี่ปุ่นเป็นภาคี เป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาในประเทศญี่ปุ่น เป็นผู้ที่ได้ประกอบกิจการอย่างแท้จริง และจริงจังในประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญาหรือความตกลงระหว่างประเทศซึ่งประเทศญี่ปุ่นเป็นภาคี อย่างไรก็ตาม ชาวต่างชาติจะต้องแต่งตั้งตัวแทนให้ดำเนินการจดทะเบียนให้³²

เอกสารที่ใช้ในการขอรับความคุ้มครอง คือ แบบฟอร์มคำขอจดทะเบียน จะต้องมียละเอียดคงต่อไปนี้เป็นชื่อและภูมิลำเนา หรือที่อยู่อาศัยของผู้ยื่นคำขอจดทะเบียนพันธุ์พืช ตระกูลหรือสปีชีส์ของพันธุ์พืช ชื่อของพันธุ์พืชที่ขอจดทะเบียน และชื่อและภูมิลำเนา หรือที่อยู่อาศัยของนักปรับปรุงพันธุ์พืช ตารางคุณสมบัติ ตารางการทดสอบภาคสนาม (Field Investigation Table) ภาพถ่าย หนังสือรับรองว่าผู้ยื่นคำขอเป็นผู้รับโอนสิทธิ หนังสือรับรองสัญชาติ หนังสือมอบอำนาจ คำอธิบายเป็นลายลักษณ์อักษรเกี่ยวกับพันธุ์พืชที่ขอจดทะเบียน ซึ่งเอกสารต่างๆ ประกอบคำขอจดทะเบียนดังกล่าวทั้งหมดจะต้องเป็นภาษาญี่ปุ่นเท่านั้น

การตรวจสอบคำขอจดทะเบียนพันธุ์พืชที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร ป่าไม้ และประมงอาจสั่งให้ผู้ยื่นคำขอส่งพืชทั้งหมดหรือบางส่วนเพื่อการตรวจสอบ โดยเจ้าหน้าที่จะทำการตรวจสอบ ณ สถานที่ที่ทำการเพาะปลูกและทดสอบการปลูก เพื่อดูว่าพันธุ์พืชที่ขอจดทะเบียนมีลักษณะเฉพาะ (Distinctness) ความสม่ำเสมอ (Uniformity) และความคงตัว (Stability) ของลักษณะประจำพันธุ์ในสถานีทดลอง (Testing Station) อันจะพึงรับจดทะเบียนได้หรือไม่ เมื่อมีการรับคำขอจดทะเบียนพันธุ์พืชเป็นที่เรียบร้อยแล้ว รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร ป่าไม้ และประมง จะทำการประกาศโฆษณารายละเอียดคำขอจดทะเบียนดังกล่าวในหนังสือประกาศโฆษณา โดยไม่ชักช้า ในกรณีที่คำขอลูกละทิ้ง เพิกถอน หรือไม่มีผลภายหลังจากการประกาศโฆษณาคำขอจดทะเบียน หรือคำขอจดทะเบียนถูกปฏิเสธ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร ป่าไม้และประมง จะต้องทำการประกาศโฆษณารายละเอียดดังกล่าวด้วยเช่นกัน เมื่อพันธุ์พืชได้รับการจดทะเบียนเป็นที่เรียบร้อยแล้ว รัฐมนตรีว่าการ กระทรวงเกษตร ป่าไม้ และประมงจะทำการประกาศโฆษณา รายละเอียดดังกล่าวด้วยเช่นกัน และเมื่อเจ้าหน้าที่ตรวจสอบแล้วพบว่าพันธุ์พืชที่ขอจดทะเบียนมีลักษณะตามที่กฎหมายกำหนดก็จะมีคำสั่งรับจดทะเบียน และจะต้องมีการแจ้งการรับจดทะเบียนดังกล่าวให้ผู้ขอจดทะเบียนทราบและทำการประกาศโฆษณาการจดทะเบียนต่อไป³³

³² ฐปนจันทร์ ยศศรีสรณ์. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 25. หน้า 84.

³³ ฐปนจันทร์ ยศศรีสรณ์. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 25. หน้า 85.

เมื่อผู้ทรงสิทธิได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายแล้ว การบังคับใช้สิทธิต่อบุคคลภายนอกหากบุคคลภายนอกทำการกระทำดังต่อไปนี้ โดยไม่ได้รับอนุญาตจากผู้ทรงสิทธิจะถือว่าเป็นการละเมิด คือ ผลิต ปรับสภาพ (Conditioning) เสนอ โอน โอน ส่งออก นำเข้าหรือกักตุน (Stocking) ซึ่งเมล็ดและกล้าของพันธุ์พืช หรืออนุญาตให้บุคคลอื่นแสวงหาประโยชน์จากพันธุ์พืชที่ได้รับจดทะเบียนตามที่กำหนดในสัญญา หรือผลิต เสนอ โอน หรือให้เช่า โอน ให้เช่า ส่งออก นำเข้า หรือกักตุน (Stocking) ซึ่งวัสดุที่เก็บเกี่ยวได้ (Harvested Materials) จากการใช้เมล็ดและกล้าของพันธุ์พืช ซึ่งกฎหมายของประเทศญี่ปุ่นมีมาตรการในการเยียวยาความเสียหายที่ผู้ทรงสิทธิจะได้รับ คือ ผู้ทรงสิทธิสามารถร้องขอการคุ้มครองชั่วคราวได้ ในกรณีที่มีหลักฐานโดยชัดแจ้งว่ามีผู้กระทำหรือกำลังจะกระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนสิทธิของผู้ทรงสิทธิ ผู้ทรงสิทธิอาจขอให้ศาลมีคำสั่งให้บุคคลดังกล่าวระงับหรือละเว้น การกระทำดังกล่าวได้รวมไปถึงสามารถเรียกร้องค่าเสียหายจากผู้กระทำละเมิดได้ โดยพิจารณาจาก ผลกำไรที่ผู้ละเมิดได้รับจากการละเมิดและจำนวนเงินที่ผู้ทรงสิทธิคาดว่าจะได้รับหากไม่มีการละเมิดเกิดขึ้น นอกจากนี้แล้วการละเมิดดังกล่าวผู้ละเมิดอาจต้องรับโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี หรือปรับไม่เกิน 3 ล้านบาทอีกด้วย

จากการศึกษากฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชของประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศญี่ปุ่น จะพบว่าทั้งสองประเทศมีระยะเวลาในการให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชเท่ากัน กล่าวคือ พันธุ์พืชยื่นต้นจะมีอายุความคุ้มครอง 25 ปี และพันธุ์พืชอื่นๆ มีอายุความคุ้มครอง 20 ปี นับตั้งแต่วันที่ได้รับจดทะเบียน ซึ่งเป็นการกำหนดระยะเวลาการคุ้มครองตามหลักการของอนุสัญญาอุโปฟ 1991 ที่สอดคล้องกับระยะเวลาทั้งหมดที่จำเป็นในการปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่จนถึงการนำพันธุ์พืชใหม่ไปสู่การยอมรับของผู้ใช้พันธุ์พืชใหม่ เนื่องจากขั้นตอนการปรับปรุงพันธุ์พืชและการทดสอบคุณสมบัติพันธุ์พืชที่ได้พัฒนาใหม่มักใช้ระยะเวลาโดยรวมประมาณ 10-15 ปี โดยการปรับปรุงพันธุ์พืชประเภทไม้ยืนต้นหรือไม้เถาอาจต้องใช้เวลาานกว่าพันธุ์พืชทั่วไป และสำหรับการนำพืชพันธุ์ใหม่ออกสู่ตลาดในเชิงพาณิชย์จะต้องใช้เวลาเฉลี่ย 3-5 ปี ในการทำให้พันธุ์พืชใหม่เป็นที่ยอมรับของผู้ใช้พันธุ์พืชดังกล่าว³⁴ และเป็นค่าตอบแทนที่นักปรับปรุงพันธุ์พืชได้ลงทุนไปกับการปรับปรุงพันธุ์ใหม่ อีกทั้งจะสร้างแรงจูงใจให้แก่นักปรับปรุงพันธุ์พืชคิดค้นหรือปรับปรุงพันธุ์พืชได้มากขึ้น

³⁴ สมาคมเมล็ดพันธุ์พืชแห่งประเทศไทย. *ข้อเท็จจริงของ UPOV 1991 และคำชี้แจงประเด็นที่สังคมไทยให้ความสนใจ*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://seed.or.th/documents/cptppletter.pdf>. [2565, 9 มิถุนายน]

3.3 การคุ้มครองสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชภายใต้กฎหมายภายในประเทศ

3.3.1 การคุ้มครองสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชภายใต้กฎหมายสิทธิบัตร

การคุ้มครองพันธุ์พืชทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศและระดับระหว่างประเทศสามารถแยกออกเป็น 2 แนวทาง คือ แนวทางแรก เป็นการคุ้มครองพันธุ์พืช (Plant Variety Protection) ในระบบการให้สิทธิแก่นักปรับปรุงพันธุ์ (Plant Breeders' Rights) ซึ่งเป็นเรื่องของสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาเกี่ยวกับพันธุ์พืช จากการพัฒนาพันธุ์พืชดั้งเดิมจนได้พันธุ์พืชใหม่ซึ่งระบบนี้มีการใช้แพร่หลาย เริ่มจากประเทศแถบทวีปยุโรปแล้วกระจายไปตามภูมิภาคต่างๆ โดยเฉพาะประเทศที่พัฒนาแล้ว ต่อมาในปี ค.ศ. 1961 ได้มีการจัดทำข้อตกลงระหว่างประเทศเรียกว่าอนุสัญญาอุโปฟ หรืออนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ (UPOV) โดยมีเจตนารมณ์เพื่อเป็นการจูงใจให้นักปรับปรุงพันธุ์พืชคิดค้นปรับปรุงพันธุ์และพัฒนาพันธุ์พืชใหม่ๆ ด้วยการปกป้องคุ้มครองสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืช อันจะทำให้เกิดความก้าวหน้าและการพัฒนาทางการเกษตรต่อไป ถือเป็นมิติแห่งการคุ้มครองพันธุ์พืชที่ได้รับการผลักดันจากองค์การการค้าโลก (WTO) ที่กำหนดเป็นพันธกรณีให้ประเทศสมาชิกต้องปฏิบัติตามความตกลงว่าด้วยทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการค้า (TRIPs Agreement) ที่ระบุให้ประเทศสมาชิกต้องจัดให้มีการคุ้มครองพันธุ์พืชโดยระบบสิทธิบัตรหรือระบบกฎหมายเฉพาะที่มีประสิทธิภาพ (An Effectives Sui Generis) หรือโดยกฎหมายทั้ง 2 ระบบรวมกันตามมาตรา 27(3)(b) ภายในระยะเวลาที่กำหนด

สำหรับแนวทางที่สอง เป็นแนวทางเพื่อปกป้องคุ้มครองพันธุ์พืชดั้งเดิมให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืนที่ประกอบไปด้วยการอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรมพืช การแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ประโยชน์ในทรัพยากรดังกล่าว การรับรองสิทธิของชุมชนและสิทธิอธิปไตยแห่งรัฐ (Sovereign Right of State) เหนือทรัพยากรพันธุกรรมพืช (Plant Genetic Resources) อันเป็นประเด็นที่สอดคล้องกับหลักการตามอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (CBD) ซึ่งประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีสมาชิกลำดับที่ 188 และหลักการตามสนธิสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตร (International Treaty on Plant Genetic Resource for Food and Agriculture : ITPGR) ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์ในพืชอาหารและการเกษตรอย่างยั่งยืน รวมทั้งให้มีการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมและเท่าเทียมกัน จากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมพืชดังกล่าวอย่างยั่งยืน และมีความมั่นคงทางอาหารที่สอดคล้องกับอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งประเทศไทยได้ลงนามรับรองในสนธิสัญญาดังกล่าวแล้ว แต่ยังไม่ได้ให้สัตยาบัน³⁵

³⁵ รุปนจันทร์ ยศศรีสรณ์. อ่างแล้วเชิงอรธที่ 25. หน้า 28.

ลักษณะการคุ้มครองและประเภทของพันธุ์พืชที่จะได้รับความคุ้มครอง ในมิติการให้ความคุ้มครองสิทธิแก่นักปรับปรุงพันธุ์พืชที่เป็นการให้สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาอย่างหนึ่ง มีวัตถุประสงค์ที่จะส่งเสริมให้มีการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่ๆ เพิ่มขึ้นด้วย การให้สิทธิเด็ดขาดในอันที่จะกีดกันผู้อื่น มิให้นำเอาส่วนขยายพันธุ์ไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ ซึ่งเป็นแนวความคิดเดียวกันกับการจดสิทธิบัตรในสิ่งประดิษฐ์ใหม่ที่ ผู้ประดิษฐ์ หรือเจ้าของจะมีสิทธิแต่ผู้เดียวที่จะใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์จากผลิตภัณฑ์กรรมวิธีหรือวิธีการประดิษฐ์ที่ได้จดทะเบียนสิทธิบัตรไว้ในช่วงระยะเวลาหนึ่งตามที่กฎหมายกำหนด กล่าวคือ สำหรับการคุ้มครองพันธุ์พืชในมิติแรกนี้ เป็นการให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่แก่นักปรับปรุงพันธุ์หรือพัฒนาพันธุ์พืช ภายใต้ข้อกำหนดตามพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 เมื่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ประกาศกำหนดชนิดพืชใดเป็นพันธุ์พืชใหม่ที่จะได้รับความคุ้มครอง จะมีผลให้นักปรับปรุงพันธุ์พืชที่ได้ทำการปรับปรุงพันธุ์หรือพัฒนาพันธุ์พืชจนได้พันธุ์ใหม่ตามชนิดพืชที่ได้ประกาศไปแล้ว ไม่ว่าจะเป็นบุคคลธรรมดาหรือเป็นนิติบุคคล สามารถยื่นขอจดทะเบียนคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ได้ หากพันธุ์พืชนั้นมีคุณสมบัติที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขครบตามที่กฎหมายกำหนดไว้

อย่างไรก็ตาม กฎหมายฉบับนี้ไม่เพียงแต่มีเจตนารมณ์เพื่อการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่เท่านั้น แต่อีกมิติหนึ่งของกฎหมาย คือการให้ความคุ้มครองพันธุ์กรรมพืชดั้งเดิม ได้แก่ พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นและพันธุ์พืชป่า ซึ่งได้มีการนำหลักการต่างๆ อันเป็นที่ยอมรับในอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพมาบัญญัติไว้ในกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นหลักความยินยอมที่จะได้รับการบอกกล่าวล่วงหน้าในการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรม และหลักการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรม ตลอดจนการรับรองสิทธิของเกษตรกรและสิทธิชุมชนด้วย โดยข้อกำหนดของกฎหมายพันธุ์พืชดั้งเดิม ได้แก่ พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไปและพันธุ์พืชป่า จะได้รับการคุ้มครองโดยอัตโนมัติตามกฎหมาย กล่าวคือ ผู้ใดเก็บ จัดหา หรือรวบรวมพันธุ์พืชดังกล่าวเพื่อปรับปรุงพันธุ์ศึกษาทดลองหรือวิจัยเพื่อประโยชน์ทางการค้า จะต้องขออนุญาตจากรัฐ (ผ่านกรมวิชาการเกษตร) และทำข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์เข้าสู่กองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช เพื่อนำไปช่วยเหลือชุมชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ วิจัยและพัฒนาพันธุ์พืช และอุดหนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ วิจัยและพัฒนาพันธุ์พืชของชุมชนด้วย จะเห็นได้ว่ากฎหมายไทยไม่เพียงแต่ให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่เท่านั้นแต่ยังให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชทุกชนิดที่มีอยู่ในประเทศไทย ทั้งนี้ระดับความคุ้มครองจะแตกต่างกันไปตามประเภทของพันธุ์พืชโดยมีเป้าหมายที่

การอนุรักษ์ทรัพยากรพันธุกรรมพืชในฐานะสาธารณะสมบัติของแผ่นดิน ให้มีการใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน พร้อมไปกับการส่งเสริมให้มีการคิดค้นปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่³⁶

เดิมประเทศไทยยังไม่มีการประกาศใช้กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช ดังนั้น แนวความคิดในการคุ้มครองพันธุ์พืชจึงได้นำกฎหมายสิทธิบัตรมาปรับใช้ในการให้ความคุ้มครอง เพราะการพัฒนาพันธุ์พืชที่มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการปรับปรุงพันธุ์พืชที่จนเกิดพันธุ์ใหม่ที่มีคุณสมบัติพิเศษเพื่อให้ได้ผลผลิตสูงทนต่อความแห้งแล้ง มีความต้านทานต่อศัตรูพืช อาจถือได้ว่าเป็นงานสร้างสรรค์ของผู้ประดิษฐ์ที่มีการประดิษฐ์ที่สูงสุดซึ่งนำมาปรับเพื่อให้เข้ากับองค์ประกอบของกฎหมาย ทั้งนี้ เพื่อให้ได้รับความคุ้มครองภายใต้กฎหมายสิทธิบัตร³⁷ (Patents) ถือเป็นสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property Right) ประเภทหนึ่งโดยหมายความรวมถึงสิทธิทางกฎหมายที่มีอยู่เหนือสิ่งที่เป็นผลิตผลจากมันสมองของมนุษย์ทุกประเภท รวมทั้งการประดิษฐ์ (Inventions) การออกแบบ (Designs) เครื่องหมายที่ใช้กับสินค้าและบริการ (Trade and Service Marks) การแสดงออกซึ่งความคิด (Expression of Ideas) เป็นต้น กล่าวโดยทั่วไปทรัพย์สินทางปัญญานั้นอาจจำแนกออกได้เป็นสองประเภทใหญ่ๆ คือ สิทธิในทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม (Industrial Property Rights) และลิขสิทธิ์ (Copyrights) โดยสิทธิบัตร ได้ถูกจัดอยู่ในประเภทสิทธิในทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม เช่นเดียวกับเครื่องหมายการค้าและการออกแบบทางอุตสาหกรรม สิทธิบัตรนั้นมีความหมายเป็นสองนัยในความหมายอย่างแคบ

สิทธิบัตร หมายถึง หนังสือสำคัญที่รัฐออกให้แก่ปัจเจกชนเพื่อคุ้มครองการประดิษฐ์คิดค้น ซึ่งตามความหมายนี้ สิทธิบัตรจะมีลักษณะเป็นเอกสิทธิประเภทหนึ่ง ในอีกแง่หนึ่งสิทธิบัตรในความหมายอย่างกว้าง หมายถึง สิทธิเด็ดขาดตามกฎหมายที่รัฐออกให้แก่บุคคลที่ได้ยื่นคำขอรับสิทธิบัตร และได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด โดยสิทธิเด็ดขาดดังกล่าวจะให้อำนาจผู้ทรงสิทธิที่จะกีดกันและหวงห้ามบุคคลอื่น มิให้กระทำการแสวงหาประโยชน์อย่างหนึ่งอย่างใดจากการประดิษฐ์ ไม่ว่าจะเป็นการผลิต ขาย จำหน่าย นำเข้า หรือใช้ประโยชน์ทางพาณิชย์ในลักษณะอื่น โดยปราศจากความยินยอมของผู้ทรงสิทธิบัตร

กฎหมายสิทธิบัตรของไทยได้กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับอายุการคุ้มครองสิทธิบัตรไว้ว่า สิทธิบัตรการประดิษฐ์จะมีอายุการคุ้มครอง 20 ปี นับแต่วันขอรับสิทธิบัตร ซึ่งหลักการเช่นนี้ถือว่ามี ความสอดคล้องกับความตกลงทริปส์แล้ว แต่ความตกลงการค้าเสรีกลับได้กำหนดหลักการให้มีการ

³⁶ จิรศักดิ์ กิริตติคุณากร. *การคุ้มครองพันธุ์พืชและการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: http://www.tgcthailand.com/articles_th.html. [2565, 8 ธันวาคม]

³⁷ จักรกฤษณ์ ควรวจน์. (2548). *กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยลิขสิทธิ์สิทธิบัตร และเครื่องหมายการค้า*. กรุงเทพฯ: นิติธรรม.

ขยายอายุการคุ้มครองสิทธิบัตรออกไปใน 2 กรณี คือ กรณีแรก เมื่อมีความล่าช้าในการออกสิทธิบัตร โดยความตกลงการค้าเสรีถือว่า การออกสิทธิบัตรให้ภายหลังจากการยื่นคำขอรับสิทธิบัตรเป็นเวลา 4 ปี หรือออกสิทธิบัตรให้ภายหลังจากการยื่นคำร้องให้ตรวจสอบคำขอรับสิทธิบัตรเป็นเวลา 2 ปี แล้วแต่ระยะเวลาใดจะถึงกำหนดที่หลังเป็นการออกสิทธิบัตรที่ล่าช้า ดังนั้น หากสำนักงานสิทธิบัตรของประเทศคู่ค้ากับสหรัฐ ใช้ระยะเวลาในการตรวจสอบสิทธิบัตรยาวนานกว่าที่กำหนดไว้ กฎหมายสิทธิบัตรของประเทศคู่ค้าจะต้องขยายระยะเวลาในการให้ความคุ้มครองออกไป เท่ากับระยะเวลาที่ล่าช้าด้วย ตัวอย่างเช่น หากสำนักงานสิทธิบัตรใช้ระยะเวลาในการตรวจสอบสิทธิบัตร 5 ปี ในกรณีเช่นนี้จะถือว่ามี การออกสิทธิบัตรล่าช้าออกไปเป็นระยะเวลา 5 ปี ดังนั้น ประเทศคู่ค้ากับสหรัฐต้องขยายระยะเวลาในการคุ้มครองออกไป 5 ปี ซึ่งเท่ากับว่าสิทธิบัตรนั้นจะมีอายุในการคุ้มครองเป็นเวลา 25 ปี³⁸

ซึ่งหลักเกณฑ์การให้ความคุ้มครองตามกฎหมายสิทธิบัตร จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบสำคัญๆ ดังนี้

1) การประดิษฐ์ที่มีลักษณะใหม่ (Novelty) เป็นการประดิษฐ์ที่เกิดขึ้นจากการคิดค้นโดยใช้สติปัญญาของผู้ประดิษฐ์ไม่ใช่เป็นการค้นพบโดยบังเอิญ ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือมีอยู่แล้วตามธรรมชาติแต่ไปค้นพบเท่านั้น งานประดิษฐ์ใหม่ทางเทคโนโลยีชีวภาพ จึงจำเป็นต้องมีการสกัดจากสิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติโดยอาศัยกรรมวิธีทางวิทยาศาสตร์ เช่น ยีน ดีเอ็นเอ อินซูลิน ซึ่งกรรมวิธีนั้นต้องใช้เทคนิคขั้นสูงและเวลาในการวิจัยไม่ใช่การค้นพบ

2) มีขั้นตอนการผลิตที่สูงขึ้น (Inventive Step) การประดิษฐ์ที่มีขั้นตอนสูงขึ้น หมายถึง การประดิษฐ์ ที่ไม่เป็นประจักษ์โดยง่ายแก่บุคคลที่มีความชำนาญระดับสามัญ และงานประดิษฐ์นั้นต้องมีความแตกต่างจากงานที่ปรากฏอยู่แล้ว สิ่งประดิษฐ์ทางเทคโนโลยีชีวภาพต้องมีคุณสมบัติที่พิเศษเฉพาะและแตกต่างจาก คุณสมบัติเดิม

3) สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในอุตสาหกรรม (Industrial Applicability) หมายถึง ต้องนำไปประยุกต์ใช้ในการอุตสาหกรรมการผลิตและภาคเกษตรกรรมได้ การประดิษฐ์ทางเทคโนโลยีชีวภาพนั้น มีลักษณะการประดิษฐ์ที่ต้องใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในห้องปฏิบัติการ และเมื่อประดิษฐ์แล้วต้องนำไปใช้ประโยชน์ ในภาคอุตสาหกรรมได้

ซึ่งการจะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายสิทธิบัตรได้นั้น จะได้ครบองค์ประกอบตามกฎหมายดังกล่าวข้างต้นเท่านั้น อย่างไรก็ตาม กฎหมายสิทธิบัตรไม่ได้ให้ความคุ้มครองไปถึงจุลชีพ และส่วนประกอบใดส่วนหนึ่งของจุลชีพที่มีอยู่ตามธรรมชาติ สัตว์ พืช หรือสารสกัดจากสัตว์หรือ

³⁸ นันทน อินทนนท์. (ม.ป.ป.). *ประเด็นด้านทรัพย์สินทางปัญญาในความตกลงการค้าเสรี: บทวิเคราะห์ผลกระทบทางการค้าต่อประเทศไทย*. ในทรัพย์สินทางปัญญาในยุคโลกาภิวัตน์ เล่ม 1. กรุงเทพฯ: เนติบัณฑิต.

พืช กฎเกณฑ์และทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ ระบบข้อมูลสำหรับการทำงานของเครื่องคอมพิวเตอร์ วิธีการวินิจฉัย บำบัด หรือรักษาโรคมมนุษย์ หรือสัตว์ การประดิษฐ์ที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดี อนามัยหรือสวัสดิภาพของประชาชน

อย่างไรก็ตาม กฎหมายสิทธิบัตรยังมีข้อจำกัดการให้ความคุ้มครอง หากจะนำมาปรับใช้กับพันธุ์พืช กล่าวคือ พันธุ์พืชที่ได้จากการสกัดทางวิทยาศาสตร์เป็นเทคโนโลยีทางชีวภาพที่เป็นประโยชน์ต่อภาคการเกษตรกรรมอย่างมาก เช่น การปรับปรุงพันธุ์ และการขยายพันธุ์พืชให้มีคุณสมบัติพิเศษตามต้องการแต่กฎหมายสิทธิบัตรของประเทศไทยไม่ได้ให้ความคุ้มครองถึงสารสกัดจากพืช ส่งผลให้การพัฒนาพันธุ์พืช ในประเทศไทยไม่ค่อยก้าวหน้ามากนักเมื่อเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ตามกฎหมายสิทธิบัตรพืชของประเทศสหรัฐอเมริกา พันธุ์พืชใหม่ที่เกิดจากเทคโนโลยีชีวภาพ รวมถึงพืชที่นำมาขอรับสิทธิบัตรพืชไม่จำเป็นต้องเป็นพืชที่ถูกประดิษฐ์คิดค้นขึ้นเท่านั้น พืชที่ถูกค้นพบก็สามารถนำมาขอรับสิทธิบัตรได้ เพียงแต่มีเงื่อนไขว่าพืชนั้นต้องไม่ใช่พืชที่เกิดขึ้นเองในป่าตามธรรมชาติ ดังนั้น พืชที่ถูกค้นพบในพื้นที่เพาะปลูก (Cultivated State) ย่อมสามารถนำมาขอรับสิทธิบัตรได้ ถึงแม้ว่าผู้ขอรับสิทธิบัตรจะค้นพบพืชนั้นในพื้นที่เพาะปลูกซึ่งไม่ใช่ของตนเองก็ตาม³⁹ ซึ่งจากข้อจำกัดดังกล่าว จึงทำให้กฎหมายสิทธิบัตรถือเป็นจุดอ่อนของการคุ้มครองทรัพยากรจุลชีพ เนื่องจากจุลชีพมีอยู่ด้วยกันอย่างน้อย 4 ประเภท ด้วยกัน คือ

- 1) จุลชีพที่มีอยู่ตามธรรมชาติซึ่งมนุษย์ไม่ได้สร้างขึ้น
- 2) จุลชีพที่ถูกสกัดออกมาแต่มีลักษณะทางพันธุกรรม เหมือนกับจุลชีพที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ทุกประการ
- 3) จุลชีพที่ถูกสร้างขึ้นด้วยกรรมวิธีทางชีววิทยา ซึ่งมีลักษณะทางพันธุกรรมต่างจากจุลชีพที่มีอยู่ตามธรรมชาติ และ
- 4) ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นมาจากจุลชีพต่างๆ ข้างต้น

จุลชีพประเภทแรกไม่สามารถขอรับความคุ้มครองสิทธิบัตรได้ ส่วนประเภทที่สาม และประเภทที่สี่อาจขอรับสิทธิบัตรได้ตามพันธกรณีที่ประเทศไทยมีอยู่ตามความตกลงทริปส์ แต่จุลชีพประเภทที่สองนั้นยังมีความคลุมเครือทั้งในแง่กฎหมายไทย นโยบายสาธารณะและในบทบัญญัติตามข้อ 130(3) ของความตกลง JTEPA ปัญหาว่าสมควรให้มีการขอรับสิทธิบัตรในจุลชีพหรือไม่ ไม่ใช่ปัญหาข้อกฎหมาย และไม่สมควรเป็นปัญหาข้อกฎหมายด้วย แม้วานักกฎหมายยังคงมีช่องทางในการตีความให้สอดคล้องกับประโยชน์สาธารณะได้ก็ตาม ระบบกฎหมายสิทธิบัตรที่เกี่ยวข้องกับจุลชีพของประเทศไทยยังมีจุดอ่อนในการคุ้มครองประโยชน์ของสาธารณะอีกหลาย

³⁹ นันทน อินทนนท์. กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช: แนวความคิดและบทวิเคราะห์. *บทบัญญัติ*. หน้า 197-229.

ประการ คือ ปัญหาเกี่ยวกับการตีความความหมายของคำว่า “จุลชีพ” และระบบและวิธีการเปิดเผยรายละเอียด การประดิษฐ์ของสิทธิบัตรจุลชีพ และหลักเกณฑ์การเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ในผลิตภัณฑ์ ที่เกี่ยวข้องกับจุลชีพ

ในความตกลงทริปส์นั้นประเทศสมาชิกมีหน้าที่ต้องให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรจุลชีพ แต่ไม่จำเป็นต้องให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรแก่พืชและสัตว์ หากพิจารณาจากความตกลงทริปส์จะดูเหมือนว่าพืช สัตว์ และจุลชีพนั้นเป็นสิ่งที่สามารถแยกแยะออกจากกันได้อย่างชัดเจน แต่ในประชาคมวิทยาศาสตร์ นักอนุกรมวิธานไม่ได้แยกสิ่งมีชีวิตในลักษณะเช่นนี้ เมื่อกฎหมายและนักกฎหมายแยกแยะสิ่งมีชีวิตเป็นพืช สัตว์ และจุลชีพ ทำให้การจำแนกสิ่งมีชีวิตบางประเภทออกเป็นพืช สัตว์ หรือจุลชีพแทบจะไม่สามารถทำได้อย่างชัดเจน สิ่งมีชีวิตหลายประเภทจึงอยู่ในฐานะที่มีความคลุมเครือว่าเป็นพืชหรือจุลชีพ สัตว์หรือจุลชีพ หรือแม้กระทั่งไม่อาจกำหนดได้ชัดเจนว่าเป็นพืช สัตว์หรือจุลชีพกันแน่ วิทยาการที่ก้าวหน้าขึ้นอาจทำให้สิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่งที่เคยถูกกำหนดให้เป็นจุลชีพในความหมายของนักกฎหมายกลับกลายเป็นพืชหรือสัตว์ขึ้นมาได้

อย่างไรก็ตามความตกลงทริปส์ไม่ได้ให้ความหมายของ “จุลชีพ” ไว้จึงทำให้ประเทศสมาชิกมีอิสระที่จะตีความจำกัดขอบเขตของการคุ้มครองสิทธิบัตรจุลชีพเพียงใดก็ได้ ประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้าด้านจุลชีววิทยาไม่สูงมากนัก มักเห็นว่าการคุ้มครองจุลชีพอย่างกว้างขวางจะมีผลกระทบกับวิทยาการด้านนี้ จึงไม่เพียงแต่ไม่ให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรจุลชีพที่มีอยู่ตามธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังไม่ให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรแก่จุลชีพที่มีลักษณะทางพันธุกรรมเหมือนกับจุลชีพที่มีอยู่ตามธรรมชาติและที่สำคัญก็คือประเทศเหล่านี้จะคุ้มครอง “ประเภท” ของจุลชีพอย่างจำกัดอีกด้วย ทั้งที่เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปในหมู่นักชีววิทยาในสาขาจุลชีววิทยาและสาขาที่เกี่ยวข้องว่าจุลชีพมีความสำคัญต่อการวิจัยและพัฒนาในประเทศไทยเพียงใด แต่ประเทศไทยกลับไม่มี “ยุทธศาสตร์” ในเรื่องนี้อย่างชัดเจน การปล่อยให้ปัญหาที่ยิ่งใหญ่ขนาดนี้อยู่ในอำนาจการตัดสินใจของเจ้าหน้าที่ตรวจสอบสิทธิบัตรหรือแม้กระทั่งศาลจึงสุ่มเสี่ยงต่อการคุ้มครองประโยชน์สาธารณะเป็นอย่างยิ่ง⁴⁰

ระบบและวิธีการเปิดเผยรายละเอียดการประดิษฐ์ของสิทธิบัตรจุลชีพ เนื่องจากประเทศไทยยังมีจุดอ่อนในการคุ้มครองประโยชน์สาธารณะเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรในจุลชีพ คือ ปัญหาเกี่ยวกับการตีความความหมายของคำว่า “จุลชีพ” ระบบและวิธีการเปิดเผยรายละเอียดการประดิษฐ์ของสิทธิบัตรจุลชีพ และหลักเกณฑ์การเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ในผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับจุลชีพ ซึ่งตามกฎหมายสิทธิบัตรผู้ยื่นคำขอรับสิทธิบัตรมีหน้าที่ต้องเปิดเผยรายละเอียดการประดิษฐ์อย่างชัดเจนและเพียงพอที่จะสามารถทำให้ผู้มีความ

⁴⁰ รุปนจันทร์ ยศศรีสรณ์. อ่างแล้วเชิงจรรตที่ 25. หน้า 32.

ชำนาญในระดับสามัญของงานประเภทนั้น สามารถทำและปฏิบัติตามการประดิษฐ์นั้นได้ ปัญหาของการขอรับสิทธิบัตรในสิ่งมีชีวิตรวมทั้งจุลชีพก็คือ การเปิดเผยรายละเอียดการประดิษฐ์เป็นไปไม่ได้โดยยาก หรือแทบจะเป็นไปไม่ได้เลย นักกฎหมายส่วนหนึ่งที่ไม่เห็นด้วยกับการให้สิทธิบัตรในสิ่งมีชีวิตจึงเห็นว่า เมื่อผู้ขอรับสิทธิบัตรไม่สามารถเปิดเผยรายละเอียดของสิ่งมีชีวิตนั้นเป็นลายลักษณ์อักษรได้ จึงไม่สมควรมีการออกสิทธิบัตรให้แก่สิ่งมีชีวิต และแนะนำให้ประเทศกำลังพัฒนาใช้เหตุผลนี้ในการปฏิเสธ คำขอรับสิทธิบัตรสิ่งมีชีวิต เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวประเทศอุตสาหกรรมจึงได้จัดตั้งระบบรับฝากตัวอย่างของจุลชีพขึ้น โดยจัดทำ “สนธิสัญญาบูดาเปสต์” ว่าด้วยการฝากจุลชีพในกระบวนการขอรับสิทธิบัตรขึ้น ซึ่งมีผลให้เมื่อมีการฝากตัวอย่างจุลชีพกับสถาบันรับฝากที่ได้รับการรับรองแล้วก็ไม่จำเป็นต้องเปิดเผยรายละเอียดการประดิษฐ์เป็นลายลักษณ์อักษรต่อไปและประเทศพัฒนาแล้วเหล่านี้ก็พยายามกดดันให้ประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายเข้าร่วมเป็นภาคีสัญญาฉบับนี้ด้วย

สำหรับปัญหาของประเทศไทยว่าสมควรจะให้มีการคุ้มครองสิทธิบัตรในจุลชีพหรือไม่ หากไม่สมควรการปฏิเสธคำขอรับสิทธิบัตรในจุลชีพก็อาจทำได้ด้วยเหตุผลว่าผู้รับสิทธิบัตรไม่สามารถเปิดเผยรายละเอียดการประดิษฐ์ได้ แต่หากเห็นว่ายังมีความจำเป็นต้องคุ้มครองสิทธิบัตรจุลชีพบางประเภท ประเทศไทยก็ต้องเข้าสู่ระบบการฝากตัวอย่างจุลชีพด้วย ปัญหาที่สำคัญก็คือ หากประเทศไทยเข้าสู่ระบบการรับฝากจุลชีพตามสนธิสัญญาบูดาเปสต์ โดยเพียงแต่ยอมรับให้มีการนำตัวอย่างจุลชีพไปฝากไว้ที่สถาบันรับฝากในต่างประเทศได้ แต่ไม่ได้คิดที่จะจัดตั้งสถาบันรับฝากขึ้นในประเทศไทยอย่างจริงจัง ไม่เพียงแต่การขอรับสิทธิบัตรจุลชีพของคนไทยจะมีค่าใช้จ่ายที่สูงเพิ่มขึ้นเท่านั้น ทรัพยากรพันธุกรรมเหล่านี้ก็จะถูกส่งออกไปเก็บรักษาไว้ในต่างประเทศซึ่งไม่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยและพัฒนาของประเทศไทยในระยะยาว ในปัจจุบันประเทศไทยเป็นประเทศที่อุดมไปด้วยทรัพยากรพันธุกรรมจุลชีพ (Microorganism Genetic Resources) แต่ทรัพยากรพันธุกรรมเหล่านี้ได้ถูกนักวิจัยจากต่างประเทศเข้ามาเก็บรวบรวมและส่งกลับไปยังประเทศของตนด้วยรูปแบบที่หลากหลายเป็นจำนวนมาก การที่ประเทศญี่ปุ่นนำประเด็นเรื่องสิทธิบัตรจุลชีพขึ้นสู่เวที การเจรจาความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจจึงชี้ให้เห็นว่าประเทศญี่ปุ่นให้ความสนใจต่อการขอรับสิทธิบัตรจุลชีพเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น หากประเทศไทยไม่เริ่มคิดเรื่องระบบการรับฝากจุลชีพอย่างจริงจังแล้ว ระบบสิทธิบัตรจุลชีพจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อฐานทรัพยากรทางพันธุกรรมอย่างแน่นอน⁴¹

ประเด็นปัญหาสุดท้าย คือ การเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรมจุลชีพในระบบสิทธิบัตรยุคปัจจุบันมีความพยายามที่จะกำหนดให้การขอรับสิทธิบัตรที่

⁴¹ ฐปนจันทร์ ยศศรีสรณ์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 25. หน้า 32-33.

เกี่ยวข้องกับทรัพยากรพันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นต้องมีการเปิดเผยแหล่งที่มาของสารพันธุกรรมก่อน และในกรณีที่สารพันธุกรรมนั้นมีแหล่งที่มาจากประเทศที่มีระบบในการเข้าถึงหรือการแบ่งปันผลประโยชน์ผู้ขอรับสิทธิบัตรต้องแสดงหลักฐานว่าได้นำสารพันธุกรรมนั้นมาโดยถูกต้อง และแสดงหลักฐานการแบ่งปันผลประโยชน์กับประเทศที่เป็นเจ้าของทรัพยากรทางพันธุกรรมนั้นด้วย ความพยายามในการกำหนดเงื่อนไขเช่นนี้ได้นำไปสู่ปัญหาว่า หาก ผู้ขอรับสิทธิบัตร ไม่เปิดเผย แหล่งที่มาของสารพันธุกรรมหรือไม่แสดงหลักฐานเกี่ยวกับการเข้าถึง และการแบ่งปันผลประโยชน์สำนักงานสิทธิบัตรในประเทศนั้นจะปฏิเสธคำขอรับสิทธิบัตรได้หรือไม่ ในประเด็นนี้มีนักกฎหมายให้ความเห็นเป็น 2 แนวทาง คือ

ฝ่ายแรก เห็นว่าการไม่กระทำกรเช่นนั้นทำให้การประดิษฐ์นั้นเป็นการประดิษฐ์ที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายซึ่งไม่สมควรได้รับสิทธิบัตร

ฝ่ายที่สอง เห็นว่าการปฏิเสธคำขอรับสิทธิบัตรเช่นนี้เป็นการขัดต่อความตกลงทริปส์ เพราะเป็นการกำหนดเงื่อนไขเพิ่มเติมในการขอรับสิทธิบัตรแตกต่างจากที่ความตกลงทริปส์ กำหนดไว้⁴²

ประเทศกำลังพัฒนาที่ต้องการกำหนดเงื่อนไขไว้ในกฎหมาย จึงได้เลี่ยงไม่กำหนดเงื่อนไขเช่นนี้เป็นเงื่อนไขในการขอรับสิทธิบัตร แต่ใช้วิธีการเพิกถอนสิทธิบัตรแทนเมื่อปรากฏว่าผู้ขอรับสิทธิบัตร ไม่เปิดเผยแหล่งที่มาของสารพันธุกรรม หรือแสดงหลักฐานการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ ซึ่งกระบวนการในการเพิกถอนสิทธิบัตรเช่นนี้ไม่ขัดกับความตกลงทริปส์ การคุ้มครองทรัพยากรพันธุกรรมของประเทศกำลังพัฒนาด้วยวิธีการเช่นนี้ทำให้ประเทศอุตสาหกรรมประสบกับความยากลำบากในการขอรับสิทธิบัตรมากขึ้น ประเทศอุตสาหกรรมจึงได้คิดวิธีการในการป้องกันไม่ให้ประเทศกำลังพัฒนาเพิกถอนสิทธิบัตรเช่นนี้ ในความตกลงการค้าเสรีที่สหรัฐฯ ทำกับประเทศต่างๆ จึงซ่อนเงื่อนไขประการหนึ่งไว้ว่าประเทศคู่ค้ากับสหรัฐฯ ต้องไม่เพิกถอนสิทธิบัตรด้วยเหตุผลอย่างอื่น นอกจากจะเป็นเหตุที่อาจปฏิเสธได้ในการขอรับสิทธิบัตรหรือไม่มีการเปิดเผยหรือเปิดเผยข้อความอันเป็นเท็จเกี่ยวกับส่วนประกอบของการประดิษฐ์นั้นเท่านั้น ซึ่งการกำหนดเงื่อนไขเช่นนี้เป็นไป อย่างแยบยลเพราะไม่ได้มีการกล่าวถึงการเปิดเผยแหล่งที่มาของสารพันธุกรรม การแสดงหลักฐานการเข้าถึงหรือการแบ่งปันผลประโยชน์ไว้แม้แต่น้อย แต่ผลลัพธ์ที่ได้ก็คือประเทศคู่ค้ากับสหรัฐฯ จะปฏิเสธคำขอรับสิทธิบัตรก็ไม่ได้ เพราะอาจขัดกับความตกลงทริปส์และจะเพิกถอนสิทธิบัตรนั้นก็ไม่ได้เพราะขัดกับความตกลงการค้าเสรี

ระบบกฎหมายไทยจึงยังมีจุดอ่อนในการคุ้มครองทรัพยากรพันธุกรรมจุลชีพโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมจุลชีพ

⁴² รุปนจันทร์ ยศศรีสรณ์. อ่างแล้วเชิงอรธที่ 25. หน้า 33.

ระบบกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาที่มีความก้าวหน้ามากที่สุดของไทยก็คือ ระบบกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช (Plant Variety Protection) เพราะกฎหมายนี้ไม่ได้มุ่งแต่จะให้ความคุ้มครองสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชเท่านั้น แต่ยังให้ความคุ้มครองแก่พันธุ์พืชพื้นเมืองและพันธุ์พืชป่าซึ่งเป็นทรัพยากรพันธุกรรมพืชอันทรงคุณค่าของประเทศไทย ด้วยความก้าวหน้าที่มีมากที่สุดในระบบกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชของไทยก็คือ การรับหลักการในการเปิดเผยแหล่งที่มาของสารพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่อยู่ในอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพเข้ามาบัญญัติไว้ในกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาตามกฎหมายนี้ นักปรับปรุงพันธุ์พืชมีหน้าที่ต้องแสดงแหล่งที่มาของสารพันธุกรรมที่ใช้ในการปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่ และต้องเปิดเผยข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ในกรณีที่มีการใช้พันธุ์พืชพื้นเมืองหรือพันธุ์พืชป่า ในการปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่เพื่อผลประโยชน์ทางการค้านั้นด้วย หลายปีที่ผ่านมาบริษัทข้ามชาติจำนวนมากที่นำทรัพยากรพันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยไปใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ แล้วนำผลิตภัณฑ์เหล่านั้นมาขอรับสิทธิบัตร โดยไม่มีการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของภูมิปัญญา หรือแบ่งปันผลประโยชน์ให้แก่เกษตรกรผู้ดูแลรักษาทรัพยากรเหล่านั้นอย่างเป็นธรรม นักวิชาการและองค์กรเอกชนได้พยายามเสนอให้กรมทรัพย์สินทางปัญญานำหลักการในเรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ไปบัญญัติไว้ในกฎหมายสิทธิบัตรด้วย แต่ไม่ได้รับการตอบสนองจากภาครัฐเท่าใดนัก ร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มพระราชบัญญัติสิทธิบัตรที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน จึงมุ่งไปสู่การอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ขอรับสิทธิบัตรและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานเท่านั้น

อย่างไรก็ดี มิใช่ภาครัฐจะไม่ได้ให้ความสนใจแก่การคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรพันธุกรรมเสียทีเดียว กรมทรัพย์สินทางปัญญาได้จัดให้มีการสัมมนาระดมความเห็นในการจัดทำร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้น โดยจะให้ความคุ้มครองแก่ทรัพยากรพันธุกรรมด้วยอย่างไรก็ตาม ความพยายามในการให้ความคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นภายใต้กฎหมายฉบับนี้ กลับถูกคัดค้านจากหน่วยงานภาครัฐด้วยตนเอง โดยเห็นว่ากฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชได้ให้ความคุ้มครองทรัพยากรพันธุกรรมพืชอยู่แล้ว⁴³

อย่างไรก็ตาม การดำเนินการร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นฯ เป็นไปอย่างล่าช้าระยะเวลาที่ผ่านมาหลายปียังไม่สามารถทำให้สาธารณชนได้เห็นการบังคับใช้ของพระราชบัญญัติฉบับนี้เลย ประกอบกับประเด็นการคุ้มครองทรัพยากรพันธุกรรมจุลชีพมิได้ถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาแม้แต่ในฉบับปัจจุบันกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาของไทยไม่มีระบบเปิดเผยการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์เมื่อมีการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมจุลชีพในการผลิตผลิตภัณฑ์ใหม่ ในระหว่างการเจรจาความตกลงเขตการค้าเสรีระหว่างไทยกับสหรัฐฯ นักวิชาการและองค์กร

⁴³ ฐปนจันทร์ ยศศรีสรณ์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 25. หน้า 34.

เอกชนได้พยายามผลักดันให้ฝ่ายไทยนำหลักการเปิดเผยแหล่งที่มา และการแบ่งปันผลประโยชน์ เข้าสู่เวทีของการเจรจา ซึ่งคณะเจรจาด้านทรัพย์สินทางปัญญาในความตกลงการค้าเสรีไทย-สหรัฐ ก็ให้การตอบรับเป็นอย่างดี แม้ว่าอาจทราบว่า การเสนอประเด็นเหล่านี้ไม่มีทางสำเร็จลงได้ก็ตาม ในทางตรงกันข้าม เวทีการเจรจาความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น กลับไม่ได้มีการนำเสนอ ประเด็นนี้ให้สาธารณชนได้เห็นอย่างเป็นทางการ สาธารณชนไม่เคยเห็นร่างข้อเสนอของฝ่ายไทย ในการให้ความคุ้มครองทรัพยากรพันธุกรรมแม้แต่น้อย ผลลัพธ์ที่ได้จากความตกลงฉบับนี้มีเพียง การเสนอให้มีการจัดตั้งคณะอนุกรรมการ ด้านทรัพย์สินทางปัญญาระหว่างทั้งสองฝ่าย โดยจะมีการนำประเด็นเกี่ยวกับทรัพยากรพันธุกรรมเข้าหารือด้วยเท่านั้น ซึ่งไม่มีประโยชน์แม้แต่น้อย แต่ที่สุดความสามารถของคณะเจรจาที่จะทำได้แล้ว แม้ว่าประเทศไทยยังมีจุดอ่อนที่ต้องปรับปรุง เพื่อคุ้มครองทรัพยากรพันธุกรรมหลายประการด้วยกัน แต่ขอบเขตของการให้ความคุ้มครอง สิทธิบัตรจุลชีพทั้งตาม ความตกลง JTEPA และกฎหมายไทยก็เป็นสิ่งที่ต้องรอการพิสูจน์ใน ต่างประเทศ⁴⁴

3.3.2 การคุ้มครองสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชภายใต้พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช

หลังจากที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ซึ่งมีการปรับปรุง แก้ไขให้ดีขึ้นในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการให้ความคุ้มครองสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่ พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น รวมทั้งให้ความสำคัญกับสิทธิชุมชน โดยกำหนดเรื่องการแบ่งปัน ผลประโยชน์แก่ชุมชนในกรณีที่บุคคลอื่นนำพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น ดังนั้น จึงน่าจะ สามารถ แก้ปัญหาพันธุ์พืชที่เคยเกิดขึ้นได้ เช่น กรณีบริษัทญี่ปุ่นนำเมล็ดน้อยไปใช้ประโยชน์ หรือปัญหา เกี่ยวกับบริษัทต่างชาตินำกราวเครือไปใช้ เป็นต้น ซึ่งนักวิชาการมีความเห็นว่าการคุ้มครองสิทธินัก ปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 จะช่วยส่งเสริมให้มีการ คิดค้นนวัตกรรมใหม่ด้านเกษตรขึ้นมาและสร้างแรงจูงใจให้มีการพัฒนาพันธุ์พืชใหม่เพิ่มมากขึ้น⁴⁵

การให้ความคุ้มครองสิทธินักปรับปรุงพันธุ์จะเป็นการตอบแทนผู้ที่คิดค้นงานวิจัยใหม่ๆ โดยการกำหนดค่าตอบแทน (Royalty) ซึ่งผู้ที่ต้องการนำพันธุ์ไปเพาะปลูกต้องจ่ายให้แก่ผู้เป็น เจ้าของพันธุ์ เงินที่ได้จากค่าตอบแทนจะกลับคืนสู่โครงการปรับปรุงพันธุ์ทำให้มีเงินทุนหมุนเวียน เพื่อทำการวิจัยพันธุ์พืชอื่นๆ ต่อไป และยังเป็นการกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาพันธุ์พืชใหม่มากขึ้น ถึงแม้ว่ามาตรการให้ความคุ้มครองอาจยังไม่ดีพอ กล่าวคือ ระบบการจ่ายค่าตอบแทนอาจใช้ได้กับ

⁴⁴ นันทน อินทนนท์. *ระบบสิทธิบัตร: จุดอ่อนของการคุ้มครองทรัพยากรจุลชีพในไทย (ไตรภาค)*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://www.bloggang.com/mainblog.php?id=inthedark&month=05-042007&group=18&gblog=2>. [2565,23 กันยายน]

⁴⁵ ฐปนจันทร์ ยศศรีสรณ์. *อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 25*. หน้า 42-46.

บริษัทใหญ่ที่ดำเนินธุรกิจอย่างตรงไปตรงมามากกว่า หากเป็นบุคคลธรรมดาอาจประสบปัญหาด้านความเชื่อมั่น และการประกันการจ่ายผลประโยชน์ตอบแทน อย่างไรก็ตาม ระบบการจ่ายค่าตอบแทนก็เป็นการประกันความมั่นใจให้กับนักปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่ว่าจะได้รับค่าตอบแทน ซึ่งถือเป็นแนวทางที่ดี ทำให้ผู้ที่เข็มนักปรับปรุงพันธุ์สบายใจมากขึ้นว่าการลงทุนทั้งเงินและแรงกายของตนจะไม่สูญเปล่า อย่างไรก็ตาม หากเป็นนักปรับปรุงพันธุ์ที่ทำงานให้บริษัทเมล็ดพันธุ์ก็จะได้ไม่ได้รับประโยชน์ในส่วนนี้โดยตรง เนื่องจากพันธุ์พืชใหม่ที่ปรับปรุงขึ้นเป็นกรรมสิทธิ์ของบริษัท

เกษตรกรบางส่วนไม่ให้ความสนใจกับการให้ความคุ้มครองสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชตามพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 เนื่องจากการตรวจสอบพันธุ์พืชใหม่มีขั้นตอนที่ละเอียด และใช้ระยะเวลายาวนาน ทำให้เกษตรกรเลือกที่จะไม่จดทะเบียนถึงแม้จะปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่ที่ดีขึ้นมาได้แล้วก็ตาม โดยมีความคิดว่เมื่อปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่ขึ้นมาได้แล้วนำออกจำหน่ายเลย เพื่อทำกำไรจะคุ้มค่างว่าการนำพันธุ์พืชใหม่นั้นไปจดทะเบียน ซึ่งขั้นตอนการตรวจสอบลักษณะพันธุ์พืช หรือที่เรียกว่า “DUS Testing” เป็นขั้นตอนตามมาตรฐานสากล จึงไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้หากบรรดชั้นตอนให้เร็วขึ้น แต่กลับส่งผลให้ไม่สามารถจะบอกลักษณะที่แท้จริงของพันธุ์ได้ก็เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เพราะพันธุ์พืชที่สมควรจะได้รับการคุ้มครองตามที่พระราชบัญญัติกำหนดไว้ต้องมีลักษณะที่โดดเด่น และแตกต่างจากพันธุ์พืชอื่นๆ ไม่เช่นนั้นก็ไม่ต่างจากการขึ้นทะเบียนพันธุ์ทั่วไป ทำให้จำเป็นต้องตรวจสอบลักษณะพันธุ์ให้รอบคอบ การตรวจสอบว่าเป็นพันธุ์เดียวกันจะสามารถใช้ลักษณะดีเอ็นเอ โดยใช้เทคนิคทางโมเลกุลตรวจสอบได้ แต่การตรวจสอบถึงความแตกต่างกันของพันธุ์นั้นใช้ดีเอ็นเอพืชตรวจสอบไม่ได้ ดังนั้น การตรวจสอบพันธุ์เดียวกันจึงทำได้ง่าย แต่การตรวจสอบว่าเป็นพันธุ์ที่แตกต่างกันนั้นทำได้ยาก เพราะต้องรอให้พืชแสดงลักษณะภายนอกออกมาก่อนจึงจำเป็นต้องใช้ระยะเวลาปลูกพืชเพื่อเปรียบเทียบผลลัพธ์ เมื่อรวมการตรวจสอบและการปลูกเพื่อเปรียบเทียบผลลัพธ์แล้วจะใช้เวลานานประมาณสามปี ทำให้ปัจจุบันยังมีพันธุ์พืชใหม่จำนวนมากที่รอการตรวจสอบอยู่ เกษตรกรที่ไม่เข้าใจจึงมองว่าเป็นการตรวจสอบที่นานเกินไปจนเมื่อได้รับการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ พันธุ์พืชนั้นก็หมดความใหม่สำหรับบุคคลอื่นแล้ว

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าระยะเวลาในการดำเนินการเพื่อจดทะเบียนนั้นต้องใช้เวลาพอสมควร โดยเฉพาะหากเป็นพืชที่ต้องใช้เวลานานในการปลูกเพื่อให้ได้ผลเพื่อนำมาตรวจสอบ เช่น มะระ ต้องใช้เวลาปลูก 3 เดือน แล้วต้องปลูกยืนยันผลลัพธ์อีกครั้ง ทำให้รวมระยะเวลาทั้งหมดเกือบหนึ่งปี แต่การได้รับการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ก็คุ้มค่างกับการรอคอย เพราะนักปรับปรุงพันธุ์พืชย่อมต้องการแสดงความเป็นเจ้าของผลงานที่ตนเองได้สร้างขึ้นมา หากไม่ได้จดทะเบียนแสดงความเป็นเจ้าของและมีผู้นำพันธุ์นั้นไปผลิตเพื่อจำหน่าย ผลกระทบที่ตามมาจากการริบนำพันธุ์ออกจำหน่าย

เพื่อหวังกำไรเพียงอย่างเดียวจะมีมากกว่า เพราะที่ผ่านมามีปรากฏว่ามี การลอกเลียนพันธุ์โดยบริษัท เมล็ดพันธุ์ขนาดเล็กเป็นจำนวนมาก

ส่วนประเด็นการให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ทำให้บริษัทเมล็ดพันธุ์ต่างชาติเข้ามาครอบครองตลาดเมล็ดพันธุ์พืชในประเทศไทย และเกิดการผูกขาดเมล็ดพันธุ์ขึ้นจริงหรือไม่ นั้น มีกลุ่มที่มองว่าการความคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ไม่ทำให้เกิดการผูกขาดเมล็ดพันธุ์โดยบริษัท คือ การที่บริษัทเมล็ดพันธุ์ได้รับความคุ้มครองสิทธิในพันธุ์พืชใหม่ตามกฎหมาย ไม่สามารถทำให้เกิดระบบผูกขาดได้ เพราะตลาดผูกขาดของพืชอาหารจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อผู้บริโภคมีข้อจำกัดว่าจะบริโภคเฉพาะพันธุ์นี้เท่านั้น บริษัทผู้เป็นเจ้าของพันธุ์ดังกล่าวจึงจะสามารถผูกขาดตลาดเมล็ดพันธุ์ได้ หรือจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเป็นเจ้าของพันธุ์ที่ดีมากๆ หรือเกิดภัยธรรมชาติหรือโรคระบาด ความจริงแล้วพันธุ์พืชใหม่ไม่ได้ให้ผลผลิตดีเสมอไป การที่จะได้ผลผลิตที่ดีจะต้องควบคู่ไปกับการดูแล การใช้ปุ๋ยที่ดีและการเอาใจใส่ของผู้เพาะปลูก ชนิดพันธุ์ของพืชก็เป็นเพียงปัจจัยหนึ่งแต่ก็ไม่เชื่อว่าจะมีพันธุ์ใดที่สามารถให้ผลผลิตเพิ่มขึ้นอย่างเท่าตัว ผลผลิตจะเพิ่มขึ้นก็ต่อเมื่อผู้ปลูกมีทักษะในการเพาะปลูกหรือมีความรู้ทางการเกษตร จากอดีตจนถึงปัจจุบันไม่ปรากฏข้อมูลว่ามีพันธุ์ใดที่จะสามารถสร้างความผูกขาดในวงการเกษตรได้เลย และไม่มีพันธุ์พืชชนิดที่เกษตรกรถูกบีบบังคับให้ใช้เพื่อการเพาะปลูก เกษตรกรก็ยังสามารถขายผลผลิตและมีรายได้จากการใช้พันธุ์อื่นๆ ที่ไม่ใช่พันธุ์ของบริษัทเมล็ดพันธุ์ ทั้งนี้เพราะระบบตลาดของภาคการเกษตรขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้บริโภคซึ่งมีรสนิยมและความชอบแตกต่างกัน ดังนั้น จะไม่สามารถจำกัดพันธุ์ใดพันธุ์หนึ่งขึ้นมาเป็นมาตรฐานได้ตลอดไป

กลุ่มที่มองว่าการความคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่อาจทำให้เกิดการผูกขาดเมล็ดพันธุ์โดยบริษัท ให้เหตุผลว่าการให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่เอื้อประโยชน์ให้กับบริษัทเมล็ดพันธุ์ข้ามชาติหรือบริษัทเมล็ดพันธุ์ใหญ่ๆ ที่มีเงินทุนในการวิจัยปรับปรุงพันธุ์ในขณะที่เกษตรกรรายย่อยทั่วๆ ไปจะไม่ได้รับประโยชน์ พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืชจึงกระตุ้นให้เกิดการผูกขาดจากบริษัทเมล็ดพันธุ์ที่มีความสามารถในการคิดค้นพันธุ์ใหม่ๆ มากกว่า ซึ่งความเห็นดังกล่าวสอดคล้องกับความเห็นของนักกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา มองว่า กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญารับรอง “สิทธิแต่เพียงผู้เดียว” (Exclusive Rights) ของผู้สร้างสรรค์ผลงานวิจัยเพื่อตอบแทนการลงทุน และการใช้สติปัญญาคิดค้นพัฒนาพันธุ์พืชใหม่ขึ้นมา สำหรับพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืชสิทธิแต่เพียงผู้เดียวของนักปรับปรุงพันธุ์ปรากฏอยู่ในมาตรา 33⁴⁶ ซึ่งสิทธิแต่เพียงผู้เดียวนี้อาจก่อให้เกิดระบบ

⁴⁶ พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542

ผูกขาดด้วยตัวของมันเอง แต่การนำสิทธิแต่เพียงผู้เดียวไปใช้ในทางไม่ดีจะทำให้เกิดระบบผูกขาด เนื่องจากประชาชนไม่มีความเข้าใจในกลไกนี้เมื่อเห็นว่ากฎหมายรับรองสิทธิแต่เพียงผู้เดียวก็เข้าใจไปว่า สิทธิแต่เพียงผู้เดียวคือระบบผูกขาด จึงเกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์ขึ้น หากกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาก่อให้เกิดระบบผูกขาด ก็เป็นระบบตลาดผูกขาดแบบชั่วคราวเท่านั้น คือ ผู้ทรงสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาสามารถกำหนดราคาสินค้าสูงกว่าราคาตลาดได้ในช่วงระยะเวลาเท่าที่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย การผูกขาดแบบชั่วคราวมักจะเกิดขึ้นในกรณีที่เป็นธุรกิจขนาดใหญ่ ซึ่งใช้เงินลงทุนมาก มีเทคโนโลยีที่ทันสมัย ทำให้ธุรกิจขนาดเล็กรายอื่นๆ ไม่สามารถเข้ามาแข่งขันได้ในกรณีการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ อาจเป็นการเปิดโอกาสให้บริษัทผู้เป็นเจ้าของพันธุ์พืชใหม่สามารถกำหนดราคาเมล็ดพันธุ์ หรือส่วนขยายพันธุ์สูงกว่าราคาตลาดได้ในช่วงระยะเวลาเท่าที่ได้รับความคุ้มครองสิทธินักปรับปรุงพันธุ์ แต่เมื่อหมดระยะเวลาคุ้มครองแล้วพันธุ์พืชใหม่ที่ได้รับคุ้มครองมาก่อนจะกลายเป็นสมบัติของสาธารณะ เกษตรกรหรือบริษัทอื่นสามารถผลิตเพื่อจำหน่ายได้อย่างเสรี⁴⁷

วัตถุประสงค์พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 บัญญัติขึ้นเพื่อให้ความคุ้มครองแก่พันธุ์พืชใหม่ เพื่อให้นักปรับปรุงพันธุ์พืชมีแรงจูงใจในการที่จะพัฒนาและปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่ๆ ขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดความหลากหลายของพันธุ์พืชตามมา ทั้งนี้โดยอยู่ภายใต้หลักความปลอดภัยทางชีวภาพความมั่นคงทางอาหาร และส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์พืชดั้งเดิม และนอกจากนี้พระราชบัญญัติ ยังมีได้ให้ความสำคัญแต่เพียงสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืช หรือเจ้าของเทคโนโลยีเท่านั้น แต่ในขณะเดียวกันยังคำนึงถึงสิทธิของเกษตรกรที่จะต้องได้รับผลประโยชน์ที่เป็นธรรม และเท่าเทียมจากการที่นักปรับปรุงพันธุ์พืชนำพืชไปพัฒนาปรับปรุง หรือนำพืชไปใช้ประโยชน์ด้วยเช่นกัน ตลอดจนมีวัตถุประสงค์เพื่อควบคุมการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรม และการแบ่งปันผลประโยชน์ตามหลักการในอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อมิให้เกิดกรณีการฉกฉวยทรัพยากรไปใช้ประโยชน์โดยมิชอบ

3.3.2.1 สิ่งที่ได้รับคุ้มครอง

กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชของไทยได้ให้ความคุ้มครองแก่พันธุ์พืช 2 กลุ่มคือ พันธุ์พืชใหม่กับพันธุ์พืชพื้นเมืองและพันธุ์พืชป่า โดยพันธุ์พืชพื้นเมืองที่กฎหมายให้ความคุ้มครองจะแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป และพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น มาตรา 3 ของ

มาตรา 33 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า ผู้ทรงสิทธิในพันธุ์พืชมีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการผลิต ขาย หรือจำหน่ายด้วยประการใด นำเข้ามาในราชอาณาจักร ส่งออกนอกราชอาณาจักร หรือมิไว้เพื่อกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด ดังกล่าวซึ่งส่วนขยายพันธุ์ของพันธุ์พืชใหม่

⁴⁷ รุปนจันทร์ ยศตรีสรณ์. อ่างแล้วเชิงอรธที่ 25. หน้า 51-52.

พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ได้ให้คำจำกัดความคำว่า “พันธุ์พืช” หมายความว่า กลุ่มของพืชที่มีพันธุกรรมและลักษณะทางพฤกษศาสตร์เหมือนหรือคล้ายกัน มีคุณสมบัติเฉพาะตัวที่สม่ำเสมอ คงตัว และแตกต่างจากกลุ่มอื่นในพืชชนิดเดียวกัน และให้หมายความรวมถึงต้นพืชที่จะขยายพันธุ์ให้ได้กลุ่มของพืชที่มีคุณสมบัติดังกล่าวข้างต้น

พันธุ์พืชที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายนี้ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะพันธุ์พืชที่อยู่ในอาณาจักรพืช (Plant Kingdom) เท่านั้น แต่ยังให้ความคุ้มครองถึงเห็ดและสาหร่ายอีกด้วย เนื่องจากมีการนำมาบริโภคเป็นอาหาร แต่ไม่ให้ความคุ้มครองถึงจุลชีพ (Microorganism) อื่น เนื่องจากจุลชีพที่ไม่ได้มีอยู่ตามธรรมชาติได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายสิทธิบัตรอยู่แล้ว⁴⁸

3.3.2.2 ระยะเวลาในการให้ความคุ้มครอง⁴⁹

เมื่อจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่แล้วผู้ทรงสิทธิในพันธุ์พืชใหม่จะได้รับความคุ้มครองตามกรอบระยะเวลา ดังต่อไปนี้คือ 12 ปีสำหรับพืชที่ให้ผลผลิตหลังปลูกไม่เกินสองปี เช่น ข้าว อ้อย เป็นต้น 17 ปีสำหรับพืชที่ให้ผลผลิตหลังปลูกเกินกว่าสองปี เช่น ทูเรียน มังคุด เป็นต้น และกรณีสุดท้าย 27 ปีสำหรับพืชที่ใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้และให้ผลผลิตหลังปลูกเกินสองปี เช่น ยูคาลิปตัส เป็นต้น ทั้งนี้เป็นไปตามมาตรา 31⁵⁰ แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ที่ได้วางหลักเอาไว้

สำหรับพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นเมื่อได้จดทะเบียนแล้ว ก็จะได้รับ ความคุ้มครองเช่นกัน กล่าวคือ 12 ปีสำหรับพืชที่ให้ผลผลิตหลังปลูกไม่เกินสองปี 17 ปีสำหรับพืชที่ให้ผลผลิตหลังปลูกเกินกว่าสองปี 27 ปีสำหรับพืชที่ใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้และให้ผลผลิตหลังปลูกเกินสองปี ซึ่งระยะเวลาการครองสิทธิอาจขยายเวลาต่อได้คราวละ 15 ปี

⁴⁸ ชยานันท์ สังขสุวรรณ. (2551). *ปัญหาพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ที่มีต่อเกษตรกรและภาคเกษตรกรรมไทย : ศึกษากรณีสิทธิเกษตรกร*. สารนิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยกรุงเทพ. หน้า 22.

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 27.

⁵⁰ พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542

มาตรา 31 หนังสือสำคัญแสดงการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ให้มีอายุ ดังต่อไปนี้

- (1) พืชที่ให้ผลผลิตตามลักษณะประจำพันธุ์ได้หลังจากปลูกจาก ส่วนขยายพันธุ์ภายในเวลาไม่เกินสองปีให้มีอายุสิบสองปี
- (2) พืชที่ให้ผลผลิตตามลักษณะประจำพันธุ์ได้หลังจากปลูกจาก ส่วนขยายพันธุ์ในเวลากินกว่าสองปีให้มีอายุสิบเจ็ดปี
- (3) พืชที่ใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้ที่ให้ผลผลิตตามลักษณะประจำพันธุ์ ได้หลังจากปลูกจากส่วนขยายพันธุ์ในเวลากินกว่าสองปีให้มีอายุยี่สิบเจ็ดปี

บทที่ 4

วิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืช ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542

การพัฒนาปรับปรุงพันธุ์พืชเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์มาตั้งแต่ยุคอดีตกาล อาจกล่าวได้ว่า เมื่อมนุษย์รู้จักการนำพืชมาใช้ประโยชน์ก็ได้เริ่มมีการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์พืชนับแต่นั้นเป็นต้นมา แต่เดิมการปรับปรุงพันธุ์พืชเป็นไปด้วยวิธีการที่ไม่สลับซับซ้อนมากนัก เช่น ด้วยการนำเอาพันธุ์พืชในสายพันธุ์ที่ใกล้เคียงกันมาผสมข้ามสายพันธุ์ โดยมุ่งหมายว่าจะได้มาซึ่งสายพันธุ์ใหม่ที่มีคุณสมบัติดีขึ้นกว่าเดิม แต่การปรับปรุงพันธุ์พืชด้วยวิธีการเช่นนี้ต้องใช้เวลานานในการควบคุมคุณสมบัติของพันธุ์พืชให้เป็นไปตามที่ต้องการ ซึ่งนับเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์พืช

ในปัจจุบันการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์พืชเป็นกิจกรรมที่ทำกันทั้งโดยนักวิทยาศาสตร์และเกษตรกร จึงเกิดแนวความคิดในการให้ความคุ้มครองแก่พันธุ์พืชต่างๆ ที่ได้รับการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์ให้มีคุณสมบัติดีขึ้น เพื่อช่วยส่งเสริมให้มีการคิดค้นทดลองนำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ในการปรับปรุงพันธุ์พืชและช่วยให้การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพเป็นไปอย่างยั่งยืน

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีทรัพยากรทางชีวภาพที่สมบูรณ์ การอนุรักษ์และคุ้มครองพันธุ์ต่างๆ นั้นก็เริ่มมีความสำคัญมากขึ้น เพราะประเทศไทยมักใช้พืชสมุนไพรต่างๆ มาทำเป็นยารักษาโรค โดยจะเห็นได้จากในอดีตพันธุ์พืชของไทยทุกชนิดจะถูกนำมาทำการทดลอง/วิจัย และเมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไปพันธุ์พืชต่างๆ นั้นก็ถูกนำมาปรับปรุง คัดค้น เพื่อทำพืชที่มีความแข็งแรงต้านทานแมลงซึ่งมีประสิทธิผลเพิ่มมากขึ้น และต่างประเทศยังเข้ามาศึกษาพันธุ์พืชของไทยเพื่อใช้ในการพัฒนาเป็นอาหารต่างๆ อีกด้วย

แต่อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่แต่ประเทศไทยเท่านั้นที่มีการอนุรักษ์หรือคุ้มครองพันธุ์พืชต่างๆ ประเทศอื่นทั่วโลกก็ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์คุ้มครองพันธุ์พืชต่างๆ ในประเทศของตนเอง โดยเฉพาะประเทศที่เป็นภาคีสมาชิกของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ จะต้องปฏิบัติตามข้อตกลงภายใต้อนุสัญญานั้น โดยการให้ความคุ้มครองทรัพยากรชีวภาพภายในประเทศของตนเอง

ประเทศไทยซึ่งเป็นหนึ่งในภาคีสมาชิกของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ก็ได้มีการออกกฎหมายขึ้นมาเพื่ออนุรักษ์ และคุ้มครองพันธุ์พืชต่างๆ ภายในประเทศไว้

ให้เป็นไปตามข้อตกลงของอนุสัญญาดังกล่าว แต่ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะออกกฎหมายมาควบคุมดูแลพันธุ์พืชเป็นการเฉพาะแล้วก็ยังเกิดปัญหาในการบังคับใช้กฎหมาย เกิดช่องว่างของกฎหมายในการคุ้มครองดูแลพันธุ์พืชอยู่ดี

จากการที่ผู้เขียนได้ศึกษาถึงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพันธุ์พืชของประเทศไทยและของต่างประเทศแล้วนั้น ผู้เขียนพบสภาพปัญหาทางกฎหมายในการคุ้มครองพันธุ์พืชและสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชอยู่บางประการ โดยปัญหาต่างๆ เหล่านี้มีดังนี้

4.1 ปัญหาเกี่ยวกับบทนิยามของนักปรับปรุงพันธุ์พืช

ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 มาตรา 3 ได้กำหนดนิยามของนักปรับปรุงพันธุ์พืชหมายถึงบุคคลใดบ้าง กล่าวคือ ผู้ซึ่งทำการปรับปรุงพันธุ์ หรือพัฒนาพันธุ์จนได้พันธุ์พืชใหม่ และให้ความหมายรวมถึงนายจ้างหรือผู้ว่าจ้างของบุคคลที่กล่าวมา ทั้งนี้ จากการนิยามดังกล่าวข้างต้นบทบัญญัติดังกล่าวมิได้ให้ความหมายรวมไปถึงทายาทของผู้ซึ่งทำการปรับปรุงพันธุ์ หรือทายาทของนายจ้างหรือผู้ว่าจ้าง ซึ่งหากบุคคลนั้นเสียชีวิตระหว่างอยู่การดำเนินการขอจดทะเบียนพันธุ์พืช

เมื่อพิจารณานิยาม “นักปรับปรุงพันธุ์พืช” ดังกล่าว จึงมีประเด็นที่ควรพิจารณาว่านักปรับปรุงพันธุ์พืชนั้น อาจรวมถึงทายาทของผู้ซึ่งทำการปรับปรุงพันธุ์ หรือทายาทของนายจ้างหรือผู้ว่าจ้างได้หรือไม่

ประเทศญี่ปุ่น เป็นประเทศภาคีสมาชิกที่เข้าร่วมอนุสัญญาอุปอแล้ว โดยในกฎหมายพันธุ์พืชของญี่ปุ่นมีการกล่าวถึง ทายาทไว้ในส่วนของลูกจ้าง มาตรา 8 (3) ของกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชและเมล็ดพันธุ์ไว้ว่า กรณีที่ลูกจ้างหรือผู้สืบทอดตำแหน่งได้รับการจดทะเบียนพันธุ์ซึ่งลูกจ้างตามหน้าที่ของตน นายจ้างหรือผู้สืบทอดทั่วไป จะได้รับสิทธิในการแสวงหาประโยชน์ที่ไม่ผูกขาดแต่เพียงผู้เดียวในความหลากหลายของพันธุ์

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า นิยามคำว่า นักปรับปรุงพันธุ์พืช ของประเทศไทยยังไม่ครอบคลุมไปถึงทายาทของผู้ปรับปรุงพันธุ์ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและความไม่แน่นอนของชีวิต

ดังนั้น จึงเห็นควรแก้ไขมาตรา 3 พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ให้สามารถให้ความคุ้มครองถึงทายาทของผู้ปรับปรุงพันธุ์ หรือนายจ้างของบุคคลดังกล่าวด้วย เพื่อเป็นแนวทางในการตีความประกอบการพิจารณาใช้มาตรการดังกล่าวต่อไป

4.2 ปัญหาเกี่ยวกับระยะเวลาในการคุ้มครองพันธุ์พืช

เนื่องจากกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชเป็นระบบสิทธิบัตรที่ให้สิทธิแก่เจ้าของหรือผู้ทรงสิทธิบัตรแต่เพียงผู้เดียวที่จะทำการหรือดำเนินการใดๆ เกี่ยวกับสิทธิบัตรของตนได้ ภายใต้วงระยะเวลาที่กฎหมายสิทธิบัตรให้ความคุ้มครอง หากผู้ใดกระทำละเมิดหรือทำการฝ่าฝืน เช่น นำเอาการประดิษฐ์ หรือผลิตภัณฑ์อย่างเดียวกันไปใช้ จำหน่าย จ่าย โอน หรือผลิต ก็ถือเป็นการละเมิดสิทธิบัตร อันถือเป็นการกระทำความผิดตามกฎหมาย

การให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชด้วยระบบสิทธิบัตรทำให้ประเทศไทยมีสิทธิในการผลิตส่งออก จำหน่ายไปยังต่างประเทศ มีสิทธิที่จะกีดกันบุคคลอื่นไม่ให้ใช้ประโยชน์จากพันธุ์พืชที่ได้รับการคุ้มครองสิทธิบัตร ดังนี้ หากสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) นำเอาการประดิษฐ์คิดค้นที่ทำให้เกิดความแตกต่างของพันธุ์พืชไปจดสิทธิบัตรก็สามารถกีดกันบุคคลอื่นมิให้ใช้ประโยชน์ได้ภายในอายุของสิทธิบัตร

เมื่อพิจารณากฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืชของประเทศสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นพบว่า สหรัฐอเมริกาได้กำหนดอายุความคุ้มครองพันธุ์พืชทั่วไปไว้ 20 ปีนับจากวันออกหนังสือจดทะเบียน หากเป็นต้นไม้หรือไม้เถาไม้เลื้อย จะมีอายุความคุ้มครอง 25 ปีนับจากวันออกหนังสือจดทะเบียน ส่วนกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชของญี่ปุ่นก็กำหนดอายุความคุ้มครองพันธุ์พืชทั่วไป 20 ปี นับตั้งแต่วันที่ได้รับจดทะเบียน และไม้ยืนต้นจะมีอายุความคุ้มครอง 25 ปีนับตั้งแต่วันที่ได้รับจดทะเบียน ซึ่งทั้งสองประเทศที่กล่าวมานั้นล้วนให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชที่มีอายุคุ้มครองที่เป็นบรรทัดฐานเดียวกัน

แต่เมื่อได้ศึกษากฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชของไทยตามพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 พบว่า มาตรา 31 ได้กำหนดขอบเขตระยะเวลาของการให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชไว้ กล่าวคือ พืชที่ปลูกจากส่วนขยายพันธุ์ภายในเวลาไม่เกินสองปี มีอายุการคุ้มครอง 12 ปีนับตั้งแต่วันที่ออกหนังสือจดทะเบียน ส่วนพืชที่ปลูกจากส่วนขยายพันธุ์ในเวลาที่เกินกว่าสองปี มีอายุการคุ้มครอง 17 ปีนับตั้งแต่วันที่ออกหนังสือจดทะเบียน และพืชที่ใช้ประโยชน์หลังจากปลูกจากส่วนขยายพันธุ์ในเวลาที่เกินสองปี มีอายุการคุ้มครอง 27 ปีนับตั้งแต่วันที่ออกหนังสือจดทะเบียน ภายหลังจากครบกำหนดระยะเวลาการคุ้มครองแล้ว บุคคลอื่นสามารถนำพันธุ์พืชไปปรับปรุง หรือพัฒนาต่อไปได้ โดยไม่ถือเป็นการละเมิดสิทธิของผู้ปรับปรุงพันธุ์พืช

ในประเด็นระยะเวลาการให้ความคุ้มครองพันธุ์พืช ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชตามกฎหมายสหรัฐฯ ญี่ปุ่น และไทยล้วนเป็นการให้ความคุ้มครองแบบจำกัด

ระยะเวลา มิได้เป็นการให้ความคุ้มครองตลอดไป ซึ่งสอดคล้องกับหลักเกณฑ์พื้นฐานของการคุ้มครองพันธุ์พืช (UPOV) แม้ภายในระยะเวลาดังกล่าวจะสามารถรักษาและป้องกันผลประโยชน์แก่นักปรับปรุงพันธุ์พืชได้ระดับหนึ่ง ทั้งเป็นการสร้างแรงจูงใจให้นักวิจัยในการพัฒนาหรือต่อยอดองค์ความรู้ เพื่อประโยชน์แก่เศรษฐกิจของประเทศชาติ แต่อย่างไรก็ตาม แต่ละประเทศก็มีระยะเวลาการให้ความคุ้มครองที่ไม่เท่ากัน ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดความได้เปรียบหรือเสียเปรียบได้ในประเทศนั้น ๆ

ปัจจุบันกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช มาตรา 31 พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 หากแก้ไขระยะเวลาการให้ความคุ้มครองจากเดิม สำหรับกรณีพืชที่ปลูกจากส่วนขยายพันธุ์ภายในเวลาไม่เกินสองปี ให้มีอายุ 12 ปี และสำหรับพืชที่ปลูกจากส่วนขยายพันธุ์ในเวลากว่าสองปี ให้มีอายุ 17 ปี แล้วแต่กรณี เป็นให้ มีอายุ 20 ปี สำหรับพืชทั่วไป และ 25 ปี สำหรับไม้ยืนต้นและไม้เถา ยืนต้น เพื่อคุ้มครองสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชนั้น จะเป็นการคุ้มครองบรรษัทข้ามชาติ/ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรหรือไม่

ผู้วิจัยเห็นว่า เมื่อมีการแก้ไขระยะเวลาการคุ้มครองพันธุ์พืชของไทย จะทำให้กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชของไทย มีความเป็นมาตรฐานสากลระหว่างประเทศ และส่งเสริมให้อุตสาหกรรมเมล็ดพันธุ์ของไทยเป็นสากล เป็นที่ยอมรับของต่างประเทศ ทำให้เกิดการแข่งขันในการพันธุ์มากขึ้นและไม่ก่อให้เกิดความได้เปรียบหรือเสียเปรียบในระยะเวลาคู่ครองพันธุ์พืช เช่น หากคนชาติของประเทศสหรัฐอเมริกาหรือญี่ปุ่นมาขึ้นของจดทะเบียนพืชพันธุ์ใหม่ที่ประเทศไทย หรือในทางกลับกันคนไทยไปขึ้นของจดทะเบียนพืชพันธุ์ใหม่ที่ประเทศสหรัฐอเมริกาหรือญี่ปุ่น แล้วทั้ง 3 ประเทศมีอายุการคุ้มครองพันธุ์พืชที่เหมือน/ใกล้เคียงกัน ย่อมทำให้แต่ละประเทศไม่มีความเหลื่อมล้ำ/เสียเปรียบในเรื่องของอายุการคุ้มครอง เมื่อไม่มีความเหลื่อมล้ำ / เสียเปรียบในเรื่องของการคุ้มครองแล้ว ต่างประเทศเข้ามาของจดทะเบียนพืชพันธุ์ใหม่มากขึ้นก็จะเกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลของเมล็ดพันธุ์มากขึ้น ซึ่งอาจจะส่งผลให้อุตสาหกรรมเมล็ดพันธุ์ของไทยมีการพัฒนาต่อไป และส่งผลให้เศรษฐกิจของไทยดีขึ้นอีกด้วย

4.3 ปัญหาเกี่ยวกับการคุ้มครองชั่วคราวระหว่างการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่

ปัญหาเกี่ยวกับการคุ้มครองชั่วคราวระหว่างการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ ภายใต้พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 มาตรา 61 เมื่อพันธุ์พืชใหม่อยู่ระหว่างการจดทะเบียน แล้วมีบุคคลใดฝ่าฝืนสิทธิของผู้ทรงสิทธิในพันธุ์พืชใหม่หรือผู้ทรงสิทธิในพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น ศาลมีอำนาจสั่งให้ผู้ฝ่าฝืนชดเชยค่าเสียหายแก่ผู้ทรงสิทธิตามสมควร โดยคำนึงถึง

ความร้ายแรงของความเสียหาย รวมทั้งการสูญเสียผลประโยชน์และค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการบังคับตามสิทธิของผู้ทรงสิทธิ¹ แต่ไม่ได้กล่าวอย่างชัดเจนว่าต้องจดทะเบียนให้เสร็จภายในระยะเวลาเท่าใด

ภายใต้อนุสัญญาอุโปฟ 1991 ที่แก้ไขใหม่ได้ขยายขอบเขตของสิทธิในการคุ้มครองให้กว้างขึ้น ผู้ทรงสิทธิจะมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองสิทธิตั้งแต่การยื่นคำขอ หรือการตีพิมพ์คำขอ การคุ้มครองจนถึงการได้รับสิทธิ ตามที่ได้กล่าวข้างต้น ซึ่งถูกกำหนดไว้ในอนุสัญญาอุโปฟ 1991 มาตรา 13² อาจกล่าวได้ว่า มีการขยายขอบเขตของสิทธิของผู้ทรงสิทธิให้กว้างขึ้น โดยผู้ทรงสิทธิจะมีสิทธิเด็ดขาดในอันที่จะกีดกันผู้อื่นมิให้นำเอาส่วนที่ใช้ในการขยายพันธุ์ของพืชไปใช้ประโยชน์ทั้งในทางพาณิชย์ และในการเพาะปลูกรวมทั้งมีสิทธิห้ามการส่งออก นำเข้า หรือเก็บรักษาส่วนที่ใช้ในการขยายพันธุ์ของพืช เพื่อการจำหน่ายหรือเพื่อการเพาะปลูก นอกจากนี้สิทธิของนักปรับปรุงพันธุ์พืช ยังรวมไปถึงสิ่งที่เกี่ยวเนื่องหรือผลผลิตของพืช รวมถึงพืชทั้งต้น และส่วนต่าง ๆ ของพืชที่ได้จากการนำส่วนขยายพันธุ์ของพันธุ์คุ้มครองไปใช้โดยไม่ได้รับอนุญาตจะต้องขออนุญาตจากนักปรับปรุงพันธุ์ ขยายการคุ้มครองไปยังผลผลิตและผลิตภัณฑ์

จากการศึกษามาตรการทางกฎหมายสิทธิบัตรประเทศของสหรัฐอเมริกาพบว่า ได้มีมาตรการยื่นคำขอรับสิทธิบัตรชั่วคราวได้ โดยคำขอรับสิทธิบัตรสามารถยื่นขอถือสิทธิย้อนหลังภายในประเทศได้ โดยผู้ขอรับสิทธิบัตรสามารถยื่นรายละเอียดการพัฒนาหรือปรับปรุงพันธุ์พืชภายใน 12 เดือนนับแต่วันยื่นคำขอและสามารถขอถือสิทธินับวันย้อนหลังได้ คำขอรับสิทธิบัตรที่ยื่นจะได้รับการประกาศโฆษณาภายใน 18 เดือนนับแต่วันยื่นคำขอรับสิทธิบัตร³

¹ มาตรา 61 บัญญัติว่า ในกรณีที่มีการฝ่าฝืนสิทธิของผู้ทรงสิทธิในพันธุ์พืชใหม่หรือผู้ทรงสิทธิในพันธุ์พืชพื้นเมือง เฉพาะถิ่นตามมาตรา 33 หรือมาตรา 47 แล้วแต่กรณี ศาลมีอำนาจสั่งให้ผู้ฝ่าฝืนชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้ทรงสิทธิจำนวนที่ศาลเห็นสมควร โดยคำนึงถึงความร้ายแรงของความเสียหาย รวมทั้งการสูญเสียผลประโยชน์และค่าใช้จ่ายอันจำเป็นในการบังคับตามสิทธิของผู้ทรงสิทธิด้วย.

² Article 13 - Each Contracting Party shall provide measures designed to safeguard the interests of the breeder during the period between the filing or the publication of the application for the grant of a breeder's right and the grant of that right. Such measures shall have the effect that the holder of a breeder's right shall at least be entitled to equitable remuneration from any person who, during the said period, has carried out acts which, once the right is granted, require the breeder's authorization as provided in Article 14. A Contracting Party may provide that the said measures shall only take effect in relation to persons whom the breeder has notified of the filing of the application.

³ กรมทรัพย์สินทางปัญญา. (2559). *กฎหมายสิทธิบัตรการประดิษฐ์ สหรัฐอเมริกา*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://www.ipthailand.go.th/th/ทรัพย์สินทางปัญญาไทย/ทรัพย์สินทางปัญญาต่างประเทศ/กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาของต่างประเทศ/item/กฎหมายสิทธิบัตรการประดิษฐ์-สหรัฐอเมริกา.html>. [2566, 2 พฤษภาคม]

ซึ่งการคุ้มครองชั่วคราวระหว่างการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่เป็นกรณีในประเทศไทยยังไม่มี การคุ้มครองชั่วคราวที่ระบุชัดเจนระหว่างการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ ในการคุ้มครองสิทธิชั่วคราวของสิทธิว่า ระหว่างการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่นั้น หากมีบุคคลใดนำการปรับปรุงพันธุ์พืชที่ผู้คิดค้น ไปใช้โดยไม่ได้รับอนุญาตจากผู้ปรับปรุงก่อนจะมีผลกระทบ/เสียดต่อข้อมูลของผู้ปรับปรุงพันธุ์พืช

ตัวอย่าง เช่น นาย ก. ย้ายถิ่นคำขอจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ ระหว่างการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่นั้น นาย ข. ได้นำเอาข้อมูลที่นาย ก. ได้คิดค้น/ปรับปรุงพันธุ์พืชของนาย ก. ไปเปิดเผยต่อสาธารณชน โดยการพิมพ์ลงในวารสารพันธุ์พืช จากการกระทำดังกล่าวของนาย ข. ทำให้นาย ก. ไม่สามารถยื่นคำขอจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ได้ เนื่องจากข้อมูลการคิดค้น/ปรับปรุงพันธุ์พืชของนาย ก. นั้น ถูกเปิดเผยต่อสาธารณชนแล้ว ถึงแม้ประเทศไทยจะมีการคุ้มครองชั่วคราวระหว่างการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ แต่ก็ได้มีการปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ซึ่งอาจจะส่งผลให้ไม่มีนักปรับปรุงพันธุ์พืชคนใดพัฒนาปรับปรุงพันธุ์พืชต่อไป เนื่องจากระหว่างรอการจดทะเบียนไม่ได้รับการคุ้มครองใดๆ เลยและการรอตรวจสอบข้อมูลระหว่างการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่นั้นก็ใช้เวลานาน ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะให้มีแก้ไข โดยเพิ่มมาตรการคุ้มครองชั่วคราวระหว่างการจดทะเบียน โดยระบุชัดเจนว่า จะเริ่มการคุ้มครองชั่วคราวนับตั้งแต่ผู้ปรับปรุงพันธุ์พืชยื่นคำขอจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ ตลอดจนกว่าจะมีการออกหนังสือสำคัญแสดงการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่

ผู้วิจัยเห็นว่า พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 มาตรา 61 เมื่อพันธุ์พืชใหม่อยู่ระหว่างการจดทะเบียนผู้เป็นเจ้าของสิทธิ หรือผู้ทรงสิทธิมีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในพันธุ์พืชที่ได้รับการคุ้มครองนั้น ตามอนุสัญญาอุยปูฟ 1991 มาตรา 13 โดยเพิ่มรายละเอียดของการเริ่มให้ความคุ้มครองผลประโยชน์ของนักปรับปรุงพันธุ์ตั้งแต่การยื่นคำขอจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ ตลอดจนได้รับการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่หรือออกหนังสือสำคัญแสดงการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่โดยมาตรการดังกล่าวจะทำให้ผู้ทรงสิทธิได้รับผลประโยชน์ตอบแทนที่ยุติธรรม จากบุคคลใด ๆ ที่กระทำการละเมิดในช่วงเวลาดังกล่าว

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

การพัฒนาปรับปรุงพันธุ์พืชเป็นกิจกรรมที่ทำกันทั้งในส่วนของนักวิทยาศาสตร์และเกษตรกร ไม่ว่าในห้วงปฏิบัติการหรือในระดับไร่นา จึงเกิดแนวความคิดในการให้ความคุ้มครองแก่พันธุ์พืชต่างๆ ที่ได้รับการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์ให้มีคุณสมบัติดีขึ้น เพื่อช่วยส่งเสริมให้มีการคิดค้นตลอดจนนำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ในการปรับปรุงพันธุ์พืช และช่วยให้การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพเป็นไปอย่างยั่งยืน

ประเทศไทยมีกฎหมายอยู่หลายฉบับด้วยกันที่มีข้อกำหนดเกี่ยวกับการคุ้มครองพันธุ์พืชไว้ เช่น พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2522 เป็นต้น ซึ่งกฎหมายดังกล่าวได้กำหนดหลักการและกฎเกณฑ์ต่างๆ เอาไว้ เนื่องจากว่าประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่เป็นภาคีสมาชิกของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ทำให้ประเทศไทยต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดภายใต้อนุสัญญาฉบับนี้ โดยการออกกฎหมายเฉพาะขึ้นมาเพื่อเป็นกฎหมายที่ใช้ในการควบคุมดูแล อนุรักษ์ และคุ้มครองพันธุ์พืชต่างๆ ภายในประเทศ

พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้มีการปรับปรุงพันธุ์และพัฒนาพันธุ์พืช เพื่อให้มีพันธุ์พืชใหม่เพิ่มเติมจากที่มีอยู่เดิม โดยการส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจด้วยการให้สิทธิและความคุ้มครองตามกฎหมาย และเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาการใช้ประโยชน์พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป และพันธุ์พืชป่า เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์พันธุ์พืชอย่างยั่งยืน¹ โดยพืชที่ได้รับการคุ้มครองนี้จะแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ พันธุ์พืชใหม่และพันธุ์พืชพื้นเมือง ซึ่งพันธุ์พืชพื้นเมืองที่ได้รับความคุ้มครองสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป และพันธุ์พืชป่า

ในเรื่องของการคุ้มครองพันธุ์พืชด้วยระบบสิทธิบัตรนั้น พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 ได้ให้นิยาม สิทธิบัตร หมายถึง หนังสือสำคัญที่รัฐออกให้เพื่อคุ้มครองการประดิษฐ์คิดค้น หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะตามที่กฎหมายกำหนด โดยหลักการแล้วสิทธิบัตร

¹ หมายเหตุท้ายพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542

เป็นสิทธิตามกฎหมายที่จำกัดขอบเขตอยู่ในประเทศเท่านั้น ดังนั้น สิทธิบัตรที่ออกโดยประเทศใดก็มีผลใช้บังคับในประเทศนั้นการจะขอรับความคุ้มครองในประเทศใดก็จำเป็นต้องไปขอรับสิทธิบัตรในประเทศนั้นๆ ด้วย

จากหลักการการคุ้มครองพันธุ์พืชตามกฎหมายของประเทศไทยนั้น ผู้วิจัยได้พบประเด็นปัญหาอยู่หลายเรื่องตามที่ได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 4 โดยสภาพปัญหาต่างๆ นั้นผู้วิจัยขอเสนอแนะแนวทางแก้ไขดังต่อไปนี้

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากที่ได้ศึกษากฎหมาย อนุสัญญาและหลักการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพันธุ์พืชทั้งของต่างประเทศและของประเทศไทยตามที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 และบทที่ 3 ผู้วิจัยได้พบถึงสภาพปัญหาต่างๆ ในการคุ้มครองพันธุ์พืชในประเทศไทยที่ผู้เขียนได้กล่าวไว้ในบทที่ 4 ผู้เขียนจึงขอเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาต่างๆ ดังนี้

5.2.1 ปัญหาเกี่ยวกับบทนิยามของนักปรับปรุงพันธุ์พืช

ปัญหาเกี่ยวกับบทนิยามของนักปรับปรุงพันธุ์พืชตามพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 มาตรา 3 “นักปรับปรุงพันธุ์พืช” หมายความว่า ผู้ซึ่งทำการปรับปรุงพันธุ์ หรือพัฒนาพันธุ์จนได้พันธุ์พืชใหม่² ผู้วิจัยเห็นว่า กฎหมายควรกำหนดนิยามของคำว่า นักปรับปรุงพันธุ์พืชให้ครอบคลุมมากขึ้นเพื่อไม่ให้มีปัญหาในการตีความว่านักปรับปรุงพันธุ์พืชนั้นรวมถึงบุคคลใดบ้าง ที่สามารถเรียกได้ว่าเป็นนักปรับปรุงพันธุ์พืชตามกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชของประเทศไทย โดยบทนิยามของนักปรับปรุงพันธุ์พืชที่ผู้วิจัยเสนอให้แก้ไขก็คือ

ผู้วิจัยขอเสนอให้เพิ่มเติมนิยามคำว่า “นักปรับปรุงพันธุ์พืช” หมายความว่า ผู้ซึ่งทำการปรับปรุงพันธุ์ หรือพัฒนาพันธุ์จนได้พันธุ์พืชใหม่ หรือผู้ซึ่งเป็นนายจ้าง หรือผู้ว่าจ้างให้ปฏิบัติงานและให้รวมถึงทายาทของบุคคลที่กล่าวมาข้างต้นแล้วแต่กรณี ตามคำนิยามของอนุสัญญาคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ 1991 ที่กำหนดให้ “นักปรับปรุงพันธุ์พืช” หมายถึง บุคคลที่ทำการปรับปรุงพันธุ์พืชหรือค้นพบและพัฒนาพันธุ์พืช บุคคลที่เป็นนายจ้างของบุคคลดังกล่าวข้างต้นหรือบุคคลที่ว่าจ้างให้บุคคลดังกล่าวข้างต้นปฏิบัติงานตามกฎหมาย หรือทายาทผู้สืบสิทธิตามกฎหมายของบุคคลดังกล่าวข้างต้นแล้วแต่กรณี แม้สิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชจะเป็นสิทธิแต่เพียงผู้เดียวเหมือนกับสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาประเภทอื่น อนุสัญญาคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ 1991 ได้กำหนดขอบเขต

² พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542. มาตรา 3.

ของสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในพันธุ์พืชใหม่หรือขอบเขตของสิทธิที่ปรับปรุงพันธุ์พืชที่จะกระทำการ ได้แก่ การผลิตหรือการผลิตซ้ำ การปรับสภาพเพื่อวัตถุประสงค์ในการขยายพันธุ์ การเสนอขาย การขายหรือทำการตลาดอื่น การส่งออก การนำเข้าและการเก็บสำรองไว้เพื่อวัตถุประสงค์ที่ได้กล่าวถึงข้างต้นเท่านั้น แต่มิได้กำหนดขอบเขตห้ามทนายทหรือผู้สืบสิทธิเป็นนักปรับปรุงพันธุ์พืชมารับช่วงสิทธิแทนในกรณีที่นักปรับปรุงพันธุ์พืชเสียชีวิตขณะยื่นคำขอจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ ซึ่งทำให้เกิดช่องว่างทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิ

ดังนั้น การเพิ่มเติมบุคคลที่มีสิทธิในการสืบสิทธิลงไปอาจช่วยให้นักปรับปรุงพันธุ์พืชมั่นใจได้ว่า การคิดค้น พัฒนา และปรับปรุงพันธุ์พืชของตนนั้นจะไม่ตกไปเป็นของบุคคลอื่น

5.2.2 ปัญหาเกี่ยวกับระยะเวลาในการคุ้มครองพันธุ์พืช

ปัญหาเกี่ยวกับระยะเวลาในการคุ้มครองพันธุ์พืชแก่นักปรับปรุงพันธุ์พืชตามพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 มาตรา 31 วรรคหนึ่ง “หนังสือสำคัญแสดงการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ ให้มีอายุดังต่อไปนี้

1) พืชที่ให้ผลผลิตตามลักษณะประจำพันธุ์ได้หลังจากปลูกจากส่วนขยายพันธุ์ภายในเวลาไม่เกินสองปี ให้มีอายุสิบสองปี

2) พืชที่ให้ผลผลิตตามลักษณะประจำพันธุ์ได้หลังจากปลูกจากส่วนขยายพันธุ์ในเวลาเกินกว่าสองปี ให้มีอายุสิบเจ็ดปี

3) พืชที่ใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้ที่ให้ผลผลิตตามลักษณะประจำพันธุ์ได้หลังจากปลูกจากส่วนขยายพันธุ์ในเวลาเกินกว่าสองปี ให้มีอายุยี่สิบเจ็ดปี”³ ผู้วิจัยเห็นว่า ระยะเวลาการคุ้มครองดังกล่าวนี้สั้นกว่าที่กำหนดเอาไว้ในอนุสัญญาคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ 1991 จึงควรมีการแก้ไขให้เท่ากับอนุสัญญาคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ 1991 เนื่องจากผลตอบแทนที่ได้กลับมาจากการแสวงหาประโยชน์ในช่วงเวลาที่ได้รับการคุ้มครองยังไม่คุ้มค่ากับแรงงานและเงินที่นักปรับปรุงพันธุ์พืชได้ลงทุนไปกับการปรับปรุงพันธุ์ใหม่ อีกทั้งระยะเวลาการคุ้มครองที่สั้นเกินไปจะสร้างแรงจูงใจให้นักปรับปรุงพันธุ์พืชคิดค้นหรือปรับปรุงพันธุ์พืชได้น้อยลงไปด้วย

ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะให้แก้ไขระยะเวลาการคุ้มครองพันธุ์พืชในมาตรา 31 วรรคหนึ่ง เป็น “หนังสือสำคัญแสดงการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ ให้มีอายุดังต่อไปนี้

1) พืชที่ให้ผลผลิตตามลักษณะประจำพันธุ์ได้หลังจากปลูกจากส่วนขยายพันธุ์ภายในเวลาไม่เกินสองปี ให้มีอายุยี่สิบปี

2) พืชที่ให้ผลผลิตตามลักษณะประจำพันธุ์ได้หลังจากปลูกจากส่วนขยายพันธุ์ในเวลาเกินกว่าสองปี ให้มีอายุยี่สิบปี

³ พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542. มาตรา 31 วรรคหนึ่ง.

3) พืชที่ใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้ที่ให้ผลผลิตตามลักษณะประจำพันธุ์ได้หลังจากปลูกจากส่วนขยายพันธุ์ในเวลาเกินกว่าสองปี ให้มีอายุยืนสิบห้าปี” ตามระยะเวลาที่กำหนดในอนุสัญญาคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ 1991 ซึ่งเป็นการกำหนดระยะเวลาการคุ้มครองที่สอดคล้องกับระยะเวลาทั้งหมดที่จำเป็นในการปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่จนถึงการนำพันธุ์พืชใหม่ไปสู่การยอมรับของผู้ใช้พันธุ์พืชใหม่ เนื่องจากขั้นตอนการปรับปรุงพันธุ์พืชและการทดสอบคุณสมบัติพันธุ์พืชที่ได้พัฒนาใหม่มักใช้ระยะเวลาโดยรวมประมาณ 10-15 ปี โดยการปรับปรุงพันธุ์พืชประเภทไม้ยืนต้นหรือไม้เถาอาจต้องใช้เวลาานกว่าพันธุ์พืชทั่วไป และเงินที่นักปรับปรุงพันธุ์พืชได้ลงทุนไปกับการปรับปรุงพันธุ์ใหม่ อีกทั้งจะสร้างแรงจูงใจให้แก่นักปรับปรุงพันธุ์พืชคิดค้นหรือปรับปรุงพันธุ์พืชได้มากขึ้นด้วย

ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า การแก้ไขระยะเวลาการคุ้มครองให้ยาวขึ้นจะทำให้การบังคับใช้กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชของประเทศไทยมีความเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันมากขึ้น

5.2.3 ปัญหาเกี่ยวกับการคุ้มครองชั่วคราวระหว่างการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่

ปัญหาเกี่ยวกับการคุ้มครองชั่วคราวระหว่างการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 มาตรา 61 “ในกรณีที่มีการฝ่าฝืนสิทธิของผู้ทรงสิทธิในพันธุ์พืชใหม่หรือผู้ทรงสิทธิในพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นตามมาตรา 33 หรือมาตรา 47 แล้วแต่กรณี ศาลมีอำนาจสั่งให้ผู้ฝ่าฝืนชดเชยค่าเสียหายแก่ผู้ทรงสิทธิตามจำนวนที่ศาลเห็นสมควรโดยคำนึงถึงความร้ายแรงของความเสียหาย รวมทั้งการสูญเสียผลประโยชน์และค่าใช้จ่ายอันจำเป็นในการบังคับตามสิทธิของผู้ทรงสิทธิด้วย”⁴ ผู้วิจัยเห็นว่า กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชของประเทศไทยยังไม่มี การคุ้มครองชั่วคราวที่ระบุชัดเจนระหว่างการรอยื่นคำขอจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ เพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้ทรงสิทธิในระหว่างรอการยื่นคำขอจดทะเบียนว่าจะคุ้มครองสิทธิของผู้ปรับปรุงพันธุ์พืชเป็นระยะเวลานานเท่าใด หากมีบุคคลใดนำการปรับปรุงพันธุ์พืชที่ผู้คิดค้นไปใช้โดยไม่ได้รับอนุญาตจากผู้ทรงสิทธิก่อน อาจทำให้ผู้ทรงสิทธิได้รับผลกระทบ/เสียผลประโยชน์จากการกระทำดังกล่าว ซึ่งอาจทำให้ไม่มีนักปรับปรุงพันธุ์พืชคนใดคิดค้นพัฒนาปรับปรุงพันธุ์พืชต่อไป เนื่องจากระหว่างรอการจดทะเบียนไม่ได้รับการคุ้มครองใดๆ เลย

ผู้วิจัยเห็นว่า หากนำมาตรการการคุ้มครองชั่วคราวของสิทธิบัตรแบบประเทศสหรัฐอเมริกา มาปรับใช้กับกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชของประเทศไทย อาจทำให้กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชมีประสิทธิภาพในการบังคับใช้มากขึ้น

โดยผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะให้มีแก้ไข โดยเพิ่มมาตรการคุ้มครองชั่วคราวระหว่างการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ ดังต่อไปนี้

⁴ พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542. มาตรา 61.

- 1) กำหนดระยะเวลาการจดทะเบียนให้เสร็จภายใน 18 เดือนนับตั้งแต่วันที่ยื่นคำขอ⁵
- 2) แบ่งระยะเวลาการคุ้มครองชั่วคราวออกเป็น 3 ระยะเวลา ได้แก่

2.1) ช่วงยื่นคำขอจดทะเบียน - ประกาศโฆษณา หากในช่วงเวลาดังกล่าวมีการกระทำความผิดเกิดขึ้น ไม่ถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิ ผู้ทรงสิทธิไม่อาจเรียกค่าเสียหายจากผู้กระทำความผิดได้

2.2) ช่วงประกาศโฆษณา - วันออกหนังสือแสดงการจดทะเบียน หากในช่วงเวลาดังกล่าวมีการกระทำความผิดเกิดขึ้น ถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิ ผู้ทรงสิทธิสามารถย้อนกลับไปเรียกค่าเสียหายจากผู้กระทำความผิดได้ หากพิสูจน์ได้ว่า ผู้กระทำความผิดรู้ถึงการประกาศโฆษณา

2.3) ช่วงวันออกหนังสือแสดงการจดทะเบียน - วันหมดอายุการคุ้มครอง หากในช่วงเวลาดังกล่าวมีการกระทำความผิดเกิดขึ้น ผู้ทรงสิทธิมีสิทธิห้ามมิให้ผู้อื่นกระทำความผิด และสามารถเรียกค่าเสียหายจากผู้กระทำความผิดได้

โดยมาตรการดังกล่าว ให้ศาลมีอำนาจสั่งให้ผู้ฝ่าฝืนชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้ทรงสิทธิตามจำนวนที่ผู้ทรงสิทธิสมควรได้รับ จากความร้ายแรงของความเสียหายรวมทั้งการสูญเสียผลประโยชน์และค่าใช้จ่ายอันจำเป็นของผู้ทรงสิทธิ

การกระทำที่ถือว่าเป็นความผิดและผู้ทรงสิทธิสามารถเรียกค่าเสียหายจากผู้กระทำความผิดได้นั้น มีดังนี้ ผลิตภัณฑ์ ขยายจำหน่าย นำเข้า ส่งออกหรือมีไว้เพื่อทำการอย่างหนึ่งอย่างใด ซึ่งส่วนขยายพันธุ์พืชใหม่

---

⁵ หมายเหตุ การกำหนดระยะเวลาสิบแปดเดือนนับตั้งแต่วันที่ยื่นคำขอ เนื่องจากเป็นการนำมาตราการคุ้มครองชั่วคราวตามกฎหมายสิทธิบัตรของสหรัฐอเมริกาไปปรับใช้กับพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช โดยคำขอรับสิทธิบัตรสามารถยื่นขอถือสิทธิย้อนหลังภายในประเทศได้ โดยผู้ขอรับสิทธิบัตรสามารถยื่นรายละเอียดการพัฒนาหรือปรับปรุงพันธุ์พืชภายในสิบสองเดือนนับตั้งแต่วันที่ยื่นคำขอและสามารถขอถือสิทธินับวันย้อนหลังได้ คำขอรับสิทธิบัตรที่ขึ้นจะได้รับการประกาศโฆษณาภายในสิบแปดเดือนนับตั้งแต่วันที่ยื่นคำขอรับสิทธิบัตร ดังนั้นระยะเวลาสิบแปดเดือนจึงถือเป็นระยะเวลาที่เหมาะสมในการคุ้มครองชั่วคราวสิทธิของผู้ทรงสิทธิ และสอดคล้องกับมาตรการคุ้มครองชั่วคราวตามกฎหมายสิทธิบัตรของสหรัฐอเมริกา

บรรณานุกรม

กฎหมาย

พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ.2542

กฎหมายต่างประเทศ

Japanese Patent Act of 1959

หนังสือ

คณะอนุกรรมการความปลอดภัยทางชีวภาพ. (2555). *แนวปฏิบัติเพื่อความปลอดภัยทางชีวภาพ มหาวิทยาลัยมหิดล* (พิมพ์ครั้งที่2). กรุงเทพฯ: ทองสุขพรีนัท.

จักรกฤษณ์ ควรวจน์. (2541). *กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยลิขสิทธิ์ ลิขสิทธิ์และเครื่องหมายการค้า*. กรุงเทพฯ: นิติธรรม.

_____. (2548). *กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยลิขสิทธิ์ ลิขสิทธิ์ และเครื่องหมายการค้า*. กรุงเทพฯ: นิติธรรม.

_____. (2560). *กฎหมายลิขสิทธิ์ แนวความคิดและบทวิเคราะห์* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: นิติธรรม.

ไชยยศ เหมะรัชตะ. (2562). *ลักษณะของกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา* (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: นิติธรรม.

นภันต์ สุภศิริพงษ์ชัย. (2565). *กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาว่าด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืช*. เชียงใหม่: นันทพันธ์พรีนติ้ง.

นันทน อินทนนท์. (2547). *กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช แนวความคิดและบทวิเคราะห์ : ทรัพย์สินทางปัญญาในยุคโลกาภิวัตน์ เล่ม 2* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมาย แห่งเนติบัณฑิตยสภา.

_____. (ม.ป.ป.). *กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช : แนวความคิดและบทวิเคราะห์*. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.

_____. (ม.ป.ป.). *ประเด็นด้านทรัพย์สินทางปัญญาในความตกลงการค้าเสรี: บทวิเคราะห์ ผลกระทบบางประการต่อประเทศไทย*. ในทรัพย์สินทางปัญญาในยุคโลกาภิวัตน์ เล่ม 1. กรุงเทพฯ: เนติบัณฑิต.

วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์

- ชยานันท์ สังขสุวรรณ. (2551). *ปัญหาพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ที่มีต่อเกษตรกร และภาคเกษตรกรรมไทย : ศึกษากรณีสิทธิเกษตรกร*. สารนิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- ฐปนจันทร์ ยศตรีสรณ์. (2557). *การคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ที่ได้จากการวิจัยทางวิทยาศาสตร์*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- นภาพร เหลืองจารุธร. (2557). *ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองพันธุ์ข้าวหอมมะลิ : ศึกษากรณี สิทธิบัตร*. สารนิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายธุรกิจ, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- นุจริย์ แก้วปาน. (2548). *พืชดัดแปลงพันธุกรรมกับกฎเกณฑ์ทางการค้าขององค์การการค้าโลก*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บุญดิน บุญโพธิ์. (2550). *มาตรการให้ความคุ้มครองพันธุ์สัตว์ภายใต้กฎหมายสิทธิบัตรของ ประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- ปาริณช บริสุทธิ์ศรี. (2553). *การคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับยาพื้นบ้านภายใต้ความตกลง ทริปส์*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายระหว่างประเทศ, คณะ นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พินัดดา รัฐป๋าคย์. (2538). *การคุ้มครองการประดิษฐ์ทางเทคโนโลยีชีวภาพภายใต้ระบบสิทธิบัตร*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัชณัฐ แสงศรี. (2560). *พันธกรณีของประเทศไทยในการเข้าร่วมเป็นภาคีพิธีสารเสริมขนาดยา- กัวลาแลมเปอร์ว่าด้วยการรับผิดและชดใช้ตามพิธีสารคาร์ตาเฮนาว่าด้วยความปลอดภัยทาง ชีวภาพ*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศิริรณา จันทรัตน์. (2562). *ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสมุนไพรที่อาจใช้รักษาโรคใน ประเทศไทย*. สารนิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต กลุ่มวิชากฎหมายธุรกิจ, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- สมชาย รัตนเชื้อสกุล. (2550). *ระบบทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อการคุ้มครองทรัพยากรพันธุกรรมพืช*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรุษฎีบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อรรัมภา รัตนมณี. (2551). *ปัญหาการใช้อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (CED) และ ความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า (TRIPs) เพื่อคุ้มครอง*

ทรัพยากรชีวภาพในประเทศกำลังพัฒนา. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วารสาร บทความ

ชนรัฐ สะอาดเอี่ยม และคณะ. (2565). หลักมัดตัณญ์ตากับการประกันความมั่นคงทางอาหารในมุมมองพระพุทธศาสนา. *วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 13(1).

ชนชาติ ปาลียะเวทย์. (2564). สาระดละของ CPTPP : ข้อสังเกตทางกฎหมายเกี่ยวกับการขอเข้าร่วมเป็นภาคีของไทย. *บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสวนดุสิต*, 17(1).

นันทน อินทนนท์. กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช: แนวความคิดและบทวิเคราะห์. *บทบัญญัติ*.

ปรีกษ์มล กลั่นฤทธิ์. (2553). การพัฒนาพันธุ์กุหลาบสีน้ำเงินและมะเขือเทศสีม่วงโดยใช้เทคนิคทางพันธุวิศวกรรม. *วารสารมหาวิทยาลัยนเรศวร*, 18(2).

ปฏิเวทย์ ยาวงษ์. (2564). เปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองพันธุ์พืช. *วารสารการเมืองการปกครอง*, 11(2).

พิมพ์ชนก ชาญวิชิต. (2563). ผลกระทบข้อตกลง CPTPP ต่อสิทธิเกษตรกรรายย่อยในประเทศไทย. *วารสารสหศาสตร์ศรีปทุม ชลบุรี*, 6(2).

วินัย สมประสงค์ และคณะ. (2556). บทบาทของกองทุนคุ้มครองพันธุ์พืชกับการอนุรักษ์พันธุ์พืชในประเทศไทย. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 1(3).

เอกสารอื่นๆ

ศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ.(ม.ป.ป.). *ความมั่นคงทางชีวภาพ*. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท

เอกสารต่างประเทศ

หนังสือ

Cullet, P. and R. Kolluru. (2003). *Plan Variety protection and Farmers' Right*. Towards a Broader Understanding. *Delhi Law Review*, 24.

- Emmanuel Oke. (2018). *Territoriality in Intellectual Property Law* : Examining the Tension between Securing Societal Goals and Treating Intellectual Property as an Investment Asset. 15(2).
- Michael Blakeney. (2021). Agricultural Innovation Plant Variety Rights Protection and the UPOV Convention. *Journal of World Intellectual Property*.
- Noppanun Supasiripongchai. (2016). *The Legal Measures for Access and Use of Plant Varieties under the International Convention for the Protection of New Varieties of Plants 1991 (UPOV 1991) and Biological Diversity under Convention on Biological Diversity (CBD): Case Study of Thailand and Other Countries in ASEAN Economic Community (AEC)*. University of Phayao.
- Paul Goldstein. (2001). *International Intellectual Property Law : Case and Materials*. Foundation Press.
- Sally E. Bunning and Catherine L.M. Hill. (n.d.). *Farmer rights in the conservation and use of plant genetic resources: Gender Perspective*. University of Oslo.

ฐานข้อมูลออนไลน์

- กรมทรัพย์สินทางปัญญา. *สิทธิบัตร/อนุสิทธิบัตร*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.ipthailand.go.th/th/patent-001.html>
- โครงการศึกษาวิจัยผลกระทบและข้อเสนอแนะต่อการเข้าเป็นภาคีอนุสัญญา UPOV และการแก้ไขพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542. (ม.ป.ป.) (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: http://www.biothai.net/sites/default/files/2013_upov_surawith_research.pdf
- จิรศักดิ์ กิรติคุณากร. *การคุ้มครองพันธุ์พืชและการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: http://www.tgcthailand.com/articles_th.html.
- เฉลิมชัย ก๊กเกียรติกุล. *ระบบการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรของสหรัฐอเมริกา*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://chalermchai-nbtc.blogspot.com/2013/06/first-to-invent-first-to-file-prima.html>.
- นันทน อินทนนท์. *ระบบสิทธิบัตร: จุดอ่อนของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในประเทศไทย (ไตรภาค)*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://www.bloggang.com/mainblog.php?id=inthedark&month=05-042007&group=18&gblog=2>.

- มูลนิธิชีววิถี. (2556). **พ.ร.บ.คุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ.2542 ความเป็นมาและหลักการสำคัญ.** (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://biothai.net/policy/fairtrade/952>
- สมาคมเมล็ดพันธุ์พืชแห่งประเทศไทย. **ข้อเท็จจริงของ UPOV 1991 และคำชี้แจงประเด็นที่สังคมไทยให้ความสนใจ.** (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://seed.or.th/documents/cptppletter.pdf>.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. **การพัฒนาผู้เรียนให้เป็นนักประดิษฐ์ จากบทเรียนการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สร้างนักประดิษฐ์ประกอบภาพยนตร์สั้น.** (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://anyflip.com/ixbqr/qrco/basic/101-104> .
- สำนักงานจัดการทรัพย์สินทางปัญญา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี. **สนธิสัญญาความร่วมมือด้านสิทธิบัตร หรือPCT.** (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.sp.sut.ac.th/ipmo/module.php?modname=content&cid=138>.
- THAIPUBLICA. **CPTPP (ตอน1) : ไทยจะอยู่ตรงไหน อย่างไรในกติกาการค้าโลก.** (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://thaipublica.org/2021/06/cptpp-and-thailand-stance/>.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ - สกุล	จิตภา เกื้อกิจ
วัน เดือน ปี เกิด	1 มกราคม 2538
อายุ	28 ปี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	3/8 หมู่ 1 ตำบลตะเคียนทอง อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี
วุฒิการศึกษา	
พ.ศ. 2559	นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยบูรพา
พ.ศ. 2561	ใบอนุญาตให้เป็นทนายความ สภาทนายความในพระบรมราชูปถัมภ์
ตำแหน่งและประวัติการทำงาน	
พ.ศ. 2562 - พ.ศ. 2564	ลูกจ้างชั่วคราว กองทุนประกันวินาศภัย